

NİTQLƏR, ÇIXIŞLAR

- 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində keçirilmiş yığıncaqda Heydər Əliyevin çıxışı (21 yanvar, 1990-cı il)2
- Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının Azərbaycan KP MK-nın 24 yanvar 1990-cı il tarixli plenumundakı çıxışı ..5
- Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında çıxışı (7 mart, 1991-ci il)7
- Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında çıxışı (29 avqust, 1991-ci il)11
- Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının iclasında çıxışı (12 yanvar, 1994).....14
- Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilovun 18 yanvar 1994-cü il tarixli məruzəsi21
- Heydər Əliyevin Bakıda 1990-cı ilin faciəli yanvar hadisələri zamanı şəhid olanların ailə üzvləri və həmin günlərdə yaralanıb əlil olanların bir qrupu ilə görüşdə çıxışı (19 yanvar, 1994)32
- Heydər Əliyevin "Qanlı Yanvar" rəssamlıq sərgisinin açılışında çıxışı (18 yanvar, 1995)37
- Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı şəhidlər xiyabanında jurnalistlərin sualına cavabı (20 yanvar, 1995).....46
- Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı çıxışı (20 yanvar, 1995)47
- Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirə gecəsində çıxışı (20 yanvar, 1996)50
- Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn gününə, şəhidlərin anılmasına həsr olunmuş xatirə gecəsi başa çatdıqdan sonra ədəbi-bədii kompozisiyanın iştirakçıları – incəsənət ustaları ilə görüşdə çıxışı (20 yanvar, 1997) .56
- Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn günündə öz doğmalarının məzarlarını ziyarət etmək üçün Şəhidlər Xiyabanına gəlmiş şəhid ailələrinin üzvləri ilə görüşdə çıxışı (20 yanvar, 1998)58
- Heydər Əliyevin Rusiyanın NTV telekanalının müxbirinə Azərbaycanda 9-cu ildönümü qeyd olunan faciə barədə müsahibəsi (20 yanvar, 1999).....61
- Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ilə əlaqədar şəhidlərin xatirəsinə həsr olunmuş mərasimdə nitqi (19 yanvar, 2000).....63
- Heydər Əliyevin «20 Yanvar Fondu»nun sədri Nəsim Azər (Ələkbərov), «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin sədri Fərman Məmmədov, şəhid valideynləri İsmayıl Qasımov və Müzəffər Salahovla görüşdə söhbəti (20 yanvar, 2000).....69

**1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar Azərbaycanın Moskvadakı
daimi nümayəndəliyində keçirilmiş yığıncaqda Heydər Əliyevin çıxışı
(21 yanvar 1990-cı il)**

Əziz həmvətənlərim, xanımlar və cənablar!

Bildiyiniz kimi, uzun illər Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifələrində işləmiş, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olmuşam. Geniş infarkt keçirmişəm. Xəstəliyimlə əlaqədar iki ildən artıqdır ki, pensiyadayam. Azərbaycanı tərk etdiyim 1982-ci ilin dekabrından keçən müddətdə bu gün ilk dəfədir ki, Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinin astanasına qədəm qoyuram. Mən baş vermiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbiidir ki, bu hadisəyə laqeyd qala bilməzdim. Buraya ən əvvəl ona görə gəlmişəm ki, Azərbaycanın Moskvada kiçik parçası olan daimi nümayəndəliyində, böyük itkilərə səbəb olmuş faciə ilə bağlı bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verim. İkinci tərəfdən, bu məsələyə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəsi Söhrab İbrahimovdan xahiş edirəm ki, mənim sözlərimi, kədərimi, başsağlığımı Azərbaycan xalqına çatdırsın. Hazırda başqa imkanım olmadığı üçün təəssüf hissi keçirirəm.

Azərbaycanda baş vermiş hadisələrə gəlincə, mən onları hüquqa, demokratiyaya yabançı, humanizmə və ölkəmizdə elan olunmuş hüquqi dövlət quruculuğu prinsiplərinə zidd hesab edirəm. Azərbaycanda yaranmış mürəkkəb vəziyyətin bir sıra səbəbləri vardır. Vaxtımızın məhdudluğundan bu məsələlərin üzərində ətraflı dayanmaq istəmirəm.

Artıq iki ildir ki, Azərbaycan və Ermənistan arasında millətlərarası münaqişə gedir. Həmin münaqişəni Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən hadisələr törətmişdir. Azərbaycan və Ermənistan, eləcə də, ölkənin ali siyasi partiya rəhbərlərinə bu məsələni tənzimləmək, daxili müharibəyə, millətlərarası münaqişəyə son qoymaq və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir adamın ümumi federativ ittifaq olan SSRİ-də azad yaşamasına şərait yaratmaq üçün iki illik müddət kifayət idi.

Hesab edirəm ki, ötən iki ildə bu istiqamətdə lazımı səviyyədə iş aparılmamışdır. Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin mərhələsində ölkənin ali partiya siyasi rəhbərliyi tərəfindən vaxtında zəruri tədbirlər görülsə idi, gərginlik indiki həddə çatmaz, tərəflər itkilərə məruz qalmaz, başlıcası isə 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə çoxlu insan qırğını ilə nəticələnən hərbi müdaxilə üçün də zəmin yaranmazdı.

Bunlar üçün ilk növbədə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin artıq sabiq birinci katibi Vəzirov müqəssirdir. Bu yüksək vəzifədə olduğu müddətdə o, Azərbaycandakı vəziyyəti sabitləşdirmək üçün heç nə etməmişdir. Əksinə, özünün səhv addımları, yaramaz iş üslubu, yanlış siyasi manevrləri ilə xalqla öz arasında uçurum yaratmışdır. Xalq isə hiddətlənmişdir. Elə buna görə də Bakıda və Azərbaycanın digər şəhər və rayonlarında aylarla davam edən mitinqlərdə dəfələrlə Azərbaycanın partiya rəhbərlərinin istefası tələbi irəli sürülmüşdür. Söhbət əslində Vəzirovun istefasından gedirdi. Bəs bu məsələ indiyə kimi niyə həll olunmamışdır? Yalnız dünən Bakı şəhərinə ordu yeridildikdən, qırğın və dağıntılar baş verdikdən sonra Vəzirov Azərbaycandan

əslində qaçmışdır. Bu, böyük səhvdir. Ən böyük səhv isə sözsüz ki, qeyri-ciddi, bu yüksək vəzifəyə əsla yaramayan adamın bir vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə birinci katib təyin edilməsi idi. Ancaq, iş təkcə bununla bitmir.

İndi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş və bu gün də davam edən faciənin üstündə dayanmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycandakı vəziyyəti öz axarına salmaq, siyasi həyatdakı qeyri-sabitliyi nizamlamaq üçün kifayət qədər imkan olmuşdur. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərliyi, həmçinin ölkənin ali siyasi rəhbərliyi bu imkanlardan istifadə edə bilməmişdir. Sərhədlərə edilən təcavüzü vaxtında aradan qaldırmaq mümkün idi. Axı üç ay əvvəl sərhəd zolağı ilə bağlı camaat öz tələblərini irəli sürmüşdü. Fəqət heç kəs onlarla görüşmək, izahat işi aparmaq və lazımı ölçü götürmək istəməmişdir.

Təkrar edirəm: camaatı sakitləşdirmək üçün də imkanlar tükənməmişdi. İki-üç ay əvvəl Azərbaycan partiya rəhbərliyinin möhkəmləndirilməsi məsələsi həll edilsə idi, vəziyyət gərginləşməz, ordu yeridilməsinə zərurət yaranmazdı. Bütün vəziyyətlərdə hesab edirəm ki, məsələni siyasi cəhətdən tənzimləmək, xalqla mükəlliməyə girmək üçün əlverişli imkanlar olmuşdur. Lakin onlardan səmərəli istifadə edilməmişdir. Nəhayət, 19-dan 20-nə keçən gecə sovet ordusunun, SSRİ DİN-in böyük kontingenti Bakı şəhərinə yeridilmişdir. Nəticəsi isə göz qabağındadır. Bunun törətdiyi faciələr hamımıza məlumdur.

Belə qərar qəbul etmiş adamların hərəkətini siyasi qəbahət sayıram. Bəli, kobud siyasi səhv buraxılmışdır. Onlar, sadəcə olaraq, respublikadakı əsl vəziyyəti qiymətləndirə bilməmiş, Azərbaycan xalqının psixologiyasını anlamamış, əhəlinin müxtəlif təbəqələri ilə əlaqələri zəiflətməmişlər. Onlar, görünür, bu işlərin belə ağır faciəyə çevriləcəyini əvvəlcədən düşünməmişlər.

Bütün bunlar qabaqcadan nəzərə alınmalı və vaxtında vacib, zəruri tədbirlər qəbul edilməli idi. Ordu yeridilmiş, günahsız adamlar həlak olmuşlar. Yeri gəlmişkən deyim ki, ölənlər arasında hərbi qulluqçuların olması haqqında da məlumatlar daxil olur. Sual olunur: ölkənin ali dövlət, partiya rəhbərliyinin səhv qərarı ucundan, olmayan qiyamı yatırtmaq adı ilə Azərbaycana göndərilmiş rus gənclərinin günahı nədir?

Azərbaycana kənardan böyük ordu kontingenti yeridilmişdir. Respublikada neçə ordu birləşməsinin olduğu mənə yaxşı bəllidir. Azərbaycanda kifayət qədər - 4-cü ordu, Xəzər Hərbi Dəniz Donanması, desant qoşunlarının diviziyası, Hava Hücümündən Müdafiə Qoşunları, DİN-in daxili qoşun birləşmələri vardır. Oraya əlavə qoşun yeritmək nəyə lazım idi? Əgər belə zərurət var idisə, orada yerləşən hərbi hissələrdən də istifadə etmək olardı. Belə qərar qəbul edən Azərbaycan rəhbərliyi, hamıdan əvvəl isə bərk ayaqda Azərbaycanı qoyub qaçmış Vəzirov, öz xalqı qarşısında məsuliyyət daşmalıdır. Ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə yanlış məlumat verənlər də məsuliyyət daşmalıdır.

Zənnimcə, ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə vəziyyət barədə vaxtında kifayət qədər düzgün, dəqiq, obyektiv informasiyalar çatdırılmamışdır. Rəhbərlik çaşqınlığa salındığından belə qərar qəbul etmişdir. Qırğın törədənlərin hamısı layiqincə cəzalandırılmalıdır.

Əliyev Heydər. Şəxsi mövqe. – B. - 1994. - S. 3-6.

Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının Azərbaycan KP MK-nın

24 yanvar 1990-cı il tarixli plenumundakı çıxışı

Mən Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıyam. Çox dəhşətlər, qanlı səhnələr görmüşəm. Müharibələrə, yatırılmış üsyanlara aid kitablar oxumuşam. Bu cür vəhşi hərəkətlərə rast gəlməmişəm. Dinc əhaliyə qoşunların belə əzazil, vəhşi hücumu heç vaxt olmamışdır. Bütün bunlar üçün yenidənqurmanın düşmənləri olan Qorbaçov, onun əlaltıları Yazov və Primakov, sapı özümüzdən olan balta fərari Vəzirov tarix qarşısında, xalq qarşısında, məhkəmə qarşısında cavab verməli olacaqlar.

Azərbaycan xalqı öz torpağını qoruyur. Lakin iki ildir onun dincliyi əlindən alınmışdır. «Böyük Ermənistan» yaratmaq xülyasına düşən ermənilər milli qırğın törədirlər. 250 minə yaxın azərbaycanlı didərgin düşmüşdür. Qorbaçov narahat olmur. Tacikistanda zəlzələ olur, vecinə almır, Çernobıl hadisəsi baş verir, tükü tərənmir. Amma bir erməninin burnu qanayanda «mnoqostradalnıy armyanskiy narod» deyə göz yaşı axıdır. Amma bilmək istəmir ki, onlar «mnoqostradalnıy armyanskiy narod» yox, «mnoqoskandalnıy armyanskiy narod»dur. Qorbaçov isə onların əlində oyuncaqdır. Şahnazarovun, Aqanbekyanın, Zori Balayanın, İgityanın dedikləri ilə oturub durur. Belə olmasaydı Dağlıq Qarabağda Sovet hökumətini bərpa etmək əvəzinə, Bakıya qoşun yeritməzdi.

Yoldaşlar, Bakıda baş verən hadisələr əvvəlcədən düşünüülüb hazırlanmış hadisələrdir. General Yazov nə üçün səfərbərlik elan edir? Məgər Bakıda alınmaz qala və ya təpədən dırnağa qədər silahlanmış ordu vardı? Nə üçün general Yazov səfərbərliyi Rostov, Stavropol, Krasnodar vilayətlərində elan etdi? Ukraynada edə bilməzdimi?

Generallar və onların ağaları nə qədər gizlətsələr də, xoruzun quyruğu görünür. Onlar həmin vilayətlərdə məhz erməniləri səfərbərliyə aldılar. Əsgər paltarları geyindirib Bakının üstünə göndərdilər və dinc əhalini qırdırdılar. Bu, xalis genosid deyil, bəs nədir? Bu əsgərlərə təşəkkür etdikdən sonra geri qayıtdılar.

Azərbaycan televiziyasını partlatsanız da, verilişləri qadağan etsəniz də, dünya törətdiyiniz qanlı cinayətlərdən xəbərdardır. Mən təklif edirəm: Bakını ələ keçirib dinc əhalini qırmaqda böyük məharət göstərdiyinə görə general Yazova marşal adı verilsin və o, «Qələbə» ordeni ilə təltif olunsun. Qoy bəşəriyyətə Suvorov, Kutuzov, va Jukov kimi sərkərdələr vermiş rus xalqı Yazovla da fəxr etsin.

Moskva mətbuatı və başqa kütləvi informasiya vasitələri yenə də yalan danışır. Sovet Ordusunun cinayətlərinin izini itirmək üçün yalan və fırıldaqla məşğul olur, ölənlərin sayını 80-dən yuxarı çıxarmırlar. Mənim əlimdə şəkil var. Semaşko xəstəxanasında ölənlərin şəkli. Qollarında nömrələri var: 312! Bu, təkcə bir xəstəxanada ölənlərdir. İndi özünüz hesablayın. Görün neçə min adam qırılıb?

Bakını tərk edən generallar ölümləri gəmilərə doldurub başqa yerə aparmaqla da cinayət törətdilər. Gözüyaşlı valideynlərə, ölümlərin ruhuna hörmətsizlik etdilər. Xalqı qırmaqla onun iradəsini qırmaq cəhdi əbəsdir!

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasında qərar çıxarıldı ki, konstitusiyaya zidd olan Qorbaçovun özbaşınalığı, diktatorluğu nəticəsində elan olunan fəvqəladə vəziyyət dərhal götürülsün. Hətta mərkəzi hökumət də susur. Sakitlik yaratmaq əvəzinə günü-gündən gərginliyi artırır.

Toplardan, tanklardan, hərbi gəmilərdən, mülki gəmilərə atəş açılır. Əhsən belə əməliyyat aparən admiralların başına!

Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası artıq öz simasını itirmişdir. Don Kixot yel dəyirmanı ilə vuruşduğu kimi, bu partiya da öz xalqı ilə vuruşur. Artıq xalqın ona etimadı yoxdur. Ona görə də kütləvi şəkildə partiyadan çıxırlar.

Mənim 71 yaşım var. Bütün ömrümü bu quruluşa həsr etmişəm, xalq yazıçısıyam, deputatam. SSRİ Yazıçılar İttifaqının üzvü və katibiyəm. Azərbaycan KP MK-nın üzvlüyünə namizədəm, 45 ildir partiya sırasındayam. Müharibədə Kommunist (bolşevik) Partiyasına üzv olmuşam. İndi bu partiya mahiyyətini dəyişir. Faşist partiyalarından da dəhşətli «SS» partiyasına çevrilir. Mən belə partiyanın üzvü olmaq istəmirəm!

24 yanvar 1990-cı il.

“Ordubad qəzeti”

16 fevral 1990-cı il

Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında çıxışı (7 mart 1991-ci il)

Hörmətli xalq deputatları!

Yeni İttifaq müqaviləsi ilə əlaqədar olaraq təyin olunmuş referendumda iştirak etmək və ya etməmək çox mühüm məsələdir. Azərbaycan xalqının gələcək taleyi həll olunur. Ona görə də mülahizə və təkliflərimi mən də bildirmək istəyirəm.

1922-ci ildən Azərbaycan Sovet İttifaqının tərkibindədir. Bu müddət ərzində xalqımız tarixi yol keçib, nailiyyətlər əldə edib. Eyni zamanda çox itkilərə, çətinliklərə də məruz qalıb. Bunları inkar etmək olmaz.

Biz hamımız bu İttifaqın mövcud olduğu dövrdə dünyaya gəlmişik, təhsil-tərbiyə almışıq, formalaşmışıq. Biz hamımız, hər halda tam əksəriyyətimiz bu İttifaqa həddindən artıq inanmışıq, sədaqətlə xidmət etmişik, xalqımızın səadətini, xoşbəxt gələcəyini bu İttifaq daxilində görmüşük. Mən və mənə birlikdə xeyli müddət respublikaya rəhbərlik edən həmkarlarım. İttifaqın möhkəmlənməsi üçün daim çalışmış, Azərbaycan xalqında da bu İttifaqa sadıqlıq və məhəbbət hissiyyatları yaratmağa cəhd etmişik.

Fəqət son illərdə dünyada, ölkədə gedən ictimai, siyasi proseslər keçmişimizə münasibəti, ümumi dünyagörüşünü dəyişdirmiş, Sovet İttifaqında mərkəzlə respublikalar arasında olan iqtisadi, siyasi əlaqələr açılmış, çıllaqlaşmış, hansı tərəfin daha çox xeyir götürdüyü, zərər çəkdiyi aydınlaşmışdır. Bir neçə respublikada baş vermiş milli demokratik hərəkatların İttifaq dövləti tərəfindən zorakılıqla, hərbi qoşun hissələri vasitəsilə boğulması tədbirləri İttifaqın imperiya siyasəti apardığını tam aşkar etmişdir. İttifaq dağılmağa başlamışdır.

Ölkənin rəhbərliyi yetmiş il mövcud olan İttifaqın yararsız olduğunu bəyan edərək, respublikaları yeni İttifaq yaratmağa dəvət edir. Qorbaçov bir neçə çıxışında hətta belə demişdir ki, guya ölkədə indiyə qədər həqiqi İttifaq olmayıb, respublikalar heç də İttifaqda yaşamayıb, əsl İttifaq bundan sonra yaranacaqdır. Həqiqəti isə desək, yeni İttifaq müqaviləsinin layihəsi əvvəlkindən də yararsızdır.

Respublikanın keçmiş rəhbəri kimi mən də belə yararsız və naməlum İttifaqa xidmət etdiyimi, buraxdığımız səhvləri etiraf edirəm və heyfələnirəm. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər dövrün öz hökmü var. Biz də, demək olar ki, bu salonda oturanların hamısı, o hökmün təsiri altında olmuşuq. İndi isə hesab edirəm ki, bizim xalqımız üçün yetmiş illik imtahan bəsdir. Yeni bir İttifaqa girməyi Azərbaycan xalqı üçün rəva bilmirəm.

Keçmişdə İttifaqa xidmət etməyimə bəraət qazandırıcı əsaslar da var. O dövrdə respublikamızda yaranmış güclü sosial-iqtisadi və intellektual potensial xalqımızın milli sərvətidir və Azərbaycanın müstəqilliyi üçün yaxşı zəmin yaradır.

Bir sözlə, mən yeni İttifaqa daxil olmağın və bunun üçün referendum keçirməyin heç bir şərt qoymadan əleyhinəyəm. Bu bütün seçicilərimin, deputatı olduğum Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatlarının yekdil fikridir. Azərbaycanın tam istiqlaliyyət, azadlıq, iqtisadi və siyasi müstəqillik yolu ilə getməsinin tərəfdarıyam. Azərbaycan xalqı artıq bu yola çıxmışdır. O öz tarixini yenidən təhlil edir, yenidən qiymətləndirir,

öz milli ənənələrini bərpa edir, milli köklərinə qayıdır. Respublikada aşağıdan, xalq kütlələri tərəfindən başlanmış milli dirçəliş, dövlət quruluşunun dirçəlişi hərəkatı inkişaf edir.

Bu təqdirəlayiq proseslərlə əlaqədar olaraq Ali Sovetin sessiyası fevralın 5-də müəyyən qərarlar qəbul etdi. Azərbaycan Respublikasının adının dəyişilməsi, dövlət bayrağının dəyişilməsi, «28 May» günü haqındakı qərarları nəzərdə tuturam. Lakin çox təəssüf ki, bu qərarlar müzakirə olunmadı, onların qəbul edilmə səbəbləri izah olunmadı, qərarın özündə də onların məna və mahiyyəti göstərilmədi.

Şübhəsiz ki, bu qərarlar forma naminə qəbul olunmayıb. Bəs belə olan halda nə üçün onların böyük siyasi, tarixi əhəmiyyəti Ali Sovetin sənədlərində öz əksini tapmayıb?

Yetmiş il respublikamız sovet sosialist məzmunu daşıyıb. İndi biz respublikamızın adını bu sözlərdən azad etdik. Bəs indi biz hansı yəni siyasi quruluşu qəbul edirik? Məlum deyil.

Yetmiş il bizim respublikamız Oktyabr inqilabı bayrağı altında yaşayıb. Biz o bayraqdan imtina etdik. Yeni bayraq qəbul etdik. Fəqət, bu heç də yeni bayraq deyil. O, 1918-ci ildə yaranmış ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının milli dövlət bayrağıdır. Bu mühüm siyasi əhəmiyyət kəsb edən fakt nə üçün qeyd olunmadı?

Məmməd Əmin Rəsulzadə partiyasının ideyasını təmsil edən bayraqla, ona zidd olan ideyanın banisinin büstünün sessiya keçən salonda yan-yana durması da təəccüb doğurur. Sadəcə desək, bu uyğunsuzluğu anlamaq çətindir. Bəlkə buna bir izahat vermək lazım idi?

28 May Azərbaycan dövlət quruluşunun dirçəliş günü kimi istirahət günü elan edilib. Məlumdur ki, 28 May 1918-ci ildə ilk Azərbaycan Demokratik Respublikası yaranmışdır. Belə olan halda bu hadisəyə və 28 Aprel 1920-ci il hadisəsinə siyasi qiymət vermək lazımdır. Bu məsələlər gərək Ali Sovetin sessiyasında müzakirə olunsun.

İkitərəfli, daha açıq desək, ikiüzlü, qorbaçovsayağı siyasət xalqda inam doğura bilməz. Bu günlərdə Minsk şəhərində çıxış edərkən Qorbaçov kommunist olduğunu, Kommunist Partiyasına axıra qədər sadıq qalacağını təkidlə sübut etməyə çalışırdı. Fəqət öz andını Kommunist Partiyasına, Leninə, Oktyabr inqilabı ideyalarına tam zidd mövqe tutan Soljenitsinin sözləri ilə əsaslandırırırdı. Sual olunur: Biz hansı məzhəbə itaət etməyə dəvət olunuruq?

Bəziləri respublikamızın müstəqil, İttifaqdan ayrı yaşamağa imkanı olmadığını sübut etməyə çalışır. İttifaqda olan respublikaların bir-biri ilə sıx iqtisadi, texniki əlaqələrlə bağlı olduğuna görə onların İttifaqdan ayrı yaşaması mümkün olmadığı fikri də ölkədə geniş yayılmışdır.

Bu təbliğatlar əsassızdır. Əvvəla, Azərbaycan tam müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərmək üçün bütün imkanlara malikdir. Bu barədə deputat Səmədzadənin çıxışındakı bir çox müddəalarla mən razı deyiləm, Əgər reqlamentdən əlavə vaxt verilsə, onların əsassız olduğunu sübut edərdəm.

İkincisi, dünyanın hər bir dövləti digər başqa dövlətlərlə istədikləri sahələrdə qarşılıqlı iqtisadi, ticarət, texniki əlaqələr yaradır, ümumdünya inteqrasiya prosesində iştirak edir və bunların heç biri bu dövlətləri müstəqillikdən məhrum etmir. Ona görə də İttifaqda olan respublikaların iqtisadi əlaqələri onların müstəqilliyə nail olmasına mane ola bilməz. Fikrimcə, əgər Azərbaycan tam müstəqil dövlət olarsa (o, indi İttifaqda olan respublikaların hər biri ilə, hətta İttifaq qalarsa, onunla da qarşılıqlı, bərabər hüquqlu, iki tərəfə də faydalı iqtisadi əlaqələr yarada

bilər), bu, müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün daha səmərəli olar. Azərbaycan xalqının başqa xalqlarla dostluq əlaqələri müstəqil xarakter daşıyır, daha səmimi, daha möhkəm olar.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan xalqının başqa xalqlara nisbətən yeni İttifaq müqaviləsindən imtina etməsinə daha çox əsası var. Üç ildir ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi pozulub. Lakin İttifaq dövləti bu vəziyyətin aradan qaldırılması üçün səmərəli tədbirlər görməyib.

1990-cı il yanvarın 20-də İttifaq dövləti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz edilmişdir. Heç bir əsas olmadan, xəbər vermədən, dövlət qanunlarını kobudcasına pozaraq, Bakı şəhərinə müasir silahlı sovet ordusunun qoşun hissələri yeridilmiş, onlar vəhşilik, qəddarlıq etmiş, nəticədə nahaq qan tökülmüş, yüzlərlə adam həlak olmuş, xəsarət almış, itkin düşmüşdür.

Təəssüf ki, bu təcavüz indiyə qədər davam edir. Bir ildən artıqdır ki, Azərbaycanın paytaxtı fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşayır. Bizim sessiyamız da bu şəraitdə keçirilir. Bir ildən artıqdır ki, Azərbaycan xalqı şəhidlərə matəm saxlayır. Respublikanın şəhərlərində, qəsəbələrində, kəndlərində şəhidlərin xatirəsinə abidələr ucaldılır. Fəqət qatillər indiyə qədər aşkar olunmayıb. Buna heç vəchlə bəraət qazandırmaq olmaz. Bu məsələ müzakirə olunmalıdır. 20 Yanvar faciəsinə Ali Sovetin sessiyası siyasi qiymət verməlidir, onun günahkarlarını müəyyən etməlidir. Deputat Qarayevin məruzəsindəki məlumatlar buna tam əsas verir. Məsələnin müzakirəsinin təxirə salınması, uzadılması 20 Yanvar faciəsini ört-basdır etmək niyyəti kimi qəbul oluna bilər. Buna yol vermək olmaz.

Xalq deputatı kimi Bakıda bir ildən artıq müddətdə fəvqəladə vəziyyətin hökm sürməsinə başa düşə bilmirəm. Aydın deyil ki, sovet ordusunun qoşun hissələri kimi kimdən qoruyur.

Bəziləri deyir ki, 20 Yanvarda Bakıya çağırılmamış qoşun hissələri gəlibdir. Əgər onlar, doğrudan da, çağırılmamışdırlarsa, respublika dövləti öz suveren hüquqlarından istifadə edərək onları dərhal geri qaytarmalı idi. Lakin belə olmayıb. Əksinə, qoşunların Bakıda indiyə qədər saxlanması zəruri hesab olunur.

Elmira Qafarovanın «vətəndaş müharibəsi baş verir» sözləri ilə deputatları və xalqı qorxutması da əsassızdır. Anlamaq olmur: kim kiminlə müharibəyə hazırlaşmış? Bu çox ciddi məsələdir. Əgər belə bir təhlükə varsa, məsələ Ali Sovetin sessiyasında müzakirə olunmalı, lazımi tədbir görülməlidir.

Sessiyanın gedişi bir daha göstərdi ki, Ali Sovetin qarşısında çox böyük və mürəkkəb vəzifələr durur. Lakin ən əsas vəzifə respublikanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək və xalqımızı erməni təcavüzündən qorumaqdır. Son illərdə Ermənistanda millətçi quldur birləşmələri tərəfindən güclü silahlı hərbi potensial yaranmışdır. Şübhə yoxdur ki, bu, Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq məqsədi daşıyır. Azərbaycan, xüsusən onun sərhədyanı rayonları təhlükə altındadır. Uzun müddətdir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi böyük narahatçılıq hissi keçirir. Ona görə sıyıqsızlığa yol vermək olmaz. Respublikanın müstəqil müdafiəsini təmin etmək üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməlidir.

Bunun üçün respublikada ümumxalq birliyinə nail olmaq lazımdır. Təəssüf ki, belə bir ağır dövrdə bəzi dairələr xalqı birləşdirmək əvəzinə onu parçalamağa, ayrı-ayrı regionları, rayonları, kəndləri, hətta ayrı-ayrı

şəxsləri belə bir-birinə qarşı qoymağa cəhd edirlər. Bunun qabağı tezliklə alınmalıdır. Ümumxalq birliyi yaratmaq üçün Ali Sovet gərək öz mövqeyini aydın bildirsın, öz platformasını yaratsın,

Məlumdur ki, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının bir hissəsi olan Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin platforması xalqı birləşdirə bilməz. O, xalq arasında nüfuzdan düşüb, bütün xalqın iradəsini təmsil etmir. Kommunist Partiyası hakimiyyətdən tamamilə imtina etməlidir. Yuxarıdan aşağıya qədər partiya komitələrinin katibləri, eyni zamanda sovet orqanlarında rəhbər vəzifə tutmamalıdırlar. Demokratiyanın, siyasi plüralizmin, aşkarlığın inkişafı üçün şərait yaradılmalıdır. Bütün siyasi qüvvələr eyni hüquqda fəaliyyət göstərməlidir. Xalqa hər şey düzgün çatdırılmalıdır. Sosial ədalət bərqərar olmalıdır.

Azərbaycan xalqının birliyi yeni, demokratik, heç kəsdən asılı olmayan dövlət qurulması yolu ilə təmin oluna bilər. Doğrudur, bu yolda çətinliklər də az olmayacaqdır. Fəqət, nəyin bahasına olursa-olsun biz buna nail olmalıyıq. Biz bu yola düşməsək, bunu gələcək nəsillər edəcək. Və onlar, tarix bizi bağışlamayacaq. İndi hər bir namuslu, qeyrətli azərbaycanlı gərək öz şəxsi mənafeələrini, imtiyazlarını unutsun, xalqın aqibəti, bu günü və azad gələcəyi haqqında düşünsün. Xalqın müqəddəratı hər şeydən üstün olmalıdır. Azərbaycan xalqı birləşməli, öz müqəddəs doğma torpağını göz bəbəyi kimi qorumalıdır. Azərbaycan Respublikası iqtisadi və siyasi müstəqillik yolu ilə getməli, tam istiqlaliyyət uğrunda mübarizə aparmalıdır.

Xalq deputatlarını, bütün Azərbaycan xalqını bu yola dəvət edirəm və əmin edirəm ki, mən bu yoldan dönməyəcəyəm.

Diqqətinizə görə sağ olun.

7 mart 1991-ci il

«Səs» qəzeti, 15 mart 1991-ci il.

Əliyev Heydər. Şəxsi mövqe. – Bakı. - 1994. - S. 14-20.

Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında çıxışı

(29 avqust 1991-ci il)

Hörmətli millət vəkili! Ölkədə, cəmiyyətdə siyasi və iqtisadi böhran, dövlət hakimiyyəti böhranı son dərəcə şiddətlənmişdir. Mürtəce qüvvələrin demokratiya əleyhinə hücumu, cinayətkar qrupların həyata keçirdikləri dövlət çevrilişi boşa çıxıb. Biz artıq Sovet imperiyasının, kommunist partiyasının dağılmasının şahidiyik. Bu dövrdə bizim respublikamızın, Azərbaycan xalqının vəziyyəti daha çətin, daha ağırdır. Bunun əsas səbəbi respublikada hökm sürən Azərbaycan Kommunist Partiyasının diktatura rejiminin mürtəce siyasəti və buraxdığı kobud və bağışlanmaz səhvlərdir (zaldan etiraz səsləri). Mən çox xahiş edirəm ki, sessiyada heç bir deputatı öz sözünü deməkdən məhrum etməyiniz. Belə siyasətin nəticəsində respublikanın kommunist rəhbərliyi ölkədə olmuş 19-22 avqust dövlət çevrilişini, Dövlət Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyətini faktiki olaraq bəyənmiş, beləliklə də, Azərbaycan xalqını çox pis vəziyyətə qoymuşdur. Bu haldan erməni millətçiləri dərhal çevikcəsinə istifadə etmiş, bizim respublikaya qarşı hərbi əməliyyatı, siyasi təbliğatı gücləndirmişlər.

İndi biz respublikanın həyatında ən çətin dövrdə çıxış yolu tapmalıyıq. Və hamımız çıxış yolunun tapılmasına səy göstərməliyik. Ancaq biz aydın etməliyik: bu çıxış yolunu biz necə tapa bilərik. Son günlərdə, o cümlədən bu gün bu tribunadan xalq birliyə, milli həmrəyliyə dəvət edən çağırışlar eşidilir. Təəssüf ki, bu çağırışlar artıq gecikib. Ancaq biz bu günlərdə nəyin bahasına olursa-olsun milli birlik yaratmağa çalışmalıyıq. Bunun üçün isə tam aydın olmalıdır: bu milli birlik hansı platforma əsasında hasil ola bilər, hansı platforma əsasında biz buna nail ola bilərik? Bu birliyi təmin etmək üçün bir neçə şərt təcili olaraq həyata keçirilməlidir. Bu təklifləri mən seçkiqabağı çıxışlarımda, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin fevral və mart aylarında keçirilən sessiyalarında, bu il iyul ayının 19-da Kommunist Partiyasından çıxarkən verdiyim bəyanatda və nəhayət, bu il avqust ayının 24-də Azərbaycan Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə göndərdiyim məktubda göstərmişəm. Təkrar etmək istəmirəm. Ancaq bu təkliflər haqqında bir neçə qeydimi bildirmək istəyirəm.

Birinci. İl yarım ki, Bakıda fövqəladə vəziyyət hökm sürür. Bu gün Ayaz Mütəllibov dedi ki, fövqəladə vəziyyət nəyə lazımdır? Götürülməlidir. Çox yaxşı, ancaq bəs bunu bir il yarım Bakıda saxlayan kimdir? Kimin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 1990-cı il yanvarın, 22-də qəbul olunmuş qərarı ləğv olunub və indiyə qədər həyata keçirilməyibdir? Aydınlaşdırmaq lazımdır ki, bu ilyarımda, bu fövqəladə vəziyyəti Bakıda saxlamaq üçün respublika nə qədər vəsait xərcləyib və respublikaya nə qədər zərər dəyib.

İkinci. Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin dövlət çevrilişi haqqındakı mövqeyinə dair cürbəcür söhbətlər gəzir, xarici və İttifaq informasiya orqanları xəbərlər yayırlar və bu məsələ aydınlaşdırılmalıdır. Kim xaricdə nə deyib, o bizim üçün məlum deyil, ancaq məlumdur ki, avqust ayının 21-də Azərbaycan televiziyası ilə Ayaz Mütəllibovun xalqa müraciəti rus və Azərbaycan dilində oxunub və bu müraciətdə fövqəladə vəziyyət komitəsinin fəaliyyəti bəyənilib və Dövlət Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının bir neçə məsələlərinin həll olunmasına ümid bəslənilib. O cümlədən Dağlıq Qarabağ məsələsinin və silahlanmış erməni bandit qruplarının tərksilah olunması məsələsinin həlli Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Bunu aydın demək lazımdır. Əgər belə bir səhv buraxılıbsa, açıq demək lazımdır, xalq həqiqəti bilməlidir. Bir gün belə deyib, o birisi gün başqa cür demək olmaz, bu heç bir xalqda inam yarada bilməz.

Üçüncü. Xalqda birlik yaratmaq üçün Azərbaycan Kommunist Partiyası dərhal hakimiyyətdən getməlidir. O, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının tərkib hissəsidir. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası dağılmışdır. Azərbaycan Kommunist Partiyasını saxlamaq, bunu qurultayda həll etmək fikri bunu uzatmaq, yenə Kommunist partiyasının imkanlarından istifadə etmək meylini göstərir. Bununla heç razılaşmaq olmaz. Azərbaycan Kommunist Partiyasının bütün strukturları ləğv olunmalıdır. Azərbaycan Kommunist Partiyasının bütün mətbuat orqanlarının işi dayandırılmalıdır və Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin hərbi xunta ilə əməkdaşlı edib-etməməsi məsələsi aydınlaşdırılmalıdır. Bunun üçün parlament komissiya yaratmalıdır. Məlumdur ki, Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin hökm sürdüyü dövrdə Azərbaycan Respublikasının mətbuat orqanları, partiyanın mətbuat orqanları 3 gün rus və Azərbaycan dillərində bu komitənin sənədlərini dərc eləyib. Azərbaycan televiziyası bu komitənin bütün sənədlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edib xalqa çatdırıbdı. Bunun özü elə əməkdaşlığın olmasını göstərir. Kommunist partiyasının mövqeyindən fəaliyyət göstərən vəzifəli şəxslər öz vəzifələrindən imtina etməlidir.

Dördüncü. 20 Yanvar faciəsi dövründən il yarımından çox vaxt keçir. Bu gün burada da, bu salonda cürbəcür söhbətlər gedir. Bir qrup bir fikirdədir, məndən qabaq çıxış edən Rəhimov başqa fikirdədir. Mən sual verirəm Ali Sovetin sədri Elmira Qafarovaya, Azərbaycan Prezidenti Ayaz Mütəllibova. Nə üçün indiyə qədər bu məsələyə siyasi qiymət verilməyib? Tamerlan Qarayevin verdiyi arayışla mən razı ola bilmərəm. Çünki bu məsələnin həm siyasi tərəfi var, həm hüquqi tərəfi var. Bu məsələyə dərhal siyasi qiymət vermək olardı. O ki, qaldı məsələnin hüquqi cəhətinə, ayrı-ayrı adamların məsuliyyətə cəlb olunmasına, onu şübhəsiz ki, istintaq yolu ilə aydınlaşdırmaq lazımdır. Buna siyasi qiymət verilmədiyinə görə başqa tədbirlər həyata keçirmək olmur.

Elmira Qafarova: Verilib, sessiyada, ayın 20-də.

Heydər Əliyev: Bəs verilibsə, kim bu hərbi təcavüzün günahkarıdır? Bu günləri deyirlər ki, Yazov, Kryuçkov, Bakatin, Girenko, Qorbaçov. Bu doğrudur. Bəs Azərbaycan rəhbərliyindən kimdir günahkar? Bəli, bu şəxslər də məlumdur. Vəzirov, Qafarova, Mütəllibov və Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin başqa üzvləri. Bəli, əgər başqa adamlar da günahkardırsa, aydınlaşdırmaq lazımdır. Başqa qüvvələr də günahkardırlarsa, demokratik qüvvələr, Xalq Cəbhəsi, onlara da siyasi qiymət vermək lazımdır. Bunları aydınlaşdırmayana qədər Azərbaycanda siyasi sabitliyi əldə etmək olmaz. Əgər bu məsələyə siyasi qiymət verilibsə, Ayaz Mütəllibovdan xahiş edirəm desin, nə üçün Qorbaçov 3 nazirin təyin olunması barədə 9 respublikanın rəhbərlərindən razılıq alarkən, Ayaz Mütəllibov Bakatinin Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə sədr təyin olunmasına etiraz etməmişdir? Əgər edibsə, bəs niyə çıxışında demədi? Nə üçün 20 Yanvar faciəsinin günahkarlarından biri olan Vəzirov Azərbaycan Respublikasından Xalq Deputatları Qurultayını hazırlama Komissiyasına üzv seçilibdi? Onu ora kim təqdim edib? Azərbaycan Respublikasının rəhbərləri əgər bunu ediblərsə, onlar Azərbaycan xalqının qarşısında günah edirlər, mən bunu tam açıqlığı ilə demək istəyirəm.

Bütün bu məsələləri aydınlaşdırmadan - şübhəsiz ki, mən də çıxış edən deputatların təklifləri ilə razıyam — Azərbaycanda prezident seçkiləri keçirmək olmaz. Sonra Azərbaycan Respublikası Ali Soveti deputatlarının əksəriyyəti, tam əksəriyyəti kommunist olduqlarına görə, Kommunist Partiyasının rəhbər orqanlarında fəaliyyət göstərən adamlar parlamentə deputat seçildiklərinə görə və Azərbaycan Kommunist Partiyası çox şeylərdə günahkar olduğuna görə mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının parlamenti buraxılmalıdır və yenidən seçkilər aparılmalıdır. Mən belə kəskin çıxış edərkən düşünürəm ki, indi mənim çıxışımdan sonra xüsusi hazırlanmış adamlar çıxıb mənim əleyhimə sözlər deyəcəklər. Mən bu sözlərə öyrənmişəm. Ona görə də heç narahat olmayın. Mən öz vicdanım qarşısında cavabdeh olaraq bu gün bu çıxışı edirəm.

29 avqust 1991-ci il

Əliyev Heydər. Şəxsi mövqe. – Bakı. - 1994. - S. 23-27.

**Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin
hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının
iclasında çıxışı (12 yanvar 1994)**

20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixinə qara bir səhifə kimi həkk olub. Bu faciədən artıq dörd il keçir. 20 Yanvar faciəsinin ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin keçirilməsi və bu faciəyə dörd ildən sonra bir daha nəzər salınması ilə bağlı yanvarın 5-də mən xüsusi fərman vermişəm. Bu fərman iki hissədən ibarətdir. Birinci hissəsi ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi, ikinci hissəsi isə yanvar faciəsinə, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi barədədir. Fərmanda tövsiyə etmişəm ki, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi məsələsinə Milli Məclis bir də baxsın və öz qiymətini versin.

Mənim fikrimcə, indiyə qədər belə bir qiymət verilməyib, Azərbaycan xalqının başına dörd il bundan qabaq böyük bəlalar gəlib və təəssüf ki, dörd il keçəndən sonra da biz bu bəlanın baş verməsi səbəblərini və günahkarlarını indiyə qədər dəqiq aydınlaşdırma bilməmişik.

Tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün komissiya təşkil olunubdur. Komissiyanın sədri, baş nazirin müavini Elçin Əfəndiyev mənə məlumat verib ki, komissiya toplaşib, müəyyən tədbirlər hazırlayıbdır. Mən bu gün komissiyanın iclasını şəxsən özüm, həm də geniş tərkibdə keçirməyi qərara almışam. Əvvələn, istəyirəm ki, bu tədbirlərin keçirilməsi məsələsinə birlikdə baxaq, ikincisi isə bununla əlaqədar mənim də bəzi fikirlərim var, onları da bildirmək istəyirəm.

... Ötən dörd il müddətində Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməyib. Bilirsiniz ki, mən bu dörd il ərzində burada olmamışam. İndi bu məsələ haqqında fərman hazırlanarkən xahiş etdim ki, Yanvar faciəsi ilə bağlı hansı qərarlar qəbul olunubsa, bu haqda nə kimi işlər görülsə həmin sənədləri mənə təqdim etsinlər. Mənə Milli Şuranın (indi ona Milli Məclis deyirik) 1992-ci il 19 yanvar tarixli qərarı təqdim edildi. Bu, həmin faciədən iki il sonra qəbul olunmuş qərardır. Bu qərarı oxuyanda, doğrusu, çox həyəcanlandım. Düşündüm ki, Milli Şura nə üçün öz millətinin, öz xalqının aqibətinə, taleyinə bu qədər biganə qalıb? Qərarı oxuyandan sonra bir daha qəti fikrə gəldim ki, bu faciəyə, bu hadisəyə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyib. Ona görə də mən bu məsələyə Milli Məclisdə baxılmasını tövsiyə etdim. Bu barədə Milli Məclisin iclası müəyyən obyektiv səbəblərə görə indiyə qədər keçirilməyib. Ancaq güman edirəm ki, keçiriləcək, bu barədə mən öz fikirlərimi deyəcəyəm. İndi komissiya üzvləri, buraya dəvət olunmuş adamlar üçün bu məsələnin aşkar olması məqsədilə (bəlkə çoxları bunları xatirindən çıxarıb) xahiş edirəm Milli Şuranın həmin qərarı oxunsun.

... Güman edirəm ki, bu qərarın oxunması indi çox zəruri idi və buraya toplaşanlar yəqin ki, iki il öncə qəbul olunmuş qərara vaxt məsafəsinə görə daha dərinə qiymət verə bilərlər. Bir prezident kimi mənim tövsiyəm budur ki, məsələyə Milli Məclisdə baxılsın. Ancaq bir halda ki, biz bu faciənin dördüncü ildönümünü qeyd edirik, məsələ Milli Məclisdə baxılana qədər hərə öz fikrini deyə bilər. Mənim fikrim belədir ki, bu qərarın qəbul edilməsi Azərbaycan xalqına bəlkə də 20 yanvar 1990-cı ildə olan faciə kimi böyük bir xəyanətdir. İki il keçəndən sonra

Deputat istintaq komissiyasının ortaya heç bir şey çıxarmaması, boş-boş sözlərlə camaatı aldatması, qərarda bu komissiyanın işinin qənaətbəxş hesab edilməsi, yenə də deyirəm, xəyanətdir.

Mən çox təəssüf edirəm ki, Azərbaycanın hörmətli Milli Şurası belə bir qərar qəbul edibdir. Anlayıram, bu qərarın qəbul olunması o vaxt Azərbaycana rəhbərlik edən adamlar üçün lazım idi. İki il Azərbaycan xalqını aldadıb, o faciənin üstünü örtüb-basdırmağa çalışanlar müəyyən qədər bu işə son qoymalı idilər. Ancaq mən təəccüblənirəm ki, Milli Şuranın yarısı (Milli Şura o vaxt belə yaranmışdı) hakimiyyətə müxalifətdə duran qüvvələrdən ibarət olduğu halda, onlar belə bir qərarın qəbul edilməsinə nə cür razı olublar? Mən bilmirəm, bəlkə də səhv edirəm, əgər belədirsə, qoy bunu açıq desinlər. Mən Milli Məclisin iclasında da gəlib çıxış etməyə hazırım. Necə olur ki, xalqa hərbi təcavüz edilir, Azərbaycan Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyası iki il işləyir, axırda bu nəticəyə gəlir ki, neçə sorğu olunub, ballistik ekspertiza keçirilib, günahkarlar isə məlum deyil, faciənin səbəbi də məlum deyil, ona heç bir qiymət də verilməyib.

Mənim vicdanım təmizdir. Mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında olarkən, 1990-cı ilin sonunda deputat kimi muxtar respublikanın Ali Sovetində çıxış edərkən bunların hamısını demişəm. Ondan sonra da Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı kimi Respublika Ali Sovetinin sessiyalarında çıxış edərkən öz fikirlərimi söyləmişəm. Demişəm ki, 20 Yanvar faciəsinin günahkarları aşkara çıxarılmalı və bu faciəyə siyasi qiymət verilməlidir. Bəzilərinin bəlkə də xatirindədir, mən bunu deyəndə rəhmətlik Elmira Qafarova və onun yanında oturan Tamerlan Qarayev mənə replika verdilər ki, bunlar hamısı olubdur. Mən onlara dedim ki, düz demirsiniz, olmayıb.

Faciədən iki il keçəndən sonra, hadisənin ikinci ildönümü ərəfəsində, yanvarın 19-da Milli Şura belə bir qərar qəbul edib ki, bu məsələnin üstü tamamilə örtülsün, basdırılsın və ləğv olunsun. Necə ola bilər ki, iki il ərzində bu deputat-istintaq komissiyası guya araşdırma, istintaq aparıb, amma heç kimin adını çəkməyib? Qərarda tapşırırlar ki, istintaq gedəndə keçmiş Sovet İttifaqının və Azərbaycanın rəhbərlərindən bu məsələ üzrə günahkar olan adamların araşdırılmasına xüsusi diqqət verilsin. Bunlar məni dəhşətə gətirir.

Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar faciəsi Vətəninə, xalqını sevən hər bir adamın bağlanmamış yarasıdır. Ona görə də mən bu məsələ barədə belə həyəcanla danışırım. Sizə, habelə bütün Azərbaycan ictimaiyyətinə nümayiş etdirmək istəyirəm ki, əgər ə vaxtlar kommunist rejiminin, hakimiyyətdə olan adamların vəzifələrindən sui-istifadə etmələri nəticəsində belə bir qərarın qəbul olunmasına imkan yaranmışdısa, indi biz gərək buna qiymət verək. Əgər biz indi buna qiymət verməsək, bizdən sonrakılar qiymət verəcəklər.

Faciədən sonra Azərbaycanda rəhbərlər dəyişdilər, bu cinayətdə iştirak edən adamlar kənarlaşdılar. Azərbaycanın rəhbərliyinə yeni adamlar gəldilər. Həmin adamların əksəriyyəti vaxtilə, 20 Yanvar faciəsi baş verən dövrdə hakimiyyətdə olanları ittiham edənlər, günahlandırılanlar idi. Bəs görəsən nə üçün onlar bu məsələyə yenidən baxmadılar, bu məsələni qaldırmadılar, bu hadisəyə lazımi qiymət vermək istəmədilər? Bu da çox təəccüblüdür. Ona görə ki, həmin bu qərarı qəbul etmiş Milli Şuranın 50 faizi müxalifətdə olan adamlar idi. Bəlkə belə bir qərarın qəbul edilməsi onların özləri üçün də faydalı idi?

Mən fikrimi deyirəm. Hesab edirəm ki, bu məsələ Milli Məclisdə çox ətraflı müzakirə olunmalıdır. Mən yanvarın 5-də fərman verərkən bunu tövsiyə etmişəm.

Bilirsiniz ki, indi cəbhə bölgələrində vəziyyət çox gərgindir. Mən iş günümün tam əksəriyyətini Azərbaycanın müdafiəsi ilə bağlı məsələlərə həsr edirəm. Bəzi şəxsləri kömək üçün yerlərə göndərirəm. Ali Sovetin sədri Rəsul Quliyevi tapşırıq verib göndərmişəm. O, bir həftədən çoxdur ki, cəbhə bölgələrindədir. Başqa rəhbər işçiləri, nazirləri də göndərmişəm. Onlara tapşırıq vermişəm ki, yerli hakimiyyət orqanları ilə hərbi hissələrin əlaqələrini tənzimləsinlər. Ali Sovetin sədri burada olsaydı, bu məsələ bu günlərdə müzakirə edilərdi. Güman edirəm ki, bu məsələ ayın 20-dək müzakirə olunmalıdır.

20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü münasibətilə komissiyanın hazırladığı tədbirləri prezident kimi qəbul edirəm. Bizim vəzifəmiz həmin günü sadəcə qeyd etməklə, şəhidlərin məzarlarını ziyarət etməklə, başqa tədbirlər keçirməklə kifayətlənmək deyil. Biz bu günlər o faciənin yaranma səbəblərini, Azərbaycan xalqına nə qədər zərbə vurduğunu bütün vasitələrlə açmalıyıq. Mən təəccüb edirəm, televiziya indiyədək bununla əlaqədar rubrika açmalı, bu barədə çıxışlar verməli idi. Bizim qəzetlər, o cümlədən müxalifət mövqeyində olan ayrı-ayrı qəzetlər yaxşı olardı ki, başqa məsələlərlə məşğul olmaq əvəzinə, bu məsələlərə xüsusi fikir versinlər. Ancaq mən bunların heç birini görmürəm. Belə çıxır ki, biz artıq hər şeyi unutduq. Belə ola bilməz. Faciənin ildönümünün qeyd olunmasını mən belə təsəvvür etmirəm. Azərbaycan xalqına vurulan zərbə, edilmiş təcavüz örtülüb basdırılmışdır. Bu, açılmalıdır və bunu gələcək nəsillər yox, biz açmalıyıq.

İndi oxunan qərar bir daha onu göstərir ki, bu qərarı qəbul edən adamlar xalqa necə böyük xəyanət ediblər. Bəs o komissiya kimlərdən ibarət idi, nə iş görmüşdü? Əgər ümumxalq mənafeyi varsa, hər bir adam öz mövqeyini də, öz həyatını da gərək qurban versin. Ola bilməz ki, bəzi adamları müdafiə edib saxlamaq, onların cinayətlərini ört-basdır etmək üçün xalqa xəyanət edəsən. Mən bununla razılaşa bilmərəm. Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar gününə qədər qalan müddətdə və ondan sonra bu mövzu ictimai-siyasi həyatımızda geniş təhlil olunmalıdır, bütün fəaliyyətimizdə öz əksini tapmalıdır.

Bu faciənin üstünün örtülüb basdırılması fikri bütün kütləvi informasiya vasitələrində də öz əksini tapmalıdır. Mən o vaxt Ali Sovetin sessiyasında çıxış edəndə də demişəm və bu gün də deyə bilərəm: əgər bu qoşunları Azərbaycan rəhbərlərinin razılığı olmadan Sovet İttifaqının rəhbərləri yeritmişdilərse, Azərbaycanın rəhbərləri həmin qoşunları dərhal çıxara bilərdilər. İki il ondan sonra, 1992-ci ilin 19 yanvarında qərar qəbul olundu ki, qoşunların buradan çıxması üçün lazımi tədbirlər görülsün. Onda artıq Sovet İttifaqı dağılmışdı. Bundan sonra hansı qoşunlar çıxacaqdı ki?

Bakı şəhəri, Azərbaycanın bir neçə rayonu iki il fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşadı. Təkcə 20 Yanvar faciəsinə görəmi? Yox, o vaxt bu məsələnin üstünü örtüb basdırmaq, xalqı əzmək üçün Azərbaycanın paytaxtında iki il fəvqəladə vəziyyət şəraiti saxlanıldı. Buna heç bir əsas yox idi. Fəvqəladə vəziyyət də həmin bu 19 yanvar qərarı ilə götürüldü.

Vətəninini sevən adamların hamısı o vaxt deyirdi ki, fəvqəladə vəziyyət götürülməlidir. Mənim xatirimdədir ki, sessiyaların birində bir neçə deputat soruşdu, o cümlədən mən də dedim ki, axı bu fəvqəladə vəziyyət nəyə

lazımdır? Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri isə cavab verdilər ki, fəvqəladə vəziyyət götürülsə vətəndaş müharibəsi baş verəcək. Mən başa düşürəm, niyə vətəndaş müharibəsi olmalı idi? Vətəndaş müharibəsi kimlə kim arasında olmalı idi?

Mən bu məsələyə vaxtilə bir vətəndaş kimi, Ali Sovetin deputatı kimi öz münasibətimi bildirmişəm. İndi də prezident kimi öz münasibətimi bildirirəm ki, faciənin dördüncü ildönümü sadəcə tədbirlərlə qeyd edilməməli, ictimai-siyasi həyatda geniş təhlil olunmalıdır. Məhz bununla əlaqədar öz fikirlərimi bu gün sizə çatdırıram.

* * *

Bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bugünkü iclasdan əsas məqsəd mənim 5 yanvar tarixli fərmanımla yaradılmış komissiyanın işi haqqında hesabatı dinləmək və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə öz fikrimi bildirməkdir. Elçin Əfəndiyev bu tədbirlərdən danışdı. Hesab edirəm ki, bu tədbirlər qəbul oluna bilər və həyata keçirilməlidir. Lakin bunlar yalnız 20 Yanvar gününün qeyd edilməsi ilə bağlıdır, yəni həmin günə aid olan tədbirlərdir. Ona görə də mənə elə gəlir ki, komissiya bu işə birtərəfli baxıbdır. Gərək komissiya bu fərmanın ikinci bəndinin müddəalarına da fikir verəydi. Mən Milli Məclisə tövsiyə etmişəm ki, bu məsələyə baxılsın. Fərmanda göstərmişdim ki, bu dörd il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımı siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Deməli, bunun üçün müəyyən iş görülməlidir. Təəssüf ki, komissiya bu məsələlərə toxunmayıbdır. Ona görə də mən bugünkü iclasda buraya toplaşanlar qarşısında həmin məsələni bir vəzifə kimi qoyuram.

Burada çıxışlar və fikir mübadiləsi onu göstərdi və sənədlərlə hamımız birlikdə tanış olduğdan sonra şəxsən mən belə qənaətə gəlirəm ki, 20 Yanvar faciəsi bu dörd il müddətində ört-basdır edilib, bu faciənin günahkarları ondan sonra da Azərbaycanda rəhbər vəzifələrdə olublar və həmin faciəni ört-basdır etmək üçün bir komissiya yaradıblar. Bu komissiya Azərbaycan xalqı qarşısında cavabdehdir. Zənnimcə, biz Milli Məclisdə komissiyanın üzvlərindən soruşmalıyıq ki, Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibətə nə üçün bu cür münasibət göstəriblər. Onlar buna cavab verməlidirlər.

Lakin mənə ən çox təəccübləndirən bir də odur ki, bu qərar 1992-ci il yanvarın 19-da qəbul edilib, həmin ilin mart ayında rəhbərliyin bir qismi hakimiyyətdən gedibdir. 92-ci ilin ortalarında hakimiyyətə yeni şəxslər, əvvəlki hakimiyyətə müxalifətdə olan adamlar gəliblər. Yanvar faciəsinin 1993-cü ildə üçüncü ildönümü olub. Bəs nə üçün bu məsələyə, komissiyanın qərarına münasibət göstərilməyib? Onlar, o vaxtkı hakimiyyətə müxalifətdə olan qüvvələr bu məsələni nə üçün qaldırmayıblar? Mən Xalq Cəbhəsinin nümayəndələrini nəzərdə tuturam. Halbuki, onlardan biri prezident, biri Ali Sovetin sədri, biri Nazirlər Kabinetinin sədri idi, digərləri də rəhbər vəzifələrdə idilər. Tutaq ki, onlar müxalifətdə olanda Yanvar faciəsinin səbəblərini açmağa imkanları olmayıbdır, lakin istəsəydilər imkan tapardılar, çünki komissiyanın tərkibində onların üç nümayəndəsi vardı. O vaxtlar Sabir Rüstəmxanlının AXC-də olub-olmadığı yadımda deyildir. Amma iki nəfər – Xalq Cəbhəsi Məclisinin sədri Tamerlan Qarayev və AXC-nin rəhbərlərindən biri olan Tofiq Qasımov bu komissiyanın tərkibinə daxil edilmişdi.

O, bəlkə elə bu komissiyada xidmətlərinə görə deputat seçilibdir. Bəlkə Tamerlan Qarayev də bu komissiyada xidmətlərinə görə Ali Sovetin sədr müavini seçilib. Bəlkə də.

Mən demirəm ki, Xalq Cəbhəsi yalnız bu adamlardan ibarətdir. Yox, AXC böyük bir təşkilatdır. Bu təşkilat 92-ci ilin martından 93-cü ilin iyun ayınadək hakimiyyətdə olmuşdur. Belə isə nə üçün onlar Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu müsibətin səbəblərini açmadılar? Məgər bu məsələni heç olmasa üç ildən sonra, 93-cü ilin yanvarında açmaq olmazdı? Bu məsələyə qayıtmaq olmazdı? Bəs nə üçün etmədilər? Bu, məni həm dəhşətə gətirir, həm də hiddətləndirir. Hətta təəccübləndirir də.

Buna görə də hesab edirəm ki, bu, adi məsələ deyildir. Axı 130-dan artıq adam həlak, şəhid olubdur. 700 nəfər yaralanıbdir, Bakıda neçə-necə bina dağıdılıbdır, şəhərə böyük ziyan vurulubdur. Bunlar məsələnin yalnız bir tərəfidir. Amma ikinci tərəfi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz edilibdir. Təcavüzü də edən Sovet İttifaqının rəhbərliyi və Azərbaycanın rəhbərliyi olubdur. Bu, mənim qəti fikrimdir. Burada "Rusiyanın qoşunları", "rus qoşunları" kəlmələrini işlətmək lazım deyildir. Mən buna etiraz edirəm. O vaxtlar Sovet İttifaqı vardı, onun rəhbərliyi vardı. Sovet İttifaqının başında Qorbaçov və onun ətrafında olan adamlar dururdular. Azərbaycan Kommunist Partiyasının başında Vəzirov, Mütəllibov və onların ətrafındakı adamlar dururdular. Məhz bunlardır. Burada millətin təqsiri yoxdur. İstər rus olsun, istərsə də azərbaycanlı. Bəli, o vaxtkı sovet kommunist rejiminin rəhbərliyi ilə Azərbaycandakı kommunist rejiminin rəhbərliyi Azərbaycan xalqına qarşı birlikdə təcavüz ediblər! Bu, mənim qəti fikrimdir.

Təəssüf ki, xalqın öndə gedən adamları, vəzifədə olanları onun şərəfini, namusunu, mənliyini tapdaladıqları halda, xalq bu dörd ildə buna dözmüşdür. Lakin mən dözə bilmirəm. Bir vətəndaş kimi, mən bu dörd il müddətində bu barədə dəfələrlə səsimi qaldırmışam. O vaxtlar mənim səsime fikir vermirdilər. Amma indi imkanım var. Hesab edirəm ki, yanvarın 20-dək televiziya və radiomuzda, mətbuat orqanlarında 20 Yanvar faciəsinin səbəbləri, onun günahkarları haqqında və bu faciəni ört-basdır edənlər haqqında, indi ayrı-ayrı yerlərdə cinayət törədir Azərbaycanı qarşı tərribat hazırlayanlar haqqında məlumat verilməli, fikirlər söylənilməli, söhbətlər aparılmalıdır və xalq öz sözünü deməlidir.

Burada bəziləri dedilər ki, bu barədə fikir söyləmək qadağan idi. Arif Məlikov dedi ki, nə qədər çalışdımsa, nəinki ittifaq mətbuatında, hətta respublika mətbuatında bir şey dərc etdirə bilmirdim. İndi hər şey dərc etdirə bilərsiniz. İndi tam azadlıq var, nə istəyirsiniz dərc etdirin. Heç vaxt qorxmayın. Hər şeyi öz adı ilə demək lazımdır: kim, nə üçün, nəyə görə. Adlar da məlumdur, cinayəti edənlər də, onu ört-basdır edən komissiya üzvləri də məlumdur. Odur ki, xalq hər şeyi bilməlidir. Burada mən heç bir məqsəd güdmürəm. Məqsədim budur ki, iclasın əvvəlində dediyim kimi, bizim dövrümüzdə Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu faciənin səbəblərini açmalıyıq və bunu gələcək nəsillərin üzərinə qoymamalıyıq.

Bu günlərdə Moskva televiziyası belə bir xəbər verdi ki, 21-ci ildə bolşeviklərin etdiyi faciələrin üstü indi, 94-cü ildə açılır. İndi biz gözləyək ki, bu faciənin üstü 70 ildən sonra açılınsın? Bəs biz burada nəyik, kimik? Əgər bu gün biz bu məsələ ilə məşğul olmasaq, biz də günahkar olacağıq. Odur ki, qoy heç kəs heç nədən çəkinməsin. Nə özü üçün qorxsun, nə də başqasından. Heç kəs günahını gizlədə bilməz. Mən onu demək istəmirəm ki, bu

dəqiqə kimsə cəzaya məhkum edilməlidir. Lakin hər şey bilinməlidir, məsələnin üstü açılmalıdır. Belə də biabırçılıq olarmı ki, Milli Şura qərar çıxarır, amma qərarda bir nəfərin belə adı yoxdur. Milli Şura qərar çıxarır ki, bu, yalnız Moskvanın işidir. O ki qaldı Azərbaycana, rəhbər vəzifələrdə olanlardan kimin günahı varsa, qoy prokurorluq aydınlaşdırsın. Məgər məlum deyilmi ki, bunu Əbdürrəhman Vəzirov edib, məlum deyilmi ki, bunu Mütəllibov edib. Məlum deyilmi ki, bunu başqa adamlar ediblər. Bu, məlumdur.

Hesab edirəm ki, ziyalılarımız çox fəaliyyət göstəriblər, xüsusən yanvarın 20-də, 21-də, 22-də. Amma sonra susublar. Çünki onların bəziləri deputatdır, bəziləri Milli Məclisin üzvüdür. Nə isə, susublar, nədən ötrü susublar? Vəzifəli adamı vəzifədən çıxarırlar, artistin artistliyini, şairin şairliyini ki, əlindən almırlar Yaxud da ki, alimi alimlikdən məhrum etməyəcəklər ki! Qoy alsınlar, qoy məhrum etsinlər. Nə olar?! Xalqımız, nəhayət, həqiqəti bilməlidir, xalqın milli mənlisi, milli iftixarı özünü göstərməlidir! Heç elə şey əla bilərmə ki, xalqımız həmişə təpik altında qalsın! Xalqımız ayağa qalxmalı, dirçəlməlidir.

İndi özünüz gördüyünüz kimi, cəbhələrdə nə qədər cəsur adamlarımız vuruşurlar. Bir təsəvvür edin, əgər bir ay bundan qabaq fərarilik bir problem idisə, indi belə bir problem yoxdur. Hərə bir söz deyirdi: "Fərariləri asıb- kəsək, fərari ora getdi, bura qaçdı". Sizə dediyim kimi, günümün bəlkə də çox hissəsində müdafiə məsələləri ilə məşğulam. İndi müdafiə naziri, baş qərargah rəisi mənə zəng vurub deyirlər ki, qəbul məntəqələrinə, hazırlıq keçilən məntəqələrə o qədər fərarilər gəlirlər ki, onları yerləşdirməyə imkan yoxdur. Bunlar həmin adamlardır, həmin gənclərdir. Deməli, bunlar öz vətəndaşlıq borcunu anlayıblar, onların milli hissləri oyanıbdır. Halbuki bu milli hisslər boğulmuş, əzilmiş, tapdalanmışdı. Elə tapdalandığına görədir ki, ermənilər gəlib torpaqlarımızı işğal etdilər. Bu necə işdir ki, bu böyüklükdə xalqın torpağını bir ovuc erməni gəlib işğal etmişdir? Ona görə ki, milli qürur hissi, milli iftixar hissi, milli mənlilik hissi boğulmuşdur. Özü də o adamlar boğmuşdular ki, öz vəzifəsi naminə, öz mənəbi naminə, öz şəxsi mənfəəti naminə xalqı sıxma-boğmaya salmışdılar.

Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, indi xalqımız oyanır, ayağa qalxır. Cəbhədə vuruşan gəncləri, komandirləri xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Deməliyəm ki, çox bacarıqlı komandirlərimiz var. Mən onlarla daim telefon əlaqəsi saxlayıram. Cəbhə bölgələrində, Beyləqanda, Ağcabədidə, Gəncədə və başqa yerlərdə onlarla görüşdüm. Dəyərli adamlardır, cəsarətlə vuruşurlar. Hər gün şəhid olanlar, həlak olanlar var. Bu da təbiidir, – axı müharibə gedir. İndi Azərbaycanın qəhrəman oğulları erməni silahlı qüvvələrinə layiqli müqavimət göstərirlər. Halbuki, onlar boğulmasaydılar, tapdalanmasaydılar, öz cəsarətini, öz qəhrəmanlığını bir il, iki il, üç il bundan qabaq da göstərə bilərdilər.

Buna görə də hesab edirəm ki, bu mövzu ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirə olunmalıdır, ətraflı fikir mübadiləsi getməlidir. İnformasiya orqanlarımız ciddi iş aparmalıdır, özü də həm yanvarın 20-nə qədər, həm də ondan sonra.

Güman edirəm ki, Milli Məclis yaxın vaxtlarda toplanmalı, orada bu məsələ, yəni 20 Yanvar faciəsi və ondan sonrakı dövr, həmin komissiyanın işi, onun verdiyi qərara qiymət və 20 Yanvar faciəsinə həqiqi qiymət müzakirə olunmalıdır. 1990-cı il yanvarın 22-də qəbul edilmiş qərar müəyyən qədər siyasi qiymət verir, amma çox məhdud xarakter daşıyır. Bu, emosional şəraitdə qəbul edilmiş bir qərardır. 92-ci ildə qəbul olunmuş qərar əvvəlki qərarı,

demək olar, alt-üst edir, onun üstündən xətt çəkir. Müxtəsəri, siyasi sənəd qəbul olunmalı və günahkarlar, səbəbkarlar aşkara çıxarılmalıdır.

Mənim deyəcəyim bu qədər. Güman edirəm ki, mənim sözlərimə etiraz yoxdur. Əgər yoxdursa, onda gəlin işə başlayaq. Komissiyanın verdiyi təkliflər qəbul olunur, siz bütün tədbirlərinizi həyata keçirin. Lakin burada irəli sürülən təkliflər əlavə edilsin. Sağ olun.

12 yanvar 1994-cü il

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetin sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilovun

18 yanvar 1994-cü il tarixli məruzəsi

Möhtərəm prezident!

Hörmətli sədr!

Hörmətli millət vəkilləri!

Hörmətli qonaqlar!

Əziz həmvətənlər!

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il Yanvarın 20-də müstəqillik və azadlıq uğrunda xalqımız ilk şəhidlərini vermişdir. Bu günlər biz bu unudulmaz faciənin 4-cü ildönümü ərəfəsindəyik.

20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin 5 yanvar 1994-cü il fərmanı olmuşdur.

Bu fərmanda 1990-cı il 20 Yanvarın xalqımızın tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil edilməsi qeyd olunaraq təəssüf hissi ilə bəyan edilir ki, ötən 4 il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımı siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir.

Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə etmişdir ki, məclisin xüsusi sessiyasında 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiymət versin. Bununla əlaqədar Ali Sovetin rəhbərliyinin tapşırığı ilə Ali Sovetin katibliyi və şöbələri, Milli Məclisin komissiyaları dövlət aparatlarında, Ali Sovetin özündə, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğunda, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində, o vaxtkı Ali Sovetin, Milli Şuranın, sonradan isə Milli Məclisin 20 Yanvar hadisələri ilə bağlı qərarlarını və onların hüquq-mühafizə orqanlarında icraatını təhlil edərək Milli Məclisin bugünkü iclasına məruzə təqdim edir.

Hörmətli millət vəkilləri!

20 Yanvar hər bir azərbaycanlı üçün ümummillət faciə günüdür, ümumxalq matəm günüdür. Artıq dördüncü ildir ki, xalqımızın namuslu övladları Şəhidlər xiyabanında uyuyurlar. Onlar artıq Vətən torpağının bir parçasına çevrilmişlər. Lakin bu dörd ildə şəhidlərimizin narahat ruhları rahatlıq tapa bilibmi? Axı ölüm gedənlər üçün yox, qalanlar üçündür, çünki ölənlərin ruhunu qalanlar yad etməlidirlər.

20 Yanvar bizim təkcə faciə günümüz yox, həm də tariximizin şərəfli səhifəsidir. Azərbaycan milli azadlıq hərəkatının yüksəliş zirvəsi, xalqın ictimai-siyasi təfəkküründə yaranmış böyük təbəddülatlar günüdür. 20 Yanvar özümüzü millət kimi tanıyan və dərk edən gündür.

Lakin 1994-cü il yanvarın 12-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin sədriyi ilə 20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümün» həsr edilmiş tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının geniş iclasında qeyd olunduğu kimi, faciənin törədilməsindən 4 il keçməsinə baxmayaraq, bu

hadisənin səbəbləri dərindən araşdırılmamış, cinayətkarlar aşkar edilməmiş, faciəyə lazımı siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir:

Prezident bütün bu dörd il ərzində haqqında susulan həqiqəti sərrast və açıq dedi. O qeyd etdi ki, Azərbaycan Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyasının iki il müddətində işləməsinə, çoxsaylı ekspertizaların və sorğuların keçirilməsinə baxmayaraq, günahkarlar məlum olmamış, faciənin əsl səbəbləri aydınlaşmamış, ona heç bir qiymət verilməmişdir.

Ali Sovetdə, Prezident Aparatında, respublika Prokurorluğunda, Daxili İşlər Nazirliyində, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində olan materiallardan, Ali Sovetin deputat-istintaq komissiyasının rəyindən və bu rəy əsasında Milli Şuranın 19 Yanvar 1992-ci il qərarından məlum olur ki, həqiqətən bu faciəyə lazımı siyasi-hüquqi qiymət verilməmiş, indiyədək faciənin müqəssirləri tamam başqa istiqamətlərdə axtarılmışdır.

Hörmətli millət vəkilləri!

Bütün bunların xronologiyası Ali Sovetin orqanı olan «Azərbaycan» qəzetində, «Azərbaycan» qəzeti redaksiya heyəti imzası ilə çap olunmuş «Xəyanət sükutu və ya Qanlı yanvar faciəsindən keçən 4 ilin sənəd salnaməsi» adlı məqalədə öz əksini tam dolğunluğu ilə tapmışdır. Bu xronologiya haqqında danışımdan əvvəl 20 Yanvar faciəsinin ictimai-siyasi köklərini, onu doğuran amilləri daha dolğun təsəvvür etmək üçün 1988-ci ildən bəri hadisələrin gedişatını izləmək, xalqımızın öz faciəsi ilə üzbəüz, təkbətək qalmasının səbəblərini araşdırmaq, lazımdır.

20 Yanvar faciəsini nəinki keçmiş sovet respublikalarını, hətta keçmiş sosialist bloku ölkələrini bürümüş milli oyanış, demokratiya, milli-azadlıq hərəkatlarından ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil. 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş vermiş faciə Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında cərəyan edən hadisələr də daxil edilməklə, bütün proseslərin məntiqi nəticəsi idi. Bu proseslər hamımızın xatirindədir, xalqımızın yaddaşındadır. Bu yaddaşa istinad edib bəzi məqamları xatırlamaq yerinə düşərdi.

1988-1990-cı illər Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında baş verən hadisələrin daha da kəskinləşməsi, Ermənistan Respublikasından etnik təmizləmə nəticəsində 250 mindən artıq qaçqınlar ordusunun respublikamıza pənah gətirməsi, nahaq qanların axıdılması keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərliyi tərəfindən soyuqqanlıqla qarşılır və Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyinin xalqımızın mənafeyinə xəyanət edərək Moskvanı dəstəkləməsi ilə nəticələnirdi. Belə bir şərait ölkədə hakimiyyətsizliyə, xalqa arxa çevrilməsinə, onun xəyanətkarlıqla atılmasına gətirib çıxarmışdı. Hələ o zaman — 1988-ci ilin noyabrında respublika rəhbərliyi nəyin bahasına olursa-olsun hakimiyyətdə qalmaq, Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatını boğmaq, ittifaq rəhbərliyinin siyasətini respublikada həyata keçirmək naminə Bakıda, Gəncədə, Naxçıvanda xüsusi rejim və komendant saati tətbiq etmişdi.

Daha sonra mərkəz respublikadakı hakimiyyətsizlikdən istifadə edərək Azərbaycanda imperiya siyasətindən əl çəkməyərək 1989-cu il yanvarın 12-də Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarəetmə forması yaradır və 1989-cu il noyabrın 28-də Mixail Qorbaçovun fərmanı ilə Dağlıq Qarabağa keçmiş SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin qoşun hissələrini yeridir.

Bütün bunlar Azərbaycan xalqının mənafeyinə zidd olaraq, o vaxtkı respublika rəhbərliyi tərəfindən xəyanət sükutu ilə qəbul edilərək xalqın səbr kasasını doldurmuşdu. Azərbaycan rəhbərliyinin siyasətindəki bu xəyanət sükutu, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Dağlıq Qarabağda baş verən qanunsuz hadisələrə soyuqqanlılığı, biganəliyi Ermənistan Respublikasına Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini öz Ali Sovetinin 1 dekabr 1989-cu il tarixli qərarı ilə Ermənistana birləşdiyini elan etmək imkanı vermişdi.

Keçmiş SSRİ rəhbərləri tərəfindən əvvəlcədən bütün təfsilatlarına qədər düşünülmüş və taktiki, baxımdan hərtərəfli hazırlanmış, respublikada hakimiyyət orqanlarının iflic vəziyyətindən istifadə edərək mərkəz tərəfindən 1990-cı il yanvarın 13-14-də Bakıda erməni talanları təşkil edildi.

Respublikada, onun paytaxtı Bakı şəhərində tam hakimiyyətsizlik hökm sürürdü. Xalq meydanlarda, mitinqlərdə çıxış edərək öz haqq səsinə ucaldırdı. Respublika rəhbərliyi öz hakimiyyətini qoruyub saxlamağa cəhd edir, xalqın tələblərinə biganə münasibət bəsləyirdi. Respublikanın belə bir ağır şəraitində o vaxtkı rəhbərlik xalqa öz xəyanətkarlığını bir daha nümayiş etdirərək, siyasi saxtakarlığa əl atmışdı. Ali Sovetdə olan materiallardan aydın olur ki, bu xəyanət və siyasi saxtakarlıq nəticəsində 1990-cı il yanvarın 15-də Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin o vaxtkı birinci katibi Ə.Vəzirovun təşəbbüsü ilə respublika Ali Sovetində Ali Sovetin Rəyasət heyətinin iclası çağırıldı. Rəyasət Heyətinin Ali Sovetin sədri, mərhum Elmira Qafarovanın Moskvada SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin iclasında iştirak etdiyi vaxtda çağırılmışdı.

Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Ə.Vəzirovun təşəbbüsü ilə çağırılmış iclasında onun iştirakçılarının dediklərinə görə, hətta kvorum belə olmamışdır. Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun verdiyi məlumatda bildirilir ki, Rəyasət Heyətinin 11 üzvündən 4 nəfəri (sədrin müavini Naim Fətəliyev, Rəyasət Heyətinin üzvləri Feyruz Mustafayev, Leonid Sokolov, Zəkirulla Tağıyev) Rəyasət Heyətinin iclasına dəvət edilərək iclasda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, zəruri halda isə DQMV-yə bitişik rayonlarda və sərhəd boyu fəvqəladə vəziyyət elan olunması haqqında qərar qəbul etdirildi. Həmin qərarda keçmiş ittifaq orqanlarından xahiş olunurdu ki, bu qərarın icrasında respublikaya lazımı köməklik göstərsin. Məhz həmin gün yuxarıda göstərilən qərardan sonra keçmiş ittifaqın Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Azərbaycanda fəvqəladə vəziyyətin tətbiq olunması barədə qərar qəbul etmişdir. Qərarda Bakı və Gəncə şəhərlərində ictimai asayişin pozulduğu bildirilir və respublika Ali Sovetinə tövsiyə olunurdu ki, yuxarıda adı çəkilən şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində komendant saati tətbiq edilsin. Bütün bu siyasi hoqqabazlıqlar xalq iradəsinə zidd olduğu üçün hər yerdə əhali tərəfindən nifrətlə qarşılanırdı. Əlbəttə, mərkəz respublikadakı bu vəziyyətlə heç cür barışmaq istəmir, xalqın haqq və azadlıq səsinə, demokratiya harayını hər vasitə ilə boğmağa çalışırdı. Mərkəzin bu siyasətinin nəticəsində 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakı şəhərinə Sovet qoşunları yeridildi. Qoşunlar keçmiş SSRİ Ali Sovetinin sədri M. Qorbaçovun yanvarın 19-da verdiyi fərmanla əlaqədar yeridilmişdir. Fərmanda göstərilirdi ki, şəhərdə vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək, kütləvi iğtişaşların qarşısını almaq, qanuni fəaliyyət göstərən hökumət orqanlarının devrilməsinin qarşısını almaq məqsədilə Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət elan olunur və 15 yanvar 1990-cı il SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin fərmanı respublikanın paytaxtında da şamil edilir. Maraqlıdır ki, respublika rəhbərlərinin xəbəri ola-ola şəhərə qoşunlar yeridilərkən əhali qabaqcadan xəbərdarlıq edilməmiş, yalnız ertəsi gün, yanvarın 20-də şəhərin komendantı general-leytenant V. S. Dubinyak özünün bir

nömrəli əmri ilə Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət elan olunduğunu bildirmişdir. Yuxarıdan görüldüyü kimi, respublika rəhbərliyinin iştirakı və razılığı ilə qəbul olunmuş 15 yanvar 1990-cı il fərmanı respublikanın paytaxtında fəvqəladə vəziyyətin elan olunması və şəhərə sovet qoşunlarının yeridilməsi ilə nəticələndi.

Azərbaycan azadlıq harayı sovet tanklarının tırtılları altında boğuldu, dinc əhaliyə divan tutuldu, günahsız insanların qanı axıdıldı.

Bu faciə o zaman bütün sovet imperiyasında gedən və əslində imperiyanın özünün çökməsi prosesindən kənarında düşünülməməlidir. Bu mənada 90-cı ilin 20 yanvarında və ondan sonrakı illərdə Bakı şəhərində və Azərbaycanın digər rayonlarında baş verən hadisələrə məhz bu aspektdən, bu nöqteyi-nəzərdən qiymət verilməlidir. Çünki imperiyanın cənub sərhədləri sözün əsl mənasında sökülürdü. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, 20 Yanvar bütün bu tarixi hadisələrinin məntiqi nəticəsi idi. Əvvəlcə Tbilisidə, sonra isə Vilyusdə baş verən qanlı faciələr, hələ bundan çox-çox əvvəl Alma-Atada dinc əhaliyə divan tutulması da daxil olmaqla bütün hadisələr metropolianın öz müstəmləkələrini boyunduruqda saxlamaq, imperiyanı qoruyub saxlamaq cəhdlərindən irəli gəlir. Lakin bütün bunlardan belə çıxmamalıdır ki, tarixin bu təbii inkişaf prosesində Azərbaycanda baş verən hadisələr zamanı ayrı-ayrı rəhbərlərin, siyasətçilərin əməllərinə, xəyanətlərinə hüquqi-siyasi mövqedən yanaşılmamalıdır, hadisələrin doğuran səbəblər çözlənməməlidir.

Hadisələr və Ali Sovetdə təkzib olunmayan sənədlər göstərdi ki, bu adamlar nəinki faciənin qarşısını almadılar, ölkənin idarə etməyə, heç olmasa faciədən sonra öz günahlarını etiraf etməyə və siyasi meydandan mərdi-mərdanə getməyə qadir deyildilər.

Məgər Tbilisi hadisələrindən dərhal sonra Gürcüstan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin o vaxtkı birinci katibi Patiaşvili başda olmaqla büro üzvləri istefa vermədimi? Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri isə özlərində bu cəsarəti tapa bilmədilər.

Bakıya qoşunların yeridilməsindən imperiya öz müstəmləkəsini boyunduruqda saxlamaq məqsədi güdüdüsə, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri imperiyanın bu arzusundan istifadə edərək öz hakimiyyətlərini qoruyub saxlamağa çalışırdılar.

Sovet imperiyasının Azərbaycanda törətdiyi qanlı qırğın Moskvanın ümidlərini nəinki doğrultmadı, tamamilə əks nəticə verdi.

Azadlıq yolunda qurban getmiş insanların taleyini lal sükuta bürümək, yanvar faciəsinin ört-basdır etmək bu faciəni törədənlərə müyəssər olmadı. Müyəssər olmadı ona görə ki, bu hadisə haqqında həqiqəti elə ilk gündən dünya ictimaiyyətinə çatdırmağa çalışan — Moskvada həyəcan təbilini vuran Heydər Əliyev oldu.

Əgər o dövr Azərbaycan rəhbərlərinin müraciəti qırğından sonra yox, ondan bir neçə gün əvvəl olsaydı, bu faciənin qarşısını almasa da, heç olmasa faciənin miqyasını azaltmağa kömək edərdi.

Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri Ə. Vəzirov başda olmaqla Azərbaycan KP MK bürosunun üzvlərinin Heydər Əliyevə qarşı açıq-gizli hücumlarının, təzyiqin başlıca səbəbini də burada axtarmaq lazımdır. Bu adamlar H. Əliyevi yaxşı tanıyırdılar. Həqiqəti, qorxmadan imperiya rəhbərinin üzünə çırpın bir şəxsiyyətin siyasət

meydanına qayıtmasını məhz buna görə istəmərdilər. Bildirdilər ki, o, bu adamların iç üzünü açacaq, xalqa qarşı törədilən faciə haqqında həqiqətin deyəcəkdir.

Onlar yanılmışdılar. Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində Naxçıvan Muxtar Respublikasının deputatı kimi siyasi, fəaliyyətdə idi. Biz o zaman Naxçıvan parlamentində birlikdə fəaliyyət göstərirdik. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 21 noyabr 1990-cı ildə Yanvar faciəsinə siyasi qiymət vermişdi.

İcazə verin, 1990-cı ilin Yanvar ayında Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qərarının mətnini nəzərinizə çatdırım:

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 1990-cı ilin yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə və sonrakı günlərdə Bakıda baş vermiş hadisələrə münasibətini bildirərək qeyd edir ki, Sovet Ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, hərbi dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərini işğal etmiş, dinc əhaliyə qarşı görünməmiş vəhşiliklər törədərək, silahlı təcavüz göstərmişlər.

Bununla SSRİ Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin 14-cü bəndinin tələblərini kobudcasına pozulmuş və Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarına açıq-aşkar qəsd edilmişdir.

Azərbaycan xalqının demokratiya və milli azadlıq uğrunda mübarizəsini boğmaq məqsədi daşıyan bu işğalçı hərəkət nəticəsində görünməmiş vəhşiliklərə yol verilmiş, günahsız insanlar, o cümlədən uşaqlar, qocalar, qadınlar qətlə yetirilmiş, yüzlərlə adam yaralanmışdır.

SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri M. S. Qorbaçov, həmin müddətdə Bakıda olan Sov.İKP MK katibi A. Girenko, SSRİ Ali Soveti İttifaq Sovetinin keçmiş sədri Y. Primakov, SSRİ müdafiə naziri D.Yazov, SSRİ daxili işlər naziri V. Bakatin, Sov.İKP MK-nın məsul işçisi A.Mixaylov, eləcə də respublika rəhbərliyi — Azərbaycan KP MK-nın keçmiş birinci katibi Ə.Vəzirov, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri E. Qafarova, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin o zamankı sədri A.Mütəllibov, Azərbaycan KP MK-nın büro üzvlərindən V. Polyaniçko, M. Məmmədov, V. Hüseynov xalqa qarşı həyata keçirilən bu siyasi və hərbi qəsd üçün cavabdehdir və birbaşa məsuliyyət daşıyırlar.

Respublika rəhbərliyi əvvəlcədən xalqa xəyanət yolu tutaraq bu qəsdin qarşısını almaq üçün heç bir əməlli tədbir görməmiş, savadsızlıq göstərmiş, yol verilən cinayətin iştirakçısı ola-ola, zahirən hadisələrdən kənarda qalmağa çalışmışdır.

Qanlı Yanvar hadisələrinin günahkarlarını üzə çıxarmaq, onu təhlil etmək və siyasi qiymət vermək üçün respublika əhalisinin təkidlə tələbinə baxmayaraq, faktiki olaraq heç bir tədbir görülməmişdir. Yanvar ayının 22-də çağırılan Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyası öz işini yarımçıq qoymuş, Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verməli olan həmin sessiya bu günədək öz işinə başlamamış, sonrakı sessiyalarda da bu məsələyə baxılmamışdır. Qəribədir ki, respublika Ali Sovetinin Yanvar hadisələrini təhqiq etməli olan komissiyasının işi də başa çatdırılmamışdır (komissiyanın sədri M. Abbasov).

Yanvar faciələrinin səbəbkarlarını istər ittifaq, istərsə də respublika rəhbər, partiya, sovet, hüquq-mühafizə orqanı işçilərinin, hərbiçilərin bu günədək aşkar edilib qanunla məsuliyyətə cəlb olunmaması xalqda dərin hiddət və etiraz doğurmuşdur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisin bütün bunları işğalçı siyasət və dəqiq düşünülmüş hərbi təcavüz kimi qiymətləndirərək, insan hüquqları bəyannaməsinin kobud şəkildə pozulması kimi nəzərdə tutaraq **qərara alır**:

1. 1990-cı ilin yanvar ayında Bakı şəhərində törədilmiş qanlı hadisələr Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarına, respublikada gedən demokratik proseslər qəsd kimi qiymətləndirilsin.

2. Dinc əhaliyə, silahsız kütləyə, heç bir müqavimət göstərməyən günahsız adamlara qarşı müasir silahlarla, hərbi texnika ilə zorakılıq edilməsi, qocaların, qadınların, uşaqların qətlə yetirilməsi Azərbaycan xalqına qarşı açıq təcavüz kimi ittiham edilsin.

3. Bir ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, Bakı faciələrinə Azərbaycan SSR Ali hakimiyyət orqanları tərəfindən siyasi qiymət verilməməsi, bununla əlaqədar yaradılmış xüsusi deputat komissiyasının işinin qeyri-müəyyən səbəblərdən başa çatdırılmaması, qanlı hadisələrin günahkarlarının aşkara çıxarılıb qanuni məsuliyyətə verilməməsinə qəti etiraz olunsun.

Azərbaycan SSR Ali Sovetindən tələb edilsin ki ən qısa müddətdə həmin məsələni parlamentin müzakirəsinə çıxarsın.

4. Bu qərar qəbul edilən andan 20 Yanvar günü hər il Naxçıvan Muxtar Respublikasında milli matəm günü kimi qeyd edilsin.

5. Azərbaycan SSR Ali Sovetindən xahiş edilsin ki, 20 Yanvar günü hər il Azərbaycan SSR-də milli matəm günü kim qeyd edilsin.

Azərbaycanda kommunist rejiminin süqutundan və təbii olaraq Mərkəzi Komitənin bürosu dağılandan, respublikada prezident üsuli-idarəsinə keçildəndən sonra da bu adamlar yenə də yüksək vəzifələrdə qaldılar. Bu o vaxtkı respublika rəhbərliyinə ona görə lazım idi ki, Yanvar faciəsi barədə xəyanət sükutu davam etsin. Odur ki, bu faciə ilə bağlı indiyədək yaradılmış komissiyalar, keçirilmiş iclaslar əslində faciənin mahiyyətini açmağa yox, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin təbircə desək, ört-basdır etməyə xidmət göstərirdi.

Mən ümumən Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin, qısaca da olsa, təfəsilatını xatırlatmaq istərdim. Lakin məsələni açıqlamaq naminə Naxçıvan barəsində xüsusilə danışmaq istəyirəm. Mən o vaxt Naxçıvanda işləyirdim. 1990-cı il yanvar ayının 18-də keçmiş SSRİ Silahlı Qüvvələrinin Zaqafqaziya Hərbi Dairəsi 7-ci ordusunun hərbi birləşmələrinin iştirakı ilə Kərki kəndi işğal edilərək ermənilərə təhvil verildi. Bu dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Sədərək, Şada, Yuxarı Yayçı, Havuş, Künnüt, Batabat və digər sərhədboyu kəndləri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən atəşə və həmlələrə məruz qalırdı. Ən ağır və qanlı döyüşlər yanvarın 18-dən 23-dək Sədərək qəsəbəsi ətrafında baş verdi. Belə ağır şəraitdə qəhrəman sədərəkçilər, bütün Naxçıvan əhalisi qəsəbəni müdafiə edib, muxtar respublikanın ərazi bütövlüyünü qorudular. Dediyim kimi, Ermənistanda yerləşən Sovet Ordusu ermənilərə hər cür yardım göstərdiyi halda. Naxçıvanda yerləşən 91-ci diviziyanın 12 minlik bu ordu

birləşməsinin başçıları Naxçıvan rəhbərliyinin Ermənistanın təcavüzü ilə əlaqədar tələblərinə və xahişlərinə məhəl qoymurdular. Təəssüf ki, o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinə də bu məsələdə kömək göstərilməsi üçün edilən müraciətlər cavabsız qalırdı. Ümumiyyətlə, respublika səviyyəli rəhbərlərdən heç biri o vaxtlar Naxçıvana baş çəkməyi lazım bilmirdilər. Naxçıvanda ictimai-siyasi vəziyyət xeyli kəskinləşmiş, muxtar respublikanın paytaxtında 30 minlik qaçqın ordusu yaranmışdı. Belə olduğu surətdə xalq öz iradəsini və mərkəzə olan nifrətini, bildirmək və baş verən hadisələrin bütün beynəlxalq aləmə çatdırmaq üçün Naxçıvan Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasını çağırmağı tələb edirdi. Fəvqəladə sessiya keçmiş SSRİ və respublika rəhbərliyinin, dünya ictimaiyyətinin diqqətini Naxçıvana cəlb etmək məqsədilə SSRİ-nin tərkibindən çıxmaq haqqında qərar qəbul etdi.

Yanvarın 18-də və 19-da Azərbaycan KP MK-nın o vaxtkı birinci katibi Əbdürrəhman Vəzirov, ikinci katibi Viktor Polyaniçko, Sov.İKP MK katibi Andrey Girenko, habelə SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri Vladimir Kryuçkov, Ali Sovetin sədri Anatoli Lukyanov, SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri Nikolay Rıjkov vəziyyəti öyrənmək üçün Naxçıvana ardı-arası kəsilmədən zəng vururdular. Onlar bizdən Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəvqəladə vəziyyət tətbiq etməyi təkidlə tələb edirdilər. Təbiidir ki, biz bu israrlı təkidlərlə, xalqın iradəsinə zidd olan belə hərəkətlərə yol verə bilməzdik. Hadisələr özünün kulminasiya nöqtəsinə yanvarın 19-da çatdı. Gecə saat 3 radələrində SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi sədrinin birinci müavini Filip Bobkov və Zaqafqaziya Sərhəd Qoşunlarının komandanı general Yakubas Petrovas Ermənistan paytaxtından Naxçıvana gəlmişdilər. Onlar keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri adından Naxçıvanda fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunmasını tələb edirdilər. Xalqın milli azadlıq hərəkatına qarşı yönəldilmiş və onun iradəsinə zidd olan bu tələblər birmənalı şəkildə rədd edildi. Bütün bunlara baxmayaraq, yanvarın 24-də Zaqafqaziya hərbi Dairəsi komandanının müavini general Kuznetsovun başçılığı ilə Ermənistan ərazisindən Naxçıvana tam döyüş hazırlığı olan yüzədək zirehli texnika ilə qoşun hissələri yeridilməsinə cəhd göstərildi. Lakin bu cəhdin də qarşısı alındı. Naxçıvan imperiya tırtıllarının tapdığı altına düşmədi, beləliklə, xalq ilə birlikdə baş verə biləcək faciənin qarşısı alındı.

Bütün bunları nəyə görə xatırlayıram? Xatırlayıram ona görə ki, 20 Yanvar faciəsinin baş verəcəyindən, Azərbaycana qoşun hissələrinin yeridəcəyindən Əbdürrəhman Vəzirov başda olmaqla respublika rəhbərliyinin xəbəri var idi və onlar bu proseslərin içərisindəndilər. Bütün bunlar Azərbaycan KP MK-nın 24-25 yanvar 1990-cı il plenumunun materiallarında da öz əksini, tapmışdır.

Belə ki, Azərbaycan KP MK-nın həmin plenumunda Yanvar hadisələrinin və respublikada yaranmış ictimai-siyasi vəziyyətin müzakirə olunması təklif olunurdu. Bəzi iştirakçıların təkidi ilə plenumun gündəliyinə «respublikada siyasi vəziyyət haqqında» məsələ daxil edildi. Lakin məsələnin müzakirəsi zamanı Azərbaycanın suverenliyinə edilmiş təcavüzə, sovet qoşunlarının heç bir normalara sığışmayan hərəkətlərinə siyasi qiymət verilməsi qətiyyətlə tələb olunsada, plenumu aparan Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi Viktor Polyaniçkonun və o zamankı rəhbərliyin məsələni ört-basdır etmək mövqeyi nəticəsində belə bir qərar qəbul edilmədi.

Plenum yalnız 1990-cı il 19-20 yanvar Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətin tətbiq olunması səbəbləri və şərtlərini təhqiq etmək üçün aşağıdakı tərkibdə komissiya yaratmaqla kifayətlənmişdir:

Əfrand Daşdəmirov — sədr, Ramiz Əhmədov, Namiq Axundov, Nəbi Babayev (Xəzri) İrada Qolovina, Aslan Nəsibov, Tamilla Rzayeva, İlyas İsmayılov və Ziya Yusifzadə.

Komissiyaya məsələyə dair bütün faktları təhqiq edib nəticəsi barədə MK-nın növbəti plenumuna məlumat verilməsi tapşırılmışdır.

Respublika rəhbərliyinin faciənin günahkarlarını və onu doğuran səbəbləri gizlətmək mövqeyi təşkilati məsələnin müzakirəsi zamanı özünü bir daha büruzə verdi.

Belə ki, Azərbaycan KP MK-nın ilk partiya təşkilatının qərarı ilə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Ə.Vəzirov partiya sıralarından xaric olunmuş, onun fəaliyyəti xalqa zidd kimi qiymətləndirilmişdir. Lakin Ə.Vəzirov yalnız tutduğu vəzifədən azad edilmiş və onun birinci katib işlədiyi dövrdəki fəaliyyətini öyrənmək üçün aşağıdakılardan ibarət komissiya yaradılmışdır: (R.Axundov — sədr, T. Köçərli, N. Kuş, L. Rəsulova, Rüstəmov və M. Qaziyev).

Sonralar isə bu komissiyanın da Ə.Vəzirovun birinci katib vəzifəsində həyata keçirdiyi fəaliyyət haqqında qəbul etdiyi rəy Azərbaycan KP MK-nın, növbəti plenumunda birinci katib Ayaz Mütəllibovun, büro üzvlərinin söyləri nəticəsində xeyli yumşaldılmış, əslində, Ə. Vəzirov məsuliyyətdən xilas edilmişdi.

Burada Azərbaycan Respublikası baş prokurorunun 16 yanvar 1994-cü il tarixli arayışından bəzi məqamları nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Arayışda deyilir: «SSRİ-nin və Azərbaycan SSR-in partiya və dövlət aparatının rəhbər işçiləri (Yevgeni Primakov, Andrey Girenko, Aleksandr Mixaylov, Əfrand Daşdəmirov, Müslim Məmmədov və başqaları) mitinqlərdə və kütləvi informasiya vasitələri ilə çıxışlar edərək fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilməyəcəyi barədə əhaliyə inandırıcı vədlər vermişlər».

Prokurorluğun adı çəkilən arayışında daha sonra deyilir: «İstintaqla müəyyən edilmişdir ki, yanvarın 19-da Azərbaycan radio və televiziyaının mərkəzi enerji blokunun partladılması SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi komitəsinin rəhbərliyi tərəfindən təşkil edilmiş və «ALFA» xüsusi qrupu tərəfindən Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin 4-cü şöbəsinin əməkdaşı N. Starçenkovla birgə həyata keçirilmişdir».

Arayışda həmin dövrdə Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin fəaliyyəti barədə də məlumat vardır. Məlumatda deyilir: «Müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi tərəfindən SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə 1990-cı ilin yanvar ayında «Respublikada və Bakı şəhərindəki vəziyyət haqqında gündəlik şifrlənmiş teleqramlar göndərilmiş, lakin respublika Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sabiq sədri Vaqif Hüseynovun sərəncamına əsasən həmin sənədlər məhv edilmişdir. Həmçinin Azərbaycan KP MK-dan, Ali Sovetin Rəyasət Heyətindən və respublika Nazirlər Sovetindən göstərilən məsələlərlə əlaqədar istintaq orqanlarına göndərilmiş şifrlə teleqramları, habelə digər sənədləri əldə etmək mümkün olmamışdır. Yalnız respublika Nazirlər Sovetinin qeydiyyat jurnalında sabiq sədr Ayaz Mütəllibovun sabiq SSRİ daxili işlər naziri Vadim Bakatinin ünvanına Bakı şəhərində və Ermənistanla həmsərhəd rayonlarda ictimai asayiş təmin etmək məqsədilə üç min nəfərdən ibarət daxili qoşun qüvvələri göndərmək haqqında teleqram vurulması qeyd edildiyi aşkar olunmuşdur. İstintaq zamanı ifadələr alınmış respublikanın keçmiş rəhbər işçiləri Əbdürrəhman Vəzirov, Ayaz Mütəllibov, Elmira Qafarova, Viktor Polyaniçko, Vaqif Hüseynov və

başqaları məsuliyyətdən kənar qalmaq məqsədilə hadisələrin gedişini təhrif etməklə göstərmişlər ki, 1990-cı ilin yanvar ayında Moskvadan Bakıya gəlmiş yüksək rütbəli vəzifəli şəxslər rəhbərliyi öz əllərinə almış və məhz onların mərkəzə göndərdikləri yanlış məlumatlar nəticəsində Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunması haqqında fərman qəbul edilərək qoşun hissələri şəhərə yeridilmişdir.

Prokurorluğun arayışında daha sonra göstərilir ki, yuxarıda adları çəkilən rəhbər vəzifəli şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaları barədə qərar qəbul olunmuşdur.

Gəlin bu dörd ildə görülən işləri, qəbul edilən sənədləri bir daha xatırlayaq.

Azərbaycan Ali Sovetində olan sənədlərdən məlum olur ki, Yanvar faciəsindən dərhal sonra, yəni yanvarın 22-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə 160 deputatın müraciətinə əsasən Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyası çağırılmış və orada bir sıra sənədlər qəbul edilmişdir: «Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətin ləğv edilməsi haqqında» Ali Sovetin qərarına Bakıya qoşun yeridilməsi «Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarının açıq-aşkar tapdalanması», Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunması haqqında SSRİ Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin 1990-cı il yanvar fərmanı «təcavüz aktı», «Azərbaycan xalqına qarşı cinayət» kimi qiymətləndirilmişdir. Qərarla həmin fərmanın icrası «DQMV və Ermənistanla qonşu rayonların sərhəd zolaqları istisna edilməklə hər yerdə dayandırılmış», «Bakı şəhərindən və respublikanın rayonlarından qoşun hissələri və bölmələrinin çıxarılması tələb edilmişdi». 1990-cı il fevralın 11-də Yanvar faciəsini təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının respublika Ali Sovetinin Rəyasət heyətinin iclasında bəyənilmiş bəyanatı verildi. Bəyanatda yanvarın 20-də baş vermiş hadisələrin təhqiq edilməsi üçün SSRİ Ali Sovetinin deputat komissiyasının yaradılması, hadisədə günahkar şəxslərin məsuliyyəti məsələsinə baxılması SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin 1990-cı il 15 yanvar tarixli fərmanında nəzərdə tutulmayan Azərbaycan SSR şəhərlərində və rayonlarında 19 yanvar fərmanının qüvvəsinin dayandırılması, ittifaq orqanlarından respublikaya dəymiş zərərin ödənilməsi haqqında müvafiq qərar qəbul olunması tələb olunurdu. Lakin bu tələblər keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərliyi tərəfindən yerinə yetirilməmiş, qoşunlar Respublikada saxlanmışdır. Təəccüblü burasıdır ki, fəvqəladə vəziyyət Ali Sovetin bu qərarından iki il keçəndən sonra ləğv olundu. Şübhəsiz ki, buna başlıca səbəb respublika rəhbərliyinin faciənin əsl səbəblərinin açılmasında maraqlı olmaması idi.

Bununla yanaşı, 1990-cı il yanvarın 19-20-də Bakı şəhərinə qoşunların yeridilməsi ilə əlaqədar faciəli hadisələrin təfəsilatının və səbəblərinin təhqiqi üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Soveti komissiyasının yanvar 1992-ci il tarixli rəyindəki bəzi məqamlara toxunmaq lazımdır.

Hüquqi siyasi keyfiyyətinə görə olduqca yaygın olan bu sənəddə Bakı şəhərində baş vermiş faciəli hadisələrin əsas günahkarları kimi SSRİ-nin keçmiş rəhbərləri göstərilir və nə qədər paradoksal olsa da, bildirilir ki, bu şəxslərin əksəriyyəti 1991-ci il avqust qiyamında özlərini gözdən salmış, həbs olunmuşlar.

20 Yanvar hadisələrini təhqiq etmək məqsədilə yaradılmış deputat-istintaq komissiyasının tərkibini nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm:

1. **Midhət Abbasov** — SSRİ xalq deputatı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Dərin Neft-Qaz yataqları Problemləri İnstitutunun direktoru.

2. **Tofiq İsmayilov** — SSRİ xalq deputatı, Kosmik Tədqiqatlar Elmi-İstehsal Birliyinin baş direktoru.
3. **Lyubov Baruşeva** — SSRİ xalq deputatı, Volodarski adına Bakı tikiş fabrikinin tikişçisi.
4. **Tələt Qasimov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR səhiyyə naziri.
5. **Mustafa Nəsirov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, respublika Veteranlar Şurasının sədri.
6. **Valeh Bərşadlı** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, C. Naxçıvanski adına internat məktəbinin direktoru.
7. **Sabir Rüstəmxanlı** — Qarabağa Xalq yardımı Komitəsinin üzvü, yazıçı.
8. **Gennadi Qluşkov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, «Bakinski raboçi» qəzetinin redaktoru.
9. **Siddiqə Məmmədova** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan Elmi Tədqiqat Bitkiləri Mühafizə İnstitutunun direktoru.
10. **Əlisaab Orucov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR ədliyyə naziri.
11. **Hüseynağa Talibov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin sədri.
12. **Tofiq Köçərli** — Azərbaycan SSP Ali Sovetinin deputatı, Bakı Ali Partiya Məktəbinin direktoru.
13. **Əkrəm Şəkinski** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR Geologiya İdarəsinin rəisi.
14. **Rəşid Mahmudov** — Azərbaycan SSP Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR Dövlət Mətbuat Komitəsinin sədri.
15. **Surxay Tağızadə** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR Dövlət Plan Komitəsi sədrinin müavini.
16. **Tamerlan Qarayev** — Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Məclisinin üzvü, Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinin dosenti.
17. **Tofiq Qasimov** — Azərbaycan Xalq Cəbhəsi İdarə Heyətinin üzvü, Azərbaycan SSR EA Fizika İnstitutunun baş elmi işçisi.
18. **Cəfər Vəliyev** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Xalq Təsərrüfatını İdarəetmə İnstitutunun müəllimi.
19. **Aydın Məmmədov** — Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan SSR daxili işlər naziri.
20. **Hüseynağa Sadıqov** — Azərbaycan SSR xarici işlər naziri.
21. **Lidiya Rəsulova** — Azərbaycan SSR ictimai təminat naziri.

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin yaratdığı deputat-istintaq komissiyasının rəyinin nəticələr və təkliflər hissəsində M. Qorbaçovun, A. Girenkonun, V. Bakatinin, V. Kryuçkovun, D. Yazovun, Əbdürrəhman Vəzirovun, Viktor Polyaniçkonun, E. Qafarovanın, Vaqif Hüseynovun və başqalarının adları çəkilsə də, Azərbaycan

Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının əslində bu rəyə əsaslanan 19 yanvar 1992-ci il tarixli 67 nömrəli qərarında konkret olaraq heç kəsin adı çəkilmir. Bir sözlə adlar rəydə qalmışdır.

Vətəndaşlara amansız divan tutulmasının bilavasitə təşkilatçıları, müqəssir olanları aşkar etmək üçün ictimai təşkilatların nümayəndələri daxil edilməklə deputat komissiyası yaradılmış, SSRİ Ali Sovetinə, müttəfiq respublikaların Ali Sovetlərinə, Sovet İttifaqı xalqlarına, dünyanın bütün ölkələrinin parlamentlərinə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına Bakıda baş vermiş qanlı cinayətlər haqqında məlumatı və bu məsələyə öz münasibətlərini bildirmək xahişini özündə əks etdirən müraciət edilmişdi. İttifaq orqanlarından müsbət cavab alınmayacaq təqdirdə SSRİ və Azərbaycan SSR arasında ittifaq münasibətlərinin saxlanılmasının məqsədəuyğunluğu məsələsinin müzakirəsinə başlamaq nəzərdə tutulurdu. Sonralar ittifaq orqanlarından nəinki müsbət, ümumiyyətlə, cavab alınmamasına baxmayaraq, fəvqəladə sessiya öz işini davam etdirmədi, SSRİ və Azərbaycan SSR arasındakı ittifaq münasibətlərinin saxlanılmasının məqsədəuyğunluğuna baxılmadı.

1992-ci il yanvarın 19-da Ali Sovetin deputat-istintaq komissiyası öz hesabatını Milli Şuraya təqdim etmiş və müvafiq qərar qəbul edilmişdir. Qərarla deputat-istintaq komissiyasının hesabatı və rəyi qənaətbəxş hesab olundu. Qərarla toplanmış sənədlər müvafiq tədbirlər görülməsi üçün respublika Prokurorluğuna göndərilir və onu «qoşunların yeridilməsinə razılıq verilməsi hissəsində keçmiş ittifaq və respublika rəhbərlərinin əlaqədarlığının araşdırılmasına xüsusi diqqət yetirmək», xüsusi istintaq əməliyyat qrupu yaratmaq, keçmiş SSRİ orqanlarının icraatına olan bütün cinayət, inzibati və mülki işlərin alınmasını təmin etmək, siyasi fəaliyyətə görə və Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət rejiminin tətbiqi ilə əlaqədar həbsə, məsuliyyətə cəlbəmə və başqa halların qanuniliyi və yoxlama nəticələrinə əsasən müvafiq tədbir görmək tapşırılırdı.

Komissiya üzvlərinə «mürəkkəb siyasi şəraitdə... xeyli iş gördükləri» və «böyük səy, əzmkarlıq» göstərdiklərinə görə Milli Şuranın qərarı ilə təşəkkür elan edildi.

Təəssüf doğuran faktlardan da biri budur ki, hakimiyyətə demokratik qüvvələr kimi gələnələr də iqtidarda olduqları bir il müddətində Yanvar faciəsinin səbəblərinin araşdırılması və günahkarların aşkar edilməsi üçün heç bir iş görmədilər.

Bütün xalq o vaxt, 1990-cı ilin Yanvarında elə bilirdi ki, bu cinayəti törədənlər üçün Nürnberq prosesi qurulacaq, nəinki proses, adi məhkəmə belə qurulmadı.

Çıxışımın əvvəlində qeyd etdiyim kimi, 20 Yanvar Azərbaycan tarixinin salnaməsində heç vaxt unudulmayacaq faciəvi bir faktdır.

Möhtərəm prezident! Hörmətli millət vəkilləri! Heç şübhə yoxdur ki, Milli Məclisin bu xüsusi iclası 20 Yanvar hadisələrinin səbəblərinin daha dərinədən araşdırılmasını, bu hadisələrə lazımi siyasi-hüquqi qiymət verilməsini təmin edəcəkdir.

**Heydər Əliyevin Bakıda 1990-cı ilin faciəli yanvar hadisələri zamanı şəhid olanların ailə
üzvləri və həmin günlərdə yaralanıb əlil olanların bir qrupu ilə görüşdə çıxışı
(19 yanvar 1994)**

Hörmətli bacılar və qardaşlar, şəhid ailələri, 20 Yanvar faciəsi zamanı xəsarət almış və bu gündə eziyyət çəkən vətəndaşlarımız, hörmətli qonaqlar!

Bu günlər biz 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünü qeyd edirik. 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixində ən qara səhifələrdən biridir. Həmin gün, yəni yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı hərbi, siyasi, mənəvi təcavüz edilib, onun sinəsinə süngü sancılıb, xalqımızı əzmək, tapdalamaq, onun mənliliyini təhqir etmək üçün dəhşətli cinayətlər törədilib. Bu faciə Azərbaycan xalqının həyatında böyük dəyişikliklər əmələ gətiribdir. Həm də bu faciə ondan qabaqkı dövrdə Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalar və hadisələrlə sıx bağlıdır. Ondən öncə, bir neçə il əvvəl təcavüzkar qüvvələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasını, Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, Azərbaycan torpaqlarını zəbt etmək meylləri planlaşdırılmış və həyata keçirilirdi. Bunların hamısını tamamilə həyata keçirmək üçün Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, xalqımızı əzmək lazım idi. 20 Yanvar faciəsi də məhz bununla əlaqədar olaraq törədilmişdir.

O gün, o gecə bizim əziz balalarımız, qardaşlarımız, bacılarımız həlak olmuş, bir çoxları xəsarət almış, indi də yaşayır. Lakin məsələ tək bununla qurtarmır. O gün Azərbaycan xalqı təhqir edilmişdir. O gün Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz olunmuşdur. Təəssüf ki, xalqa xəyanət etmiş olan öz içimizdəki adamlar o təcavüzü ört-basdır etməyə çalışmışlar. Artıq dörd ildir ki, bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir.

Eyni zamanda onu qeyd etmək lazımdır ki, o Qanlı yanvar günü xalqımız öz əziz vətəndaşlarını itirsə də, öz namusunu, şərəfini qoruya bilmişdir. Xalqımız sübut etmişdir ki, onun iradəsini qırmaq olmaz. Azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizə davam edib və indi artıq Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir, öz azadlığına, suverenliyinə nail olmuşdur.

Yenə də deyirəm, o günün mənası həyatını qurban vermiş, yaxud yaralanmış adamların sayı ilə ölçülməməlidir. O günün böyük siyasi-mənəvi mənası var. Təəssüf ki, bu dörd ildə həmin məsələyə dövlət orqanları, hakimiyyət orqanları tərəfindən lazımi münasibət göstərilməyib və ayrı-ayrı vətənpərvər adamlarımızın harayı, səsi eşidilməyib, boğulubdur. Günahkarlar da meydana çıxarılmayıb və bu məsələyə ədalətli siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Mən şəhid ailələrinin hamısına başsağlığı verirəm. Allahdan sizə səbir diləyirəm. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi bu məsələlərin araşdırılmasında və 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsində öz səylərimi davam etdirəcəyəm.

Burada şəhid ailələrinin, yaralanmış şəxslərin 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar bir çox problemləri meydana çıxdı. Mən heç təəvvür edə bilməzdim ki, dörd il müddətində bu problemlər həll olunmayıb. Odur ki, görüşümüz bu mənada mənə çox şey verdi. Dərhal sizə bildirmək istəyirəm: 5 yanvar tarixli fərmanımla yaradılmış komissiyaya tapşırıram ki, öz işini bundan sonra da davam etdirdirsin və 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı bütün

problemlərin araşdırılması, həll olunması üçün tədbirlər görsün. Bu məsələlər şəxsən mənim nəzarətim altında olacaqdır. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz bütün məsələlərin həll edilməsinə imkan daxilində çalışacağıq və mən bir prezident kimi öz fərmanlarımla, sərəncamlarımla, qərarlarımla həmin məsələlərin həlli üçün lazımı tədbirlər görəcəyəm.

Mən bir məsələ barəsində öz fikrimi demək istəyirəm. İlk şəhidlərimiz burada, indi Şəhidlər xiyabanı adlanan yerdə, – keçmişdə biz ona Dağüstü park deyirdik, – dəfn ediləblər. Onlar Yanvar faciəsinin şəhidləridir. Ora müqəddəs yerdir, hər birimiz üçün ziyarətghandır və müqəddəs yer kimi də tariximizdə qalacaqdır. Bununla bərabər hesab edirəm ki, 20 Yanvar, məhz 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirəsini əbədləşdirmək üçün və bu məsələnin Azərbaycan xalqının tarixində mühüm siyasi rolunu indiki və gələcək nəsillərə daim nümayiş etdirmək üçün Bakıda 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinə həsr olunmuş abidə ucaldılmalıdır. O gün, 20 yanvar gecəsi şəhid olanların hamısının adları bu abidədə yazılmalı, həkk edilməlidir. Bu, xalqımızın tarixində qalmalıdır.

Xalqımız tarix boyu çox şəhidlər veribdir. Xalqımız isə çoxəsrlik və zəngin tarixə malikdir. Şəhidlərimiz çoxdur, lakin hər dövrdə şəhid olanların tarixdə öz yeri var və hər dövrdə baş vermiş hadisələrin öz əhəmiyyəti var, 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bu hadisə xüsusi qeyd olunmalıdır.

Bilirsiniz ki, son günlər, xüsusən yanvarın 5-də mənim verdiyim fərmanın icrasına başlanandan sonra bir çox məsələlər müəyyən qədər aşkar olmuşdur. İki gün bundan öncə "Azərbaycan" qəzetində ötən dörd ildə 20 Yanvar faciəsinə aid qəbul olunmuş qərarların və sənədlərin xronikası və müəyyən şərhlər verilmişdir. Həmin qərarların, sənədlərin mətni ilə tanış olduqda insan bir daha təəccüblənir və hətta dəhşətə gəlir, hiddətlənir. Ötən dörd il ərzində birincisi – bu faciəvi hala biganə münasibət, ikincisi – ardıcıl olmayan siyasət, üçüncüsü də faciənin ört-basdır edilməsi tam aşkara çıxır.

O vaxt, faciədən sonra həmin gün hüzn günü elan olunmuşdur. Bir müddət sonra başqa bir gün elan olunmuşdur. Daha sonra həmin gün Şəhidlər günü elan edilmişdir. Mən indi bu qərarların nə qədər əsaslı və ya əsassız olub-olmaması haqqında fikrimi söyləmək, xüsusən bu qərarların 20 Yanvar faciəsinin siyasi mənasına və mahiyyətinə nə qədər uyğun olduğunu demək istəmirəm və hesab edirəm ki, uyğun da deyildir. Ancaq bunların hamısı bizi düşünməyə, bu məsələlərə kompleks şəkildə baxmağa və məsuliyyətli münasibət göstərməyə dəvət edir. Yanvar faciəsinin siyasi mahiyyətinə, mənasına uyğun qərarlar qəbul etməyə dəvət edir. Güman edirəm ki, həmin komissiya bu barədə də lazımı tədbirlər hazırlayıb təqdim edəcəkdir. Mən bu məsələlərlə şəxsən məşğul olacağam.

Bilirsiniz ki, burada 20 Yanvar faciəsi baş verən kimi, yanvarın 21-də – mən Moskvada yaşayarkən o vaxt, demək olar, repressiya altında olduğum, siyasi cəhətdən çox məhdudiyətlərə məruz qaldığım bir dövrdə Moskvada həm mitinqdə, həm də mətbuat konfranslarında çıxış edərək bu məsələyə münasibətimi bildirmişəm və həmin gün orada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyində Azərbaycan xalqına başsağlığı göndərmişəm. Hətta çox çətinliklə bir neçə adama telefonla zəng vuraraq rica etdim ki, göndərdiyim başsağlığı Azərbaycan

qəzetlərində dərc olunsun, yaxud matəm mərasimində oxunsun. Lakin sonra bildim ki, bu xahişlərin heç biri yerinə yetirilməmişdir.

O günlər mən böyük kədər içində yaşamışam. Bakıda baş verən hadisələri imkanım daxilində izləyirdim və sonra bir daha hiddətləndim ki, şəhidlərin dəfn mərasimində Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin heç biri iştirak etməmişdi. Şəhidləri şeyxülislam Allahşükür Paşazadə, bizim ziyalılar Şəhidlər Xiyabanında dəfn etdilər. Bunu yadınıza salın. Əgər Azərbaycanın rəhbərləri o faciəli dövrdə öz xalqının şəhidlərinin dəfnində iştirak etməmişdilsə, bunun özü sübut etdi ki, onlar özləri həmin faciənin günahkarlarıdır və o gündən etibarən faciənin üstünü ört-basdır etməyə çalışmışlar.

Necə ola bilər ki, bu faciənin nə təhər baş verməsi indiyədək məlum deyildir? Burada çıxış edən şəhid atası bir məsələni yadıma saldı. Bəli, o zaman araşdırma vaxtı məlum idi ki, yanvarın 16-17-də xəstəxanalarda yerlər hazırlanırdı. Bəli, geniş palatalar hazırlanmışdı, cərrahlara xəbərdarlıq edilmişdi. Çünki bu təcavüz təşkil olunmuşdu və bunu təkcə Qorbaçov, yaxud Moskvada Sovet hökumətinin, Kommunist Partiyasının digər rəhbərləri təşkil etməmişdi. Bunu birinci növbədə Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı Kommunist Partiyasının rəhbərləri öz xalqını boğmaq, əzmək, tapdalamaq üçün, xalqın azadlıq hərəkatını yatırtmaq üçün, xalqın mənliliyini təhqir etmək üçün təşkil etmişdilər.

Həqiqət budur. Bu həqiqəti aşkara çıxarmaq üçün böyük məharət lazım deyildi. Təəssüf ki, onu gizlətmək üçün ötən dörd ildə çox iş görülmüşdür. Ancaq gizlədə bilməyəcəklər. Bilin, yüz il, yetmiş il bundan qabaq baş vermiş cinayətlərin üstü indi açılır. İki-üç gün öncə Moskva televiziyası xəbər verdi ki, 1921-ci ildə Kronştatda həqiqətən qiyam olub-olmaması araşdırılmış və müəyyən edilmişdir ki, orada heç bir qiyam olmamışdır və o zaman qiyamçı elan edilən adamların hamısına 73 ildən sonra bəraət qazandırılmışdır. 1937-1938-ci illərdə Azərbaycan xalqının başına gələn bəlaların ziyalılarımızın qırılmasının üstü iyirmi il sonra – 1956-57-ci illərdə açıldı və cinayətkarlar məhkum olundular.

Burada ayrı-ayrı adamların məhkum edilməsindən söhbət getmir, baxmayaraq ki, cinayətkar həqiqətən məsuliyyət daşmalıdır. Söhbət bu məsələnin siyasi cəhətindən, Azərbaycan xalqının taleyində doğru-düzgün əks olunmasından gedir. Ona görə də mən demişəm və bir daha deyirəm: əgər 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı hərbi-siyasi təcavüz edilmişdirsə və bu böyük cinayətdirsə, onun ört-basdır edilməsi bundan da ağır cinayətdir və xalqa qarşı böyük xəyanətdir.

Əgər siz dünən televiziya vasitəsilə canlı yayımda Azərbaycan Milli Məclisinin iclasını seyr edirdinizsə, yəqin ki, oradakı atmosferi görürdünüz. Təsəvvür edin, komissiyanın sədri, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik, alim adam, xalqın içərisindən çıxmış bir adam, iki il bu məsələnin üstünü ört-basdır etməyə çalışan bir adam dünən sübut etmək istəyirdi ki, elə belə də olmalı imiş. Mən məcbur oldum onunla dialoqa girəm. Yəqin ki, siz bunu eşitdiniz.

Ona görə də mən bu məsələ barədə 1990-cı il yanvarın 21-də, Moskvada ağır bir şəraitdə yaşadığım dövrdə səsimi qaldırdığım kimi, ondan sonra oradan yaxa qurtarıb gələrək Bakıda özümə yer tapa bilmədiyimdən gedib Naxçıvanda yaşadığım vaxtda səsimi qaldırdığım kimi, daha sonra – 1991-ci ildə Azərbaycan Ali Sovetinin

sessiyalarında səsimi qaldırdığım kimi, indi də səsimi qaldırıram. Ona görə yox ki, burada kiminsə haqqında söhbət gedir, burada xalq haqqında söhbət gedir. Xalqın tarixi, xalqa qarşı təcavüz haqqında söhbət gedir. Əgər Azərbaycan xalqına qarşı bu təcavüzü bir tərəfdən Qorbaçov başda olmaqla Sovet İttifaqının, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyi etmişdirsə, ikinci tərəfdən və ən çox Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərliyi, Azərbaycan hökumətinin rəhbərliyi etmişdir və bu sonuncular bəlkə də daha çox günahkardırlar.

Siz bəlkə də bilmirsiniz, 1991-ci ilin iyununda mən Moskvada Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında bəyanat verdim. Mən 1943-cü ildən Kommunist Partiyasının üzvü olmuşam, ona sədəqətlə xidmət etmişəm. Ancaq 1991-ci ildə Moskvada Kreml sarayında bəyanat verdim ki, mən Kommunist Partiyası sıralarından çıxıram. Nə üçün? Mən həmin məktubu tapıb bu günlərdə xahiş edəcəyəm ki, onu dərc etsinlər. O vaxt mənim həmin bəyanatımı hər yerdə gizlətdilər. Orada partiyadan çıxmağımın səbəblərini yazmışam. Birinci səbəb Kommunist Partiyasının rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bəla və Qarabağ məsələsi ilə Azərbaycan xalqına olan təcavüzdür. İkinci səbəb 20 Yanvar faciəsi, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz və həmin təcavüzün üstünün açılmamasıdır. Bu səbəblərə görə mən 1991-ci ildə Kommunist Partiyasını tərk etdim.

Demək istəyirəm ki, mən bu faciəyə həmişə ürəkdən yanaraq həm də vətəndaşlıq borcumu yerinə yetirməyə çalışmışam və bu gün də həmin mövqedəyəm, sabah da həmin mövqedə olacağam. Birinci növbədə ədalət naminə, eyni zamanda Azərbaycan xalqının namusunu, şərəfini, milli mənliliyini qorumaq naminə.

Ancaq dünən Milli Məclisin iclasında mən fikir verdim ki, orada təkcə akademik Mithət Abbasov yox, başqaları da bu məsələyə nə qədər biganədirlər. Nə üçün? Çünki özləri bu işin iştirakçılarıdır. Mən hesab edirəm ki, bu faciəni törədən adamların heç birisinin Azərbaycan vətəndaşı adını daşımağa ixtiyarı yoxdur. Ayırı-ayrı adamların cəzalandırılması xırda məsələdir. Ən başlıcası odur ki, bu hadisəyə tarixi baxımdan hüquqi-siyasi qiymət verilsin və gələcək nəsillər bilsinlər ki, Azərbaycan xalqının başına belə bəlalar gəlmişdir, lakin xalq öz iradəsini itirməmiş və bütün bu bəlalardan hamısına doğru-düzgün qiymət vermişdir. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, mən bundan sonra da bu sahədə söylərimi davam etdirəcəm və öz imkanlarımdan istifadə edərək bu məsələlərin açılmasına və 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə çalışacağam.

Respublikamız indi də şəhidlər verir. Biz Vətənimizi müdafiə edirik, torpaqlarımızı qoruyuruq. Ancaq 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin Azərbaycan tarixində xüsusi yeri var. Hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə tamamilə doğru dedi: onlar heç bir vuruşa girmədən öz Vətəninin, xalqının azadlığı yolunda şəhid olmuşlar. Bəziləri deyir ki, xəbər vermək lazım idi ki, heç kəs küçəyə çıxmasın, şəhid olmasın. Bilirsiniz, bu sözlər də mənə qərribə gəlir. Məgər iş ondadır ki, kimsə gedib evində gizlənəydi və tanklar gələndə heç kimə heç nə olmayaydı? Demək, onda bu, Azərbaycan xalqı üçün rahat olacaqdı? Çox qərribə mülahizədir.

Mən şəhid olanların hamısına bir daha Allahdan rəhmət diləyirəm, şəhid ailələrinə səbr diləyirəm. Sizin hamınızı əmin etmək istəyirəm ki, 20 Yanvar faciəsi, ondan əvvəl və ondan sonra Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalardan heç biri xalqımızın iradəsini qıra bilməz. Azərbaycan xalqı özünün tarixi, qəhrəmanlıq ənənələrini uca tutaraq Vətəninə, torpağına, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini qorumağa qadirdir. İndi cəbhə bölgələrində qəhrəman döyüşçülərimiz respublikanın ərazisini cəsarətlə, mətanətlə müdafiə edirlər və əmin

ola bilərsiniz ki, bizim bu haqq işimiz, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi və respublikamızın ərazi bütövlüyünün qorunması etibarlı təmin olunur və bundan sonra da təmin ediləcəkdir.

Mən bu günə də, sabaha da böyük nikbinliklə baxıram və sizi də bu sızıltıdan, iniltidən uzaqlaşaraq gələcəyə baxmağa dəvət edirəm. Gələcəyimiz isə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, onun ərazi bütövlüyünün təmin olunmasıdır. Əmin olun ki, biz buna nail olacağıq. Sağ olun!

19 yanvar 1994-cü il

Heydər Əliyevin "Qanlı Yanvar" rəssamlıq sərgisinin açılışında çıxışı (18 yanvar 1995)

Rüstəm Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi

Hörmətli xanımlar və cənablar, bacılar və qardaşlar, soydaşlarımız! 1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının tarixinin ən faciəli, qara səhifəsi, həm də qəhrəmanlıq, rəşadət səhifəsidir. O dəhşətli günlərdən beş il keçir. İndi biz bu hadisələrin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Bununla əlaqədar respublikamızda tədbirlər keçirilir, o günlər bir daha yad olunur, həmin günlərin, o dövrün məzmunu, mənası bir daha təhlil edilir, dərk olunur. Güman edirəm ki, biz o günlərdən nə qədər çox uzaqlaşsaq, həmin günlərin Azərbaycan xalqının tarixində necə mühüm yer tutduğunu bir o qədər dərk edəcəyik və bəlkə də gələcək nəsillər buna daha doğru, daha düzgün qiymət verəcəklər.

Ancaq bir şey həqiqətdir ki, 1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının həyatında dönüş mərhələsi, dönüş nöqtəsi olmuşdur. Biz 20 Yanvar hadisələrinə indiyə qədər bir faciə kimi qiymət veririk. Həmin gün tariximizə qara gün kimi daxil olmuşdur. Şübhəsiz ki, bunda həqiqət var. Ancaq faciə hansısa səbəbdən baş verir, beləcə durduğu yerdə baş vermir, – bu, ola bilər, təbii fəlakət olsun. Amma cəmiyyətdə baş verən faciənin, şübhəsiz ki, səbəbi olur. Ona görə də bu hadisələrə geniş mənada yanaşmaq lazımdır. Getdikcə biz bu hadisələrin daha geniş mənasını dərk edirik.

Bildiyiniz kimi, 1990-cı ilin 20 yanvarından sonra respublikamızda siyasi proseslər Azərbaycan xalqının, ölkəmizin tam müdafiəsi istiqamətində getməmişdir. Elə buna görədir ki, 20 Yanvar hadisələrinə sonrakı illərdə doğru-düzgün, həqiqi siyasi qiymət verilməmişdir. Doğrudur, yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqında bir təlatüm, coşğunluq, həyəcan əmələ gətirdi, elə bil vulkan püskürdü. İnsanların qəlbində güclü hissiyyat oyandı. Məhz bunlara görə yanvarın 22-də Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı rəhbərlərinin iradəsinə zidd olaraq ölkəmizin qeyrətli adamları, deputatları, ziyalıları Azərbaycan Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasını topladılar. Ağır şəraitdə, böyük təzyiqlər, qorxu altında, böyük təhlükə qarşısında bu məsələ müzakirə olundu. Mən hesab edirəm ki, həmin gecə, elə bir ağır şəraitdə layiqli qərar qəbul edildi. Bu gün xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, həmin sessiyanın da aparıcı qüvvəsi bizim ziyalılar, Vətənə, torpağa bağlı adamlarımız idi. Təsadüfi deyil ki, Ali Sovetin sessiyasını Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə idarə edirdi. Ali Sovetin rəhbərliyi kənar qalmışdı, onlardan bir neçəsi salonda idi, ancaq sessiyanı Bəxtiyar Vahabzadə və səhv etmərsə, İsmayıl Şıxlı aparırdılar. Bu işə onlar ikisi rəhbərlik edirdi. Ağır, çox ziddiyyətli bir şəraitdə – sovet ordusunun Azərbaycandakı hökmranlığı şəraitində, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Azərbaycana təzyiq göstərdiyi bir vaxtda gecə belə qərar qəbul olundu. Bu, doğrudan da yüksək qiymətə layiqdir.

Ancaq bundan sonra nə oldu? Təəssüf ki, o vaxt Azərbaycanı idarə edən, xalqın etimad göstərdiyi və xalqa xidmət etməli olan adamlar – əgər xalq etimad göstərməsəydi, onlar belə yüksək vəzifə tuta bilməzdilər – get-

gedə bu məsələni ört-basdır etməyə çalışdılar. Ona görə də bu məsələ dörd il lazımi səviyyədə müzakirə olunmadı, həqiqi, geniş hüquqi-siyasi qiyməti verilmədi. Günahkarlar kənarda qaldılar, öz şəxsi məqsədləri, mənafeləri üçün, xalqın tarixi faciəsini ört-basdır etməyə çalışdılar.

Mən buraya – salona girərkən birinci tabloya baxdım, gərək ki, Kamil Nəcəfzadənin əsəridir. Fikrimcə bu, çox dəyərli əsərdir. Tablodə Şeyxülislamın da surəti var. Təsadüfi deyil ki, bu gün Şeyxülislamın nə üçün burada olmadığını soruşdum. Dedilər ki, xəstədir, ona görə gələ bilməmişdir.

...Mən o vaxt Moskvada yaşayırdım, bunu bilirsiniz. Televiziya vasitəsilə bir neçə kadrlara baxa bilmişdim. Çox ağır şəraitdə yaşayır, həyəcan keçirirdim. Bizim Dağüstü parkda, Çəmbərəkənddə şəhidləri dəfn edirdilər. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının tarixində belə izdihamlı dəfn mərasimi olmamışdır. Siz o zaman burada idiniz, yəqin ki, iştirak etmişsiniz, bunu məndən yaxşı bilirsiniz. Mən televiziya kadrlarından aldığım təəssüratı deyirəm, – o qədər izdihamlı dəfn olmamışdı. Bütün xalq matəm içində idi, şəhidləri dəfn edirdi, oraya getmək, yaxın düşmək mümkün deyildi.

Mən yanvarın 21-də Moskvada azərbaycanlıların toplaşdığı mitinqdə çıxış etdim, sonra böyük bir mətbuat konfransında çıxış etdim. Moskvada keçirilən tədbirlərdə bu hadisələrə öz münasibətimi, hiddətimi bildirdim, öz qiymətimi verdim, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz haqqında sözlərimi açıq, çəkinmədən dedim və dərhal Azərbaycana başsağlığı teleqramı göndərdim. Onun məzmununu mənim yanımda telefonla Bakıya çatdırdılar. Şübhəsiz ki, o vaxt burada rəhbərlik hələ məlum deyildi, ancaq müəyyən adamlar vardı və mən teleqramı onların ünvanına göndərərək çox xahiş etdim ki, mənim başsağlığımı matəm mərasimində oxusunlar. Sonra maraqlanıb öyrəndim ki, teleqramı heç yaxına da qoymamışlar. Bunun o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Ancaq mən izləyirdim, gördüm ki, xalq, həm də tək-cə Bakı əhalisi deyil, Azərbaycanın başqa şəhərlərindən, rayonlarından, məntəqələrindən axışıb gəlmiş adamlar da xalqımıza qarşı törədilmiş 20 Yanvar faciəsinin, təcavüzün qurbanlarını nə qədər ehtiramla, onların ruhunu əziz tutaraq dəfn edirdilər.

Bu dəfn mərasimində Azərbaycanın rəhbərləri də olmalı idi. Mən bununla çox maraqlandım, öyrəndim ki, olmayıblar. İştirakçılar arasında Şeyxülislam, başqa din xadimləri, ziyalılarımızın əksəriyyəti, adi adamlar var idi. Axı, bu təcavüz Azərbaycan xalqına qarşı edilmişdi. Həlak olanlar Azərbaycanın milli azadlığı uğrunda qurban getmişdilər. Ancaq respublikanın rəhbərləri həmin dəfn mərasimində olmadılar. Bəziləri indi deyirlər ki, gəldilər, keçdilər, amma onlar matəm mərasiminin başında durmalı idilər, əvvəldən axıradək orada olmalı idilər. Əgər onlar xalqın rəhbərləri idilərsə, xalqa başçılıq edirdilərsə, gərək gəlib orada duraydılar. Bu da təsadüfi deyil, çünki yəqin mənəvi hüquqları yox imiş, onlarla xalq arasında böyük bir uçurum var idi. Mən belə hesab edirəm ki, bu səbəbə görə həmin hadisənin üstündən dörd il keçəndən sonra da onu ört-basdır etməyə çalışmışlar. Bunu ancaq öz şəxsi məqsədləri naminə etmişlər.

Bildiyiniz kimi, 1994-cü il yanvarın 5-də bu hadisə ilə əlaqədar mən fərman verdim, fikrimi bildirdim ki, dörd il keçir, ancaq bu məsələlər müzakirə olunmalıdır. Təklif etdim ki, Azərbaycan parlamenti – Milli Məclis bu məsələni müzakirə etsin. İki-üç ay müddətində bu məsələ müzakirə olundu. Bu müzakirələr televiziya vasitəsilə göstərilmişdir, xatirinizdədir. Təəssüf etdim ki, o vaxt hakimiyyətdə olanların bir hissəsi də, hətta hakimiyyətə

qarşı müxalifətdə olan, milli azadlıq hərəkatında iştirak edən, habelə ona rəhbərlik edən adamlar da bu hadisələrin müzakirə olunmasını istəmədilər.

Xatirinizə salın, bəziləri dedi ki, bu hadisələrə gərək bir otuz ildən sonra qiymət verilsin. Biri dedi ki, buna gərək əlli ildən sonra qiymət verilsin. Başqa birisi dedi ki, buna qiymət verə bilmərik. Bu nə cür ola bilər? Hadisələrin canlı şahidləri indi burada ola-ola gözləyək ki, onların hamısı dünyadan getsin, sonra kimsə gəlsin, kiminsə yazdığı hansısa arxiv materiallarını götürsün və bundan sonra qiymət versin? Şübhəsiz ki, bunlar hamısı bəhanə idi. Çünki hərə bir tərəfdən qorxurdu. Hakimiyyətdə olanlar qorxurdular ki, onların günahlarının üstü açılar. Milli azadlıq uğrunda mübarizə aparınlarsa, təəssüf, nədənsə qorxurdular ki, onları xalqı ayağa qaldırmaqda, qırğına verməkdə günahlandıracaqlar. Bilirsiniz, bu da dəhşətli haldır.

Ancaq bunlara baxmayaraq, bildiyiniz kimi, müzakirə getdi. Doğrudur, çox çətinliklər oldu, şəxsən mən bir neçə dəfə parlamentin iclaslarına getdim, öz fikirlərimi dedim. Nəhayət, 1990-cı il 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar geniş, hesab edirəm ki, ədalətli, müfəssəl qərar qəbul olundu.

Ancaq bununla iş qurtarmır. İndi biz bu hadisələrin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Azərbaycan xalqının tarixində qəhrəmanlıq nümunələri çox olmuşdur, xalqımızın başına çox bəlalar gəlmişdir. Xalqımız əsrlər boyu belə mərhələlərdən keçərək bu günə gəlib çatmışdır. Əgər XX əsri götürsək, 1918-ci ildə, 1920-ci ildə Azərbaycan xalqının başına gələn bəlalar, faciələr məlumdur. 1937-1938-ci illərin faciələri də məlumdur. Ancaq 1990-cı ilin yanvarında, əsrimizin sonuna yaxın baş vermiş hadisələr əvvəlkilərin heç biri ilə müqayisə oluna bilməz. Çünki bu dövr Azərbaycan xalqının artıq milli oyanış, öz mənliliyini sübut etmək, milli azadlıq hissələrini aşkara çıxarmaq, bürüzə vermək mərhələsi idi.

Biz 20 Yanvar hadisələrinə faciə kimi baxırıq. Doğrudur, faciədir. Ancaq bu faciənin səbəbi nədir? Səbəbi bir tərəfdən odur ki, Azərbaycan xalqı öz milli azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxmışdır. Bu, çox böyük, tarixi bir hadisədir. Azərbaycan xalqında milli ruh yüksəlmiş, milli oyanış, dirçəliş hissələri baş qaldırmışdır. Ayırı-ayrı mütəfəkkir adamlarımızın qəlbində illərlə yaşayan bu hissələr artıq üzə çıxmış, özünü bürüzə vermiş, aşkar olmuş, ayırı-ayrı qrupların deyil, bütün xalqın iradəsinə çevrilmişdir. Xalqın iradəsi ilə 1988, 1989, 1990-cı illərdə bu hərəkat qalxmışdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə, xalqımıza, dövlətimizə qarşı Ermənistan tərəfindən edilən təcavüz və bir dövlətin tərkibində olan bir respublikanın, bir xalqın başqa xalqa etdiyi bu təcavüzdə ümumi dövlətin Azərbaycan xalqının hüquqlarını qorumaması həmin hərəkata təkan vermişdir.

İnsanlarda bu hissələr sürətlə inkişaf etmişdir. Milli azadlıq istəyi, arzusu, qəlblərdə uzun müddət yaşayan bu arzular həmin illər bütün bu proseslərin nəticəsində kükrəyib üzə çıxmış, xalqın iradəsinə dönmüşdür. Ona görə də gərək heç kəs qorxub çəkinməsin.

20 Yanvar faciəsində insanlar qırıldı. Aydınır, bu, sovet ordusunun, Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı etdiyi hərbi, siyasi təcavüzdür. Bu təcavüzün nəticəsində xalqımız qurbanlar vermişdir. Amma xalq həmişə azadlıq uğrunda mübarizə apararkən qurbanlar verməlidir. Keçmişdə də belə olmuşdur, bu gün də belədir, gələcəkdə də belə olacaqdır. Hər bir şəhid bizdən ötrü böyük itkidir. Onların xatirəsi bizim üçün əzizdir, qəlbimizdə daim yaşayacaqdır.

Şəhidlərimiz əbədiyyətə qovuşmuşlar. Çünki onlar Azərbaycan xalqının milli azadlığı yolunda şəhid olmuşlar. Xalqımızın bu mübarizəsinə qarşı kommunist rejiminin, Sovet İttifaqının rəhbərliyinin, sovet ordusunun hərbi təcavüzü nəticəsində qurban getmiş, şəhid olmuşlar. Bizim adətimize desək, onlar əbədi behiştə qovuşmuşlar.

Ona görə də bu hadisələri bundan sonra da o tərəfdən də, bu tərəfdən də gizlətməyə çalışmağın özü də xalqa xəyanətdir. Allaha şükürlər olsun ki, hər şey açıldı. Tarix həmişə hər şeyi öz yerinə qoyur. Bir il bundan öncə həmin hadisələrə qiymət verildi. İndi şəhidləri nəinki ayrı-ayrı qruplar, ziyalılar gedib yad edirlər, dövlət başda olmaqla bütün xalqımız tariximizin, deyə bilərəm ki, ən yüksək zirvəyə çatmış bir hadisəsini qeyd edir. Biz bunu qəhrəmanlıq nümunəsi, qəhrəmanlıq salnaməsi kimi, eyni zamanda xalqımızın başına gəlmiş faciə kimi qeyd edirik.

Yanvar hadisələri zamanı 130-140 nəfər həlak olmuş, 600-700 nəfər yaralanmışdır. Bundan çox da, az da ola bilərdi, yenə də deyirəm, həlak olmuş hər bir insan onun ailəsi üçün əziz olduğu kimi, xalqımız, millətimiz. üçün də əzizdir. Ancaq bu hadisənin tariximizdəki yeri, qiyməti ayrı-ayrı insanların taleyi ilə məhdudlaşa bilməz. Bu, ayrı-ayrı insanların deyil, bütöv bir xalqın taleyidir.

Bax, bu hisslərlə də biz Yanvar hadisələrinin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Ona görə də müxtəlif tədbirlər keçirilir. Bugünkü sərgini də mən bu baxımdan yüksək qiymətləndirirəm. Güman edirəm ki, yaradıcı ziyalılarımız bundan sonra həmin hadisələri əks etdirmək üçün daha çox səy göstərəcəklər.

Sərgidən aldığım təəssürat barədə bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Buradakı əsərlər, şübhəsiz ki, Azərbaycan rəssamlarının, heykəltəraşlarının, memarlarının yüksək səviyyəyə malik yaradıcılığını nümayiş etdirən əsərlərdir. Mən öz fikrimi dəfələrlə, o cümlədən sonuncu dəfə Səttar Bəhlulzadənin yubileyi qeyd olunarkən demişəm. Azərbaycan rəssamlıq məktəbi çox yüksək səviyyəyə malikdir. Mədəniyyətimizin nailiyyətlərindən biri də XX əsrdə Azərbaycanda böyük rəssamlıq məktəbinin yaranması, çox görkəmli rəssamlarımızın, heykəltəraşlarımızın, memarlarımızın yetişməsi və onların yaratdığı əsərlərdir. Ola bilər, yaşadığımız dövrlərdə onlara o qədər də qiymət verilməmişdir. Ancaq biz yaşadığımız və dünyanın başqa ölkələrini gördükcə, başqa xalqların sənət adamlarının əsərləri ilə tanış olduqca özümüzə də, xalqımıza, o cümlədən rəssamlarımızın yaratdığı əsərlərə də daha doğru-düzgün qiymət verə bilirik. Bu əsərlərin hamısı çox dəyərlidir. Bu münasibətlə mən rəssamlarımızı, heykəltəraşlarımızı, memarlarımızı təbrik edirəm. Sağ olun. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu sahədə işlərinizi davam etdirəcəksiniz.

Ancaq eyni zamanda bir neçə fikrimi də söyləmək istəyirəm. Mən artıq qeyd etdim, ancaq rəssamlığa, ümumiyyətlə, təsviri sənətə, yaradıcılığa aid bəzi fikirlərimi təkrar edəcəyəm.

20 Yanvar hadisələrini bir faciə kimi təsvir etmək azdır. 20 Yanvar Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda, öz mənliliyini müdafiə etmək yolunda göstərdiyi qəhrəmanlıq nümunəsidir.

Ona görə də qəhrəman Azərbaycan balalarının tankın altına düşüb əzilməsi faktını göstərməklə kifayətlənməyib, onların qəhrəmanlığını, cəsurluğunu, ölümün gözüne dik baxaraq təcavüzkarın qarşısına çıxmalarını da təsvir etmək lazımdır. Bəlkə də bu, daha çox lazımdır. Təəssüf ki, buradakı əsərlərin arasında mən

belələrini görmədim. Ola bilər, bu ondan irəli gəlir ki, biz Yanvar hadisələri baş verəndən indiyədək bununla əlaqədar ancaq ağlayırıq. Şübhəsiz ki, kədərimiz, qəm-qüssəmiz böyükdür. Ancaq kədərlənməklə yanaşı, xalqımız göstərdi ki, Azərbaycanın qəhrəman oğulları o böyüklükdə Sovet İttifaqının ordusu qarşısında dayanmağa qadirdirlər.

O dövrdə gedən prosesləri götürün. Azərbaycanın nə qədər vətənpərvər, milli ruhlu insanları – ziyalıları, fəhlələri, kəndliləri də, adi adamları da Kommunist Partiyasından çıxdılar, kommunist rəhbərliyinə öz nifrətini, etirazlarını bildirdilər. Bəs o mitinqlər, Prezident sarayının qarşısında qurulmuş rəmzi dar ağacı? Məgər bunlar Azərbaycan xalqının ona edilən ədalətsizliyə qarşı etirazı, nəinki etirazı, üsyanı deyildimi? Əgər belə üsyan olmasaydı, o qədər böyük ordu hissəsi Azərbaycana gələrdimi? Təsəvvür edin, Sovetlər İttifaqının müdafiə naziri, daxili işlər naziri, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin böyük bir generalı, nə qədər generallar gəlib oturmuşdular burada. Nəyə gəlmişdilər. Əgər burada bu təhlükə yox idisə? Təhlükə nədən ibarət idi? Təhlükə xalqın üsyanı idi, xalqın iradəsi idi. Xalqın milli dirçəlişi idi. Onu boğmaq istəyirdilər. Onu müəyyən qədər boğa bildilər. Amma tamam boğa bilmədilər. Bəs bu xalq, o qəhrəman, o üsyankar xalq, milli azadlıq uğrunda çalışanlar haradadırlar? Onlar nəyə öz əksini tapmayıblar bu əsərlərdə? Tankın altında ölən, əzilən var, amma tankın qarşısında cəsarətlə duran azərbaycanlı balası haradadır? Niyə onun surəti yoxdur?

Bilirsiniz, bu, sizin günahınız deyil. Mən heç kəsə irad tutmaq istəmirəm. Ümumiyyətlə, 20 Yanvar hadisələrindən sonra bu hadisələrə münasibət əks etdirilməlidir. Burada əgər mən görsəydim ki, məsələn, bizim hörmətli ziyalılar bu hadisəyə etiraz, üsyan əlaməti olaraq gəlib çıxış edirlər, söz deyirlər, partiya biletlərini atırlar, – bu, çox gözəl bir əsər ola bilərdi.

Məsələn, o mitinqləri təsvir etsəydiniz, bunlar da çox gözəl əsərlər olardı. Onda aydın olardı ki, həmin hadisələr nə ilə bağlıdır. Yoxsa, məlum deyil axı, bu tank niyə buraya gəlib, bu adam niyə tankın altında qalıb. Mən öz fikrimi deyirəm. Ola bilər, kimsə razı olsun, kimsə razı olmasın. Mən bunu hökm kimi demirəm. Mən də bir vətəndaşam, özü də bu yaradıcılıq məsələləri ilə müəyyən qədər tanış olan adamam və şübhəsiz ki, siyasi xadiməm. Siyasi nöqteyi-nəzərdən öz fikrimi deyirəm və güman edirəm ki, burada bir boşluq var.

Ümumiyyətlə, hər yerdə var bu boşluq. Bizim yazıçıların da əsərlərində bax, elə rəssamların da əsərlərində bu boşluq var. Mən arzu edərdim ki, siz gələcək əsərlərinizdə bu unudulmuş sahəyə fikir verəsiniz.

İndi, şübhəsiz ki, bizim yazıçıların, şairlərin əsərləri haqqında mənim məlumatım yoxdur və onlara təhlil vermək istəmirəm, ancaq məlumdur ki, bu hadisələrə ilk dəfə səs verən Bəxtiyar Vahabzadə çox gözəl "Şəhidlər" poeması yazdı. Onu televiziya ilə dəfələrlə oxudular, mənim xatirimdədir. Gərək başqaları da yazaydılar. Yəqin ki, bu barədə də fikirləşmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, bu mövzu lazımi qədər işlənilməyib. Bilmirəm nəyə görə. Bəlkə də o vaxt dövlət rəhbərlərinin bu sahədə mövqeyindən çəkinərək bizim sənət adamlarımız bu mövzuya girişməyiblər, yaxud soyuq yanaşıblar. Bax, buradakı əsərləri mən yüksək qiymətləndirərək hesab edirəm ki, rəssamlarımız – özü də çox rəssamımız var axı bizim – o mövzuya aid çox gözəl əsərlər yarada bilərlər.

Mən 90-cı ildə o hadisələrdən bir neçə ay sonra yayda gəldim Bakıya. Burada imkan olmadı yaşamağa, getdim Naxçıvana. Orada məni bir sərgiyə dəvət elədilər. Sərgidə yerli rəssamların o hadisələrlə, 20 Yanvarla əlaqədar o qədər təsirli əsərlərini gördüm ki! Baxmayaraq ki, o hadisələr Bakıda olmuşdu. Mən heyran oldum. Ola bilər, orada rəssamlar bir az azad olublar. Amma mən güman edirdim ki, burada gərək daha çox əsər görəm. Bunu hamımız, bütün xalq görməlidir. Həmin hadisələri əks etdirmək lazımdır. Ona görə mən arzu edərdim ki, bu sahədə işləyəsınız.

Mən bilirəm, indi rəssamlar üçün yaşamaq çətinidir. Maddi vəziyyət ağırdır. Ümumiyyətlə, yaradıcı ziyalılarımız üçün çətinidir. Keçmişdəki kimi dövlət sifarişi yoxdur. Ancaq inanın ki, bizim Vətən müharibəmiz, yəni torpaqlarımızın müdafiəsi ilə əlaqədar mövzularda yaxşı əsərlər yaradılrsa, dövlət onlara müəyyən qayğı göstərə bilər, vəsait ayıra bilər və belə dəyərli əsərləri biz lazımı dərəcədə qiymətləndirə bilərik, onları dövlət üçün ala da bilərik.

Düzdür, indi bizim yaşayışımız çətinidir. Siz bilirsiniz ki, iqtisadiyyat çox ağır vəziyyətdədir. Amma buna baxmayaraq, bu əsərlər üçün biz hər halda vəsait tapa bilərik. Ancaq lazımdır ki, bizim yaradıcı adamlarımız işləsinlər. Çünki müasir rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız, yazıçılarımız bu hadisələrin canlı şahididirlər. Əgər indi onlar bu əsərləri yaratmasalar, gələcək nəsillər bu hadisələri ancaq ayrı-ayrı kitablardan, xatirələrdən öyrənəcəklər. Halbuki biz hamımız bunun canlı şahidiyik. Ona görə bu əsərləri yaratmaq lazımdır.

Yenə də deyirəm. Bu yaradıcılığın əsas istiqaməti Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı, milli azadlıq uğrunda mübarizəsi, bununla əlaqədar Azərbaycana edilmiş hərbi təcavüz və bu təcavüz nəticəsində baş vermiş faciəli hadisələr olmalıdır. Yəni biz yeni bir şey tələb etmirik, – bu, belə olubdur və onu əks etdirmək lazımdır.

Mən demişəm və bu gün bir daha deyirəm: 1989-cu ildə başlanmış milli azadlıq hərəkatı Azərbaycan tarixində görkəmli yer tutur. Bu hərəkatı heç kəs, heç vaxt qiymətdən sala bilməz və o, bütün əsərlərimizdə öz əksini tapmalıdır.

Şübhəsiz ki, hər bir belə prosesdə mənfi cəhətlər də olur, yaxud bu proseslərdən öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə etmək istəyən adamlar da olur. Belələri olub. Məsələn, dövlətimizin, xalqımızın düşməni olan Rəhim Qazıyev kimi adam da guya bu hərəkatda iştirak edib. Ancaq kim hansı məqsəd üçün iştirak edirdisə, bunu sonra tarix göstərdi. Sonrakı satqınlıqlar, xalqa xəyanətlər göstərdi ki, bu hərəkata bəzi adamlar öz şəxsi məqsədləri üçün girmişdilər, maskalanmışdılar, bu hərəkatdan istifadə edərək öz şəxsi çirkin məqsədlərinə nail olmaq istəyirdilər. Belələri var, belələrini xalq özü meydana çıxarır və çıxaracaq da.

Ancaq bu, ümumiyyətlə bizim xalqımıza şamil deyildir, böyük xalq hərəkatına şamil deyil. O meydanlara yığılan yüz minlərlə adam – sadə adamlar, fəhlələr, kəndlilər, ziyalılar, alimlərimiz, yazıçılarımız, rəssamlarımız, görkəmli adamlarımız – onlar oraya saf ürəklə, saf niyyətlərlə, doğrudan da milli ruhla, Azərbaycan xalqını bu bəlalardan, erməni təcavüzündən xilas etmək üçün, xalqımıza qarşı bu ədalətsizliyə etirazını bildirmək üçün gəlirdilər və bunlar da şübhəsiz ki, xalqımızın tarixinin ən parlaq səhifələridir və bunu qiymətləndirməliyik.

Siz bilirsiniz, mən bunu demişəm. Bu gün bir daha yada salmaq istəyirəm ki, mən – uzun illər Kommunist Partiyasında olan və Azərbaycan Kommunist Partiyasına uzun müddət rəhbərlik edən adam 1991-ci ilin yayında

Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında Moskvada bəyanat verərkən, – orada 4 bənd var, Bəyanatım dərc olunub, – həmin bu Yanvar hadisəsi ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzü birinci səbəb kimi göstərdim. Bəli, 1990-cı il yanvarın 21-də mən Moskvada mitinqə Kommunist Partiyasından çıxmaq niyyəti ilə getmişdim. Ancaq mən elə bir sima idim ki, o vaxt fikirləşdim – bu addımı atmaq bəlkə indi lazım deyil. Bəlkə çalışıb xalqıma bir kömək edə bilərəm? Sonrakı fəaliyyətimdə isə gördüm ki, bu heç bir nəticə vermir. Ona görə də bundan bir il sonra Moskvada, Kremldə partiyadan çıxmaq barədə bəyanat verdim və onun birinci bəndində Kommunist Partiyasının rəhbərliyini Azərbaycan xalqına qarşı etdiyi təcavüzə görə və o təcavüzü boynuna almadığına görə, o təcavüzü özü pisləmədiyinə görə, o təcavüz üçün özü-özünü cəzalandırmadığına görə məhkum etdim.

O dövrdə bizim bəzi rəhbərlərimizin, Azərbaycan rəhbərlərinin xəyanətkarlığı xalqa çox böyük zərbələr vurdu. Təsəvvür edin. 1989-cu ilin aprel ayında Tbilisi hadisələri oldu. Orada qoşunlar gəlib mitinqdəki adamlara divan tutmuşdular, 16 adam həlak olmuşdu. Gürcü xalqı bu hadisəni nə qədər yüksək səviyyəyə qaldırdı! O vaxt mən Moskvada yaşayırdım. Xatirimdədir, Azərbaycanın nümayəndələri də gedib Tbilisidə matəm mərasimində iştirak etmişdilər, güllər qoymuşdular və bu, çox gözəl hal idi. Mən bunların hamısını izləyirdim. O zaman Gürcüstan ictimaiyyəti, gürcü ziyalıları Qorbaçovu və onun kimi adamları elə sıxışdırdılar ki, onlar 16 nəfərin həlak olmasına görə gürcü xalqından üzr istədilər.

Amma Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin xəyanətkarlığı nəticəsində Azərbaycan xalqından üzr istəmədilər. Bax, budur xalqla rəhbərlik arasında uçurum. Elə hesab elədilər ki, Azərbaycan xalqını əzmək də olar. Xatirimdədir, o vaxt Qorbaçov bir dəfə dedi və bunu televiziyada da verdilər: "Mən gürcü xalqını tanıyıram, onlarla belə rəftar etmək olmaz". Məgər Azərbaycan xalqı ilə belə rəftar etmək olardı?

1989-cu ilin aprel hadisələrindən nəticə çıxarmadılar. 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycan xalqının başına bu bəlanı gətirdilər. Ona görə ki, orada onlar üzr istədilər, amma burada nəinki üzr istəmədilər, hətta bu məsələnin üstünü örtüdü, basdırdılar. Düzdür, bizim deputatlarımızın bəziləri – ziyalılardan bəzilərinin xatirindədir, mən onda televiziya ilə izləyirdim – çıxış etmək istədilər. Ali Sovetin sessiyasında sözlərini dedilər, amma onların ağzından vurdular. Halbuki xalqımızın üsyanı dövlətin, respublikanın rəhbərlərinin üsyanına çevrilməli idi. Amma bunu elə rəhbərlər edə bilirdi ki, özü günahkar olmasın. Özünün mənəvi haqqı olsun. Bunu edə bilmədilər.

Bir neçə gün bundan qabaq Moskva televiziyası ilə Vilyus hadisələrinin dördüncü ildönümü haqqında veriliş göstərildi. Vilyusə elə böyük qoşun hissələri getməmişdi. O vaxt Sovet İttifaqının XTMD dəstələri gedib orada bir neçə əməliyyat keçirmişdilər, insanlar həlak olmuşdu. Bu hadisələrin dördüncü ildönümünü Litva özü nə cür, nə miqyasda keçirdi.

Ancaq elə Moskva televiziyasının kiçik verilişindən də mən gördüm ki, bu xalq o təcavüzə qarşı öz etirazını necə bildirir.

Amma bizdə özlərinin vəzifədə qalmaları üçün bunların üstünü örtüb-basdırmağa çalışdılar. Mənim gürcü xalqına da, Litva xalqına da, rus xalqına da böyük hörmətim var. Ancaq hər xalqın, o cümlədən də Azərbaycan xalqının öz milli mənliliyi var. O milli mənliliyi də xalqın qabaqda gedən adamları ifadə etməli, təmsil etməlidirlər.

Xalq milli əhval-ruhiyyə ilə milli mənlük zirvəsinə qalxırsa, onun başında duran adamlar isə öz şəxsi mənafeələrinə görə xalqın başından basırlarsa, bax bu, xalqın ən böyük faciəsidir.

Bütün bunlara görə də biz bu hadisələri heç vaxt unutmamalıyıq. Bizim tariximizdə bu faciəli günlər yaşamalıdır, o qəhrəmanlıq nümunələri yaşamalıdır və mən çox arzu edərdim ki, yaradıcı ziyalılarımız – şairlərimiz, bütün yazıçılarımız, bəstəkarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız o yüksək zirvəyə qalxmış mənaəviyyət səviyyəsində əsərlər yazsınlar. Çünki o günlər Azərbaycan xalqının mənaəviyyəti ən yüksək zirvəyə çatmışdı.

Mən hesab edirəm ki, bizim xalqımızda bu böyük potensial var və bu potensialdan indən sonra istifadə olunması üçün geniş imkanlar açılıb və istifadə olunacaqdır. Keçən il biz Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünü qeyd edərkən, sonra Milli Məclis bu hadisələrə qiymət verərkən qərar qəbul etdik ki, 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə və bu hadisə münasibətilə bir abidə yaradılsın. İndi burada mənə iki layihə göstərdilər. Bir dəfə heykəltəraş, çox böyük sənətkar Ömər Eldarovun emalatxanasında olanda onun da bir balaca eskizinə baxdım. Bilirsiniz, nümayiş etdirilən bu eskizlər, yaxud layihələr hərəsi özünə görə əhəmiyyətlidir. Ancaq mən hesab edirəm ki, indi bu mərhələdə bu hadisəyə çox böyük həcmdə və böyük xərc aparan abidə yaratmağa imkanımız yoxdur. Gərək həqiqəti nəzərə alaq. Bu birincisi.

İkincisi də bu abidənin təsirliliyi, həmin hadisələri tam əks etdirməsi həcmdən asılı deyil. Keçmişdə – sovet dövründə böyük-böyük heykəllər, abidələr yaradıblar. Amma bəzən çox da böyük olmayan bir abidə öz təsirliliyinə, məzmununa, səviyyəsinə görə böyük həcmli əsərdən də çox qiymətlidir.

Ona görə də mən arzu edərdim ki, heykəltəraşlarımız, memarlarımız bu mövzu üzərində işləsinlər. Amma bu. işi gecikdirmək lazım deyil. Bu məsələ ilə Elçin Əfəndiyev, İzzət Rüstəmov və Fatma xanım Abdullazadə ciddi məşğul olsunlar. Bir neçə belə layihə verilsin ki, siz özünüz müsabiqə keçirə bilərsiniz. Sonra biz də görək onların hansını seçə bilərik. Mənim şəxsən tövsiyəm belə olardı ki, həmin abidə təkcə faciəni təsvir etməsin, dediyim kimi, bu hadisənin bütün istiqamətlərini, bütün tərəflərini təsvir etsin. Ömər Eldarov buradadırmı?

Ömər Eldarov: Bəli, buradayam.

Heydər Əliyev: Yadındadır, mən sənə eskizinə baxan kimi dedim, sən də razı oldun mənim fikrimlə. Elədirmi?

Ömər Eldarov: Bəli, elədir.

Heydər Əliyev: Ömər böyük heykəltəraşdır. Onun sənətinə mənim böyük hörmətim var. Mən baxdım, kiçik miqyasda bir eskiz düzəltdi. Doğrudan da çox təsirlidir. Amma yalnız faciəni göstərir. Təkrar etmək istəmirəm, axı hər bir abidə gərək insanları nikbinliyə dəvət etsin. Bilirsiniz, elə keçmişdə də, dinimizdə də elə olub ki, biz çox ağlamışıq. Doğrudur, keçmiş əsrlərdə də, indi də dinimizə çox böyük hörmətimiz var, din bizim mənaəviyyət mənbəyimizdir. Amma dinimizdə də ağlamaq yeri çoxdur.

Faciəni də, xalqın qəhrəmanlığını da, təcavüzü də göstərmək lazımdır. Mən demirəm ki, böyük bir kompozisiya yaradılsın. Ola bilər ki, bunun üçün o qədər böyük abidə lazım deyil. Qoy hərə özü fikirləşsin. Mən sadəcə öz fikrimi deyirəm. Amma bizə bu hadisəni, tariximizin bu mərhələsini tam əks etdirən bir abidə lazımdır.

Siz əmin olun ki, böyük abidə qurmağa indi imkan yoxdur. Ola bilər, gələcəkdə olsun. Amma indi çox təsirli, yüksək sənət əsəri kimi, bu hadisəni hərtərəfli əks etdirən bir abidə yaratmaq lazımdır. Mən arzu edərdim ki, tez bir müddətdə layihələr hazırlansın və ola bilər ki, dediyim şəxslər bu barədə xüsusi müşavirə keçirsinlər. Biz dərhal baxıb həyata keçirməyə hazırıq. Mənim tövsiyəm bundan ibarətdir.

Hesab edirəm ki, bu gün burada ziyalılarımızın bir qrupu ilə görüşmək də mənim üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki işimiz indi çox ağırdır. Ona görə də belə görüşlər az-az olur. Amma bunlar nə qədər çox olsa, sizin üçün də, bizim üçün də əhəmiyyətli olar. Mən bu görüşümdən məmnunam. Hamınıza yaradıcılığınızda uğurlar diləyirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim ziyalılarımız dövlətçiliyimizin qorunması uğrunda, müstəqilliyimiz uğrunda, torpaqlarımızın işğaldan azad olunması üçün, ərazi bütövlüyümüzün təmin edilməsi üçün Azərbaycan dövlətinin apardığı fəaliyyətdə bundan sonra da həmişə fəal iştirak edəcəklər və keçmişdə, tarixin bütün mərhələlərində olduğu kimi, cəmiyyətimizin aparıcı qüvvəsi olacaqlar. Hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm.

18 yanvar 1995-ci il

**Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı şəhidlər
xiyabanında jurnalistlərin sualına cavabı
(20 yanvar 1995)**

Sual: – Cənab prezident, məhz milli hiss 20 Yanvarda xalqı tankların qabağına əliyalın çıxartdı. Beş il ötəndən sonra – keçən ilin oktyabr gecəsində ölümdən, qandan qorxmadan, Sizin bir çağırışınızla xalqın ayağa qalxması, bu, milli şüurun inkişafı deyilmi?

Cavab: – Əlbəttə, şübhəsiz. Bu insanlarda milli hissələr – mən bunu iki gün bundan qabaq ziyalılar qarşısında çıxış edəndə dedim – 80-ci illərdə daha da inkişaf edib, oyanıb, baş verən proseslər nəticəsində get- gedə aşkara, zahirə çıxıbdır. Milli hissələrin, milli azadlıq arzularının, niyyətlərinin inkişafı Yanvar hadisələri ilə bağlıdır. Bu hissələr insanları oyatdı, adamlar öz milli haqlarını, öz respublikasının, torpağının haqlarını müdafiə etmək üçün ayağa qalxdılar və bunları təmin edə bilməyən o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinin – respublikanı idarə edən dairələrin, şəxslərin, orqanların xalqın bu milli hissələrini anlamadıklarını gördükdə üsyan etdilər, mitinqlərə çıxdılar.

Bu mitinqləri boğmaq üçün də o hərbi təcavüzə, siyasi təcavüzə əl atıldı və xalqımız qurbanlar verdi. Bu qurbanlar şübhəsiz ki, bizim üçün böyük dərddir, ağrıdır. Amma eyni zamanda bu qurbanlar xalqımızın milli ruhunun, milli hissələrinin oyanmasının böyük bir rəmzidir, nümayişidir. Ondan sonrakı dövrdə proseslər nə qədər də mürəkkəb, ziddiyyətli olsa da, bir tərəfdən bu milli hissələr inkişaf edirdi, ikinci tərəfdən isə onu boğmağa çalışırdılar. Ancaq boğanlar gücsüz oldu, milli hissələr güclü oldu və bunun nəticəsidir ki, keçən il 4 oktyabrda mənim çağırışımla xalq çox qısa müddətdə ayağa qalxdı.

Siz yaxın bir şeyi də müşahidə edirsiniz ki, əgər 88-ci ildən başlayan proseslər – xalqın mütəşəkkil, ya qeyri-mütəşəkkil, kortəbii, yaxud da ki, hər bir insanın öz hissələrini bütün cəmiyyətin hissələrinə qovuşdurması nəticəsində mitinqlər, nümayişlər, etiraz tədbirləri dövlətin rəhbərlərinə qarşı olmuşdursa, 4 oktyabrda isə xalqın bu milli hissələri dövlətin siyasəti ilə o qədər bağlı idi ki, dövlətin çağırışı ilə xalq ayağa qalxdı. 20 Yanvar gecəsi, yaxud da ki, 20 Yanvar ərəfəsində Prezident sarayı qarşısında dövlətə, idarəetmə orqanlarına, rəhbərlərə nifrət hissi ilə toplaşmış adamlar əvəzinə, 4 oktyabr 1994-cü ildə həmin adamlar dövləti müdafiə etmək üçün gəldilər. Bax, çox prinsiplial fərq bundan ibarətdir.

20 yanvar 1995-ci il

**Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı çıxışı
(20 yanvar 1995)**

Şəhidlər Xiyabanı

Əziz bacılar, qardaşlar, əziz vətəndaşlar, şəhid ailələri, onların qohum-qardaşları! Bu gün Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda mübarizəsinin ən yüksək zirvəyə qalxdığı günün – 20 Yanvar hadisələrinin 5-ci ildönümünü qeyd edirik. Bu gün Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda, xalqımızın hüquqlarının müdafiəsi uğrunda, milli azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxmış, həlak olmuş, şəhid olmuş övladlarımızın, soydaşlarımızın qəhrəmanlıq gününü qeyd edirik. 20 Yanvar hadisələrinin 5-ci ildönümü münasibətilə bütün Azərbaycan xalqı, Azərbaycan vətəndaşları o faciəli günləri yad edir. Şəhidlərin ruhuna dua oxuyur. Şəhidlərin qəhrəmanlığı ilə fəxr edir və Bakıda, Azərbaycanın bütün şəhərlərində, bütün məntəqələrində şəhidlərin ruhu qarşısında baş əyir.

Əziz bacılarım, biz sizinləyik. Sizin dərdiniz bizim dərdimizdir. Bütün Azərbaycan xalqının dəridir.

... Bura minlərlə adam toplaşmışdır. Axı, dərdimiz birdir. Bu dərdimizi qeyd edək. Ondan sonra bu məsələyə baxarıq. Bilin ki, bu gün biz böyük tarixi hadisəni qeyd edirik. Bu gün biz şəhidlərin məzarı qarşındaydıq. Biz bu gün gəlmişik onların ruhu qarşısında baş əyək. Olarmı ki, belə bir zamanda, belə bir məqamda ayrı-ayrı hissiyyatlarımızla bu məsələdə qarışıqlıq yaradasınız?

Mən sizin heç birinizi günahlandırmıram. Hərənin öz dərdi var, həyatımız çətindir. Şəhid ailələrinin problemləri çoxdur. Bu beş il ərzində siz də qəm içərisindəsiniz, biz də qəm içərisindəyik. Ancaq bilin, biz bu gün tarixi hadisə münasibətilə bura toplaşmışıq. Hər bir şəhidin tökülən qanı Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edibdir. İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Siz bu müstəqil dövlətin azad vətəndaşlarısınız. Bu azadlıq bizim üçün hər şeydən üstündür, bizim böyük nailiyyətimizdir, böyük qələbəmizdir və bu azadlıq naminə, bu müstəqillik naminə biz qurbanlar vermişik. Bundan sonra da verəcəyik. Hər bir adam şəhid olmağa hazır olmalıdır ki, xalqımız daim azad olsun, daim müstəqil olsun. Ona görə də dərdinizi anlayıram. Mən sizdən də çox dərd çəkirəm. Ancaq gəlin bu gün ümummilli, ümumxalq hadisəsini qeyd edək, ayrı-ayrı məsələlərə isə sonra baxaq.

Azərbaycan xalqı üçün bu gün həm qəhrəmanlıq səhifəsidir, həm də böyük faciə səhifəsidir. 20 Yanvarda Azərbaycanın azadlıqsevər, vətənpərvər insanları o dövrdə xalqımıza qarşı göstərilən ədalətsizliyə görə, Azərbaycan torpaqlarına erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzünün qarşısı alınmadığına görə və milli azadlığa nail olmaq üçün ayağa qalxdılar, etirazlarını bildirdilər. Üsyan etmək istədilər. Onları boğmaq üçün, əzmək üçün Sovet İttifaqının qoşunları, sovet ordusunun hissələri ölkəmizə basqın etdi, Azərbaycanı sıxmaq, xalqımızı bölmək istədi. Azərbaycan xalqı qurbanlar verdi. O gün faciəli gün oldu, biz şəhidlər verdik, qan töküldü. Azərbaycanın torpağı, Bakı şəhəri qana bələndi. Ancaq eyni zamanda bizim qəhrəman övladlarımız özünü qurban verərək Azərbaycan xalqının milli azadlığı üçün, Azərbaycanın müstəqilliyi üçün yol açdılar.

O şəhidlər burada – Azərbaycanın, Bakının ən mötəbər, gözəl guşəsində əbədiyyətə qovuşublar. Biz onların məzarları qarşındaydıq. Biz bu məzarları daim yad edəcəyik. Bura Azərbaycan xalqı üçün böyük bir ziyarətgaha

çevrilibdir. Xalqımızın tarixində çox əzəmətli, qiymətli abidələr var. Ancaq Şəhidlər Xiyabanı, XX əsrin sonunda Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda özünü qurban vermiş şəhidlərinin məzarları, Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan torpağının ən müqəddəs yeridir və ən qiymətli abidəsidir.

Biz bu gün bu abidəyə, bu məzarların qarşısına gəlmişik. Bu gün biz bu qəhrəman, cəsur, rəşadətli Azərbaycan övladlarının məzarı qarşısındayıq. Onların qəhrəmanlığının əbədi yaşayacağını bir də bəyan edirik və onlara deyirik ki, sizin qəhrəmanlığımız nəticəsində, şəhidliyiniz nəticəsində indi xalqımız öz milli azadlığına nail olubdur. Azərbaycan müstəqil dövlətdir, öz ərazi bütövlüyünü qorumağa çalışır, öz müstəqilliyini möhkəmlətməyə çalışır.

Bu şəhidlərdən sonra Azərbaycan öz torpaqlarını qorumaq üçün bir çox şəhidlər veribdir. Ona görə də 20 Yanvar şəhidləri ilə yanaşı, Azərbaycanı erməni təcavüzündən qorumaq uğrunda mübarizəyə qalxan, döyüşlərə gedən Azərbaycanın qəhrəman oğulları, şəhid olanlar da burada, bu Şəhidlər Xiyabanındadır. Şəhidlər şəhidlərlə yan-yanadır. Bu da təbiidir. Çünki hamısı Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi uğrunda həlak olublar, şəhid olublar və bu məzarlarda uyuyurlar. Mən bu hadisələr münasibətilə 20 Yanvar şəhidlərinin ruhu qarşısında, məzarları qarşısında, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda erməni təcavüzkarları ilə mübarizəyə qalxaraq həlak olanların məzarları qarşısında bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm. Şəhidlərin ailələrinə başsağlığı verirəm. Buraya toplaşan Azərbaycan vətəndaşlarına başsağlığı verirəm. Azərbaycan dövləti özü-özünə başsağlığı verir.

Biz bu dərdi, bu qəmi daim qəlbimizdə saxlayacağıq. Ancaq eyni zamanda bu şəhidlərin qəhrəmanlığı Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan gəncləri üçün örnək olub. Bundan sonra da örnək olacaqdır. Mən tam əminəm ki, Azərbaycanın bugünkü nəslı də, gələcək nəsilləri də bu şəhidlərin qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. Azərbaycan xalqının milli azadlığını qorumaq üçün, respublikamızın müstəqilliyini qorumaq üçün daim mübarizədə olacaqlar. Daim qəhrəmanlıq nümunələri, vətənpərvərlik nümunələri göstərəcəklər.

Ona görə də bu şəhidlərin həlak olması bizim üçün nə qədər qəm-qüssə doğурсa, nə qədər ağır itkidirsə, o qədər də xalqımız üçün, qəhrəmanlıq nümunəsi kimi, örnək kimi bizim milli sərvətimizdir, milli iftixarımızdır. Biz bu gün buraya həm qəm hissi ilə, həm də böyük iftixar hissi ilə gəlmişik. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan xalqı öz milli mənliliyini, öz milli azadlığını qorumaq üçün həlak olmağa, şəhid olmağa hazırdır. Biz fəxr edirik ki, bizim qəhrəmanlarımız var, biz fəxr edirik ki, bu azadlıq yolunda özünü qurban etmiş şəhidlərimiz var, onların qəhrəmanlığı, onların ruhu bizim qəlbimizdə daim yaşayacaq. Onlar əbədiyyətə qovuşublar. Onların xatirəsi bizim üçün əbədidir.

Ona görə də mən sizə başsağlığı verərək, eyni zamanda sizi təbrik edirəm ki, Azərbaycan xalqı bundan sonra özünü qorumağa qadirdir. Azərbaycan xalqı öz mənliliyini müdafiə etməyə qadirdir. Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini müdafiə etməyə qadirdir.

Sizə bir daha başsağlığı verirəm. Başınız sağ olsun. Allah bu xiyabanda uyuyan övladlarımıza rəhmət eləsin. Allah Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi uğrunda, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi uğrunda həlak olmuş, şəhid olmuş adamların hamısına rəhmət eləsin. Allah Azərbaycan xalqına səbir versin. Allah sizə, valideynlərə,

şəhidlərin ailələrinə, qohum-əqrəbasına səbir versin. Səbir versin ki, biz xalqımızı daha xoşbəxt gələcəyə apara bilək, səbir versin ki, biz xalqımızı bu bəladan çıxara bilək. Səbir versin ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini möhkəmləndirib əbədi edə bilsin. Allah şəhidlərə rəhmət eləsin.

20 yanvar 1995-ci il

Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirə gecəsində çıxışı (20 yanvar 1996)

Respublika Sarayı

Hörmətli həmvətənlər, bacılar, qardaşlar!

Bu gün Azərbaycan xalqının, respublikamızın matəm günü, hüzn günüdür, qanlı Yanvar faciəsinin altıncı ildönümüdür. Bu gün Azərbaycanın bütün vətəndaşları o faciəli gecəni, xalqımızın başına gəlmiş bəlaları, milli azadlıq, müstəqillik uğrunda qəhrəmanlıq nümunələrini yad edirlər. O gecə Azərbaycan xalqına, respublikasına qarşı hərbi təcavüz edildi. Özünün ərazi bütövlüyü uğrunda çalışan, vuruşan, döyüşən, milli azadlığı uğrunda mübarizə aparan xalqımıza qarşı böyük hərbi təcavüz oldu.

Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixində onun başına çox bəlalar gəlib, xalqımız faciələrlə rastlaşıb. Ancaq deyə bilərəm ki, bu qədər dəhşətli faciə görünməmişdi. Xalqımızın milli mənliliyinə, mənəviyyatımıza, milli azadlığımıza təcavüz edilibdir. O gecə Azərbaycanın günahsız övladları həlak oldular, müstəqilliyimiz yolunda, milli azadlıq yolunda şəhid oldular. Çoxları yaralandı, xəsarət aldı. O hərbi təcavüz nəticəsində bəziləri indiyə qədər də əlildirlər. Şəhidlərin ailələrindən qəm-qüssə, kədər çəkilməyibdir. Yaralılar o yaranı hər gün duyaraq həmin o faciəli gecəni unuda bilmirlər. Ümumən xalqımız isə özünün milli mənliliyinə, milli azadlıq ruhuna edilən bu təcavüzü heç vaxt unutmayacaqdır.

Bu təcavüz xalqımızı mənəvi cəhətdən çox sarsıtdı, əzdi. Ancaq onun mənliliyini tapdalaya bilmədi. Bizim qürurumuzu sındıra bilmədi. İtkilər verdik, ona görə də bu gün matəm günü keçiririk. Ancaq eyni zamanda o gün və ondan sonrakı günlər Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq salnaməsinə yeni böyük bir səhifə yazdı.

Biz o günü matəm günü kimi, qəm-qüssə, kədər ilə xatırlayırıq. Ancaq eyni zamanda biz bu hadisələri böyük qürur hissi, iftixar hissi ilə xatırlayırıq. Çünki Azərbaycan xalqı bir daha dünyaya nümayiş etdirdi ki, o yenilməzdir, qəhrəmandır, ona nə qədər güclü təcavüz, təzyiq olsa da, onun iradəsini sındırmaq mümkün deyil. Sovetlər İttifaqının hərbi maşınının, hərbi texnikasının misli görünməmiş, həddindən artıq gücü dinc əhaliyə, dinc xalqımıza qarşı yönəldildi. Sovetlər İttifaqının ordusu böyük dəstələrlə Azərbaycanın paytaxtı Bakıya daxil oldu və SSRİ-nin rəhbərliyi belə bir cinayət etdi. Bu, bütün bəşər qarşısında, tarix qarşısında olan cinayətdir, Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş cinayətdir. Bunun günahkarları daim məhkum olunacaqdır. Bunun günahkarları Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi – Qorbaçov və o vaxt Sovetlər İttifaqına onunla bərabər rəhbərlik edənlər Azərbaycan xalqına qarşı bu cinayəti etdilər. Biz bu cinayəti heç vaxt unutmayacağıq, yəni bu cinayət həmişə bizi sayıq olmağa dəvət edəcəkdir. Amma eyni zamanda bu cinayət o vaxtkı mərkəzdən bizə qarşı olan cinayət idisə, o həm də Azərbaycan xalqına qarşı özünün içindəki xainlər tərəfindən edilən cinayət idi. Xaricdən olan cinayət, təcavüz dəhşətlidir. Ancaq bu, xaricdən bizə yönəldilmiş cinayətdir, eyni zamanda bu cinayəti törədənlər içimizdən, daxilimizdən, özümüzdən özümüzdə xəyanət etmiş, qat-qat çox cinayət etmiş insanlardır, qruplardır, dəstələrdir.

Ötən altı il onu göstərir ki, heç bir cinayət Azərbaycan xalqını milli azadlıq uğrunda mübarizədən çəkindirə bilmədi. Azərbaycan xalqı buna nail oldu. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə olundu. Artıq dörd ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır və özü öz taleyinin sahibi olaraq öz həyatını qurur. Ona görə də kədərimiz, qəmimiz nə qədər çox olsa da, eyni zamanda fəxr etməliyik ki, xalqımız istədiyinə nail olubdur. Azərbaycanın milli azadlığı, müstəqilliyi uğrunda şəhid olmuş, həlak olmuş övladlarımızı biz heç vaxt unutmayacağıq. Onların xatirəsi qəlbimizdə əzizdir və əbədi yaşayacaqdır. Biz onların qəhrəmanlığı, şəhidliyi ilə fəxr edirik. Bu, bizim millətimizin iftixarıdır.

Bu gün şəhidləri yad edərək bir daha bəyan edirik ki, xalqımız yenilməzdir və heç vaxt başını aşağı salmayacaqdır. Biz əldə etdiyimiz milli azadlığımızı qoruyacağıq, saxlayacağıq və onu əbədi edəcəyik. Dövlət müstəqilliyimizi qoruyub inkişaf etdirəcəyik və o, əbədi olacaqdır. Şəhidlərin xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaq, milli azadlığımız əbədidir, dövlət müstəqilliyimiz əbədidir. Heç bir qüvvə bizi bu yoldan döndərə bilməz, heç bir qüvvə bu iradəmizi sındıra bilməz. Ona görə də bu gün matəm günü olsa da, eyni zamanda bu gün bizim dövlət müstəqilliyimizin, xalqımızın qəhrəmanlığının xatirə günüdür.

O faciəli Yanvar gecəsindən altı il keçmişdir. Təəssüf ki, içimizdən xalqımıza xəyanət edənlər bu faciənin üstünü örtüb-basdırmağa, öz xəyanətlərini gizlətməyə çalışdılar və xalqımıza qarşı cinayət edənlərə bəraət qazandırmaya çalışdılar. Ancaq xalqımız buna dözmədi. Eyni zamanda xalqımızın ixtiyarı elə əllərdə idi ki, artıq xalq əzilirdi. Təsadüfi deyil ki, o hadisələrdən sonra bu faciənin başvermə səbəbləri dərhal araşdırılmadı, cinayətkarlar, xainlər meydana çıxarılmadı. Hətta Azərbaycan, onun paytaxtı aylarla, illərlə fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşamağa məcbur oldu. Nə üçün? Belə sual verildə o vaxt bəzi rəhbər şəxslər cavab verirdilər ki, əgər fəvqəladə vəziyyəti götürsək, vətəndaş müharibəsi olacaq. Anlaşılmaz bir fikirdir. Nə üçün? Hansı vətəndaş müharibəsi? Dinc xalqımıza hərbi təcavüz ediləndir. Xalqımızı əziblər. Xalqımız şəhidlər veribdir. O vaxt hansı vətəndaş müharibəsindən söz gedə bilərdi? Onlar bunu özlərini qoruyub saxlamaq üçün edirdilər.

Yanvar hadisəsini törədənlər xalqımıza xəyanət ediblər. Ancaq ondan sonrakı illərdə bu hadisənin üstünü örtüb-basdıranlar ikiqat xəyanət ediblər. Bildiyiniz kimi, 1994-cü ilin yanvarında bunların hamısına son qoyuldu, mənim təşəbbüsümlə, təklifimlə respublikamızın Milli Məclisi bu məsələni müzakirə etdi. Bu gün mən təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, o vaxt Məclisin bəzi üzvləri, hətta çoxları bu məsələnin müzakirəsindən kənarlaşmaq istəyirdilər, bunu müzakirə etmək istəmirdilər. Bəziləri belə gülünc fitrlər irəli sürürdülər ki, bu məsələni ancaq əlli ildən sonra araşdırmaq olar. Təəccüblü orası idi ki, həm o zaman xəyanət edənlər, həm də vaxtilə xəyanətkarların əleyhinə olanlar eyni mövqedən çıxış etməyə başladılar. Bilmirəm nə üçün, bəlkə onların da günahı olubdur? Bilmirəm. Amma xalqımızın günahı olmayıbdir. Xalqımızı heç kəs günahlandıra bilməz. Bu gün mən bir də deyirəm, heç kəs deyə bilməz ki, xalqımız o gün nə üçün küçələrdə idi, onlar küçələrdə olmasaydı, o tanklar boş küçələrə gələcəkdi, xalqımız şəhid verməyəcəkdi, yaxud ayrı-ayrı insanlar həlak, şəhid olmayacaqdı. Məgər məsələ bundadırımı? Şəhid olmuş övladımızın həyatı, şübhəsiz, bizim üçün əzizdir. Ancaq xalqımıza qarşı olan bu təcavüzün qarşısını almamaq ondan da böyük cinayətdir. Ona görə də heç kəs xalqımızı günahlandıra bilməz ki, nə üçün onlar tankların qarşısına çıxdılar. Heç kəs günahlandıra bilməz.

Biz isə o tankları Azərbaycana, onun paytaxtına sürdürənləri günahlandırırıq, onları məhkum edirik. Onların respublikamıza gəlməsinə şərait yaradanları – Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərini məhkum edirik, o xainləri məhkum edirik. Bəli, Sovet İttifaqının Moskvada, mərkəzdə oturan rəhbərləri ilə Azərbaycanın rəhbərlərinin sövdələşməsi nəticəsində xalqımıza qarşı belə bir xəyanət, belə bir cinayət baş verdi. Xalqımızın heç bir günahı yoxdur. Şəhid olanlar milli azadlıq, istiqlal, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olublar.

1994-cü ilin yanvar ayında biz həmin hadisələrə, nəhayət, siyasi qiymət verdik, Milli Məclis qərar qəbul etdi. Ancaq təəssüf ki, onların çoxu indiyədək cəzasız qalıbdır. Onlar öz cəzalarını hüquqi nöqtəyi-nəzərdən almayıblar. Ancaq alacaqlar. Bizim üçün isə əsas cəhət bu məsələyə siyasi qiymət verilməsi və günahkarların aşkara çıxarılması, eyni zamanda 20 Yanvar günündə xalqımızın qəhrəmanlığının bir daha dünyaya nümayiş etdirilməsi idi.

O dövrdə xalqımız ağır bir şərait içində idi. Respublikamıza Ermənistan tərəfindən təcavüz edilmiş, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulmuş, ərazimizin bir qismi Azərbaycanın idarəsindən çıxmışdı. Belə bir vaxtda, belə bir zamanda xalqımızın hamısının yeganə amalı ölkəmizin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdan, Ermənistanın işğalına qarşı müqavimət göstərməkdən və onun qarşısını almaqdan ibarət idi. Məhz bizi əzmək, sıxmaq üçün yenidən bir təcavüz edildi. Bunların hamısı da ondan sonrakı illərdə Azərbaycanın daxili həyatında çox ağır, çətin, əzab-əziyyətli ictimai-siyasi proseslərə gətirib çıxardı. Daxildə sabitlik pozuldu. Respublikamızı idarə edə bilmədilər. Bunların hamısının nəticəsində Azərbaycanın başına yeni bəlalar gəldi. Dövlət çevrilişləri, hakimiyyət, vəzifə mübarizəsi xalqımızın daha ağır vəziyyətə gəlib düşməsinə səbəb oldu. Nəhayət, 1993-cü ildə Azərbaycanda yenidən vətəndaş müharibəsi baş verdi. Bütün bunların nəticəsində respublikamızın ərazisinin böyük bir hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub. Bir milyondan artıq vətəndaşımız işğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılarq, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Bütün bu problemləri indi biz həll etməliyik. Bunlar bəzim üzərimizə düşür. Bizə belə bir miras qalıbdır və bunlarla məşğuluq.

Bildiyiniz kimi, Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişədə artıq iyirmi aydır ki, atəşkəs əldə olunubdur və bu atəşkəs rejiminə riayət edilir. Biz bunu müsbət hal hesab edirik. Çünki o vaxta qədər gedən döyüşlər, hərbi əməliyyatlar istənilən nəticəni verməmişdir.

Məsələnin sülh yolu ilə həll olunması həm Azərbaycanda, həm regionda, həm də dünya miqyasında ən müvafiq yol hesab edilir. Ona görə də atəşkəsin əldə olunması və uzun müddət davam etməsi bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün şərait yaradır. Bildiyiniz kimi, biz də bu barədə çox işlər görürük. Bu gün, bu matəm gecəsi vaxt alıb həmin məsələlər barədə geniş danışmağa ehtiyac duymuram. Ancaq onu demək istəyirəm ki, 20 Yanvarda şəhid olanların ruhu və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qoruyaraq, Ermənistan işğalçılarının qarşısını alaraq şəhid olanların ruhu bütün bu məsələlərin tezliklə həll olunmasını bizdən tələb edir. Biz bu məsuliyyətimizi dərk edirik.

İnanın, bilin, biz bu məsələnin həll olunmasını fəaliyyətimizin əsası hesab edirik. Ona görə də çox danışdıqlar gedir. Dünyanın böyük ölkələrinin dövlət başçıları ilə mənim çoxsaylı görüşlərim, danışdıqlarım olubdur. Bu məsələ beynəlxalq təşkilatlarda müzakirə edilibdir. Bildiyiniz kimi, bu məsələ ATƏT-in Minsk qrupunda daim

müzakirə olunur. Hər bir görüşdə, hər bir danışıqda, müzakirədə biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına və eyni zamanda öz şərtlərimizin həyata keçirilməsinə çalışırıq.

Bizim şərtlərimiz aydındır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Azərbaycan sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir. İşğal olunmuş torpaqlardan Ermənistan silahlı qüvvələri çıxarılmalıdır. Yerlərindən didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yurdlarına qaytarılmalıdır. Bu prinsiplər əsasında Dağlıq Qarabağa müəyyən statusun verilməsinə biz razıyıq. Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyinin təmin olunmasına biz təminat veririk. Danışıqlar bu prinsiplər əsasında gedir. Biz başqa prinsipləri qəbul edə bilmərik. Biz məsələnin bu prinsiplər əsasında həll olunmasına çalışırıq. Məhz bu məsələlərin həll olunması üçün də bütün başqa dövlətlərin başçıları ilə aparılan danışıqlarla yanaşı, eyni zamanda bu məsələlərdə böyük imkanlara malik olan Rusiyanın başçıları ilə də son vaxtlar biz çox danışıqlar aparmışıq, görüşlər keçirmişik.

Bu günlər mən Moskvada olarkən, MDB ölkələri dövlət başçılarının növbəti görüşündə iştirak edərkən bu məsələnin həll edilməsinə çox vaxt ayırdım. Demək olar ki, Moskvada olduğum vaxt buna həsr olundu. Mətbuatdan sizə məlumdur ki, mən Rusiyanın prezidenti cənab Boris Yeltsinlə görüşüb bu barədə ətraflı söhbətlər aparmışam. Rusiyanın baş naziri cənab Viktor Çernomırdinlə görüşüb danışıqlar aparmışam. Rusiyanın başqa rəhbər vəzifəli şəxsləri ilə ətraflı danışıqlar aparmışam. Bu danışıqlar dediyim həmin prinsiplər əsasında olubdur. Hesab edirəm ki, Rusiya ATƏT-in, BMT-nin, Minsk qrupunun üzvü kimi bu məsələlərin həll olunmasında mühüm rol oynaya bilər. Ona görə də mən bu danışıqları lüzumlu və əhəmiyyətli hesab edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu barədə ədalətli mövqeyimiz və sülhsevər siyasətimiz dünya birliyi tərəfindən günü-gündən daha da çox dərk ediləcək və dünya birliyinin Üzvləri, o cümlədən böyük dövlətlər bu məsələlərin həll olunmasında daha çox səy göstərəcəklər. Bir daha ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim üçün əsas olan məsələni – ərazi bütövlüyümüzün təmin olunmasını sülh yolu ilə həll edə biləcəyik. Şübhəsiz ki, biz bütün başqa vasitələrdən də istifadə edirik. Heç bir vasitə kənarında deyil. Bütün fəaliyyətimiz, işimiz yalnız və yalnız, xalqımız üçün əsas olan bu məsələnin həll edilməsinə yönəldilibdir.

Şübhəsiz ki, mən Moskvada olarkən Rusiya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün də lazımi danışıqlar apardım. Müəyyən sazişlər imzalandı. Hesab edirəm ki, bunlar da lazımdır. Rusiya bizim Şimal qonşumuzdur, dünyanın böyük dövlətlərindən biridir və Rusiya ilə iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi bizim üçün çox zəruridir, lazımdır. Ona görə də biz bu məsələlərlə ciddi məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq.

Biz sülhsevər xalqıq. Biz bütün qonşularımızla bərabər hüquqlu sülh münasibətləri, dostluq, əməkdaşlıq münasibətləri yaratmaq istəyirik. Bu baxımdan biz bütün imkanlardan istifadə edirik və bu imkanlardan bundan sonra da istifadə edəcəyik. Yenə də deyirəm, bütün bu addımları atmağa bizi məcbur edən amillərdən biri də 20 Yanvarda şəhid olmuş qəhrəman övladlarımızın ruhudur, onların şəhidliyidir. Təkrar edirəm, onlar xalqımızın milli azadlığı yolunda şəhid olublar. Biz onların ruhuna həmişə sadıq olacağıq, Azərbaycanın milli azadlığını, dövlət müstəqilliyini daim qoruyub saxlayacağıq.

Xalqımız bu günlər 20 Yanvar hadisələrini xatırlayır. Son iki ildir ki, respublikamızda 20 Yanvar hadisələrinin tarixi əhəmiyyəti, o faciənin həm kədərli cəhəti, həm də Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq nümunələri geniş təbliğ olunur. Bu il də bu tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün mən xüsusi sərəncam vermişdim. Böyük Dövlət komissiyası yaratdıq. Məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, onlar xeyli iş görüblər. Bu gün səhərdən Şəhidlər xiyabanına Azərbaycanın on minlərlə, yüz minlərlə vətəndaşı gəlib, ziyarət edib. Bir bu gün deyil. Yanvarın əvvəlindən respublikamızın hər yerində 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar kütləvi tədbirlər keçirilir. Xalqımız o faciəli günləri yad edir, şəhidlərin ruhuna dualar oxunur və xalqımız öz qəhrəmanlığını, şücaətini bir daha nümayiş etdirir.

Mən Moskvadan bu gün gec qayıtdım. Orada işlərimi qurtaran kimi qayıtdım. Hava artıq qaralmışdı, Şəhidlər xiyabanına gəldim. Məzarların üzərində nə qədər güllər, nə qədər qərənfillər... Bəzən düşünürsən ki, Azərbaycanda bu qədər gül-çiçək varmı? Xalqımız şəhidləri nə qədər böyük hörmət və ehtiramla yad edir. Eyni zamanda, xainləri lənətləyir, cinayətkarları məhkum edir. Bu günlər Yanvar hadisələri münasibətilə keçirilən tədbirlər və bütün xalq tərəfindən Şəhidlər xiyabanını bugünkü ziyarət bir tərəfdən şəhidlərin ruhuna, qəhrəmanlığına olan hörmət və ehtiramdır, ikinci tərəfdən cinayətkarlara, xainlərə lənətdir, cinayətkarların məhkum olunması zərurətinin bir daha bəyan edilməsidir.

Mən şəhidlərin ailələrinə Allahdan səbir diləyirəm. Allah bütün şəhidlərə rəhmət etsin. Yanvar faciəsi şəhidlərinə, Azərbaycanın torpaqlarının müdafiəsində, respublikamızın ərazi bütövlüyünün keşiyində şəhid olanların hamısına Allah rəhmət etsin. Bütün şəhidlərin ailələrinə, qohum-əqrəbalarına Allahdan səbir diləyirəm. Xalqımıza Allahdan səbir diləyirəm. Ona görə səbir diləyirəm ki, xalqımızın bütün bu çətin mərhələlərdən keçib gedəcəyinə inanıram. Xalqımız öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Buna əmin ola bilərsiniz. Müstəqil Azərbaycan günü-gündən inkişaf edəcək, ancaq bu günlər heç vaxt unudulmayacaqdır. Heç vaxt unudulmayacaqdır. Gələcək nəsillər bu günləri daim yad edəcəklər. Mən buna əminəm.

Bizim borcumuz şəhidlərin ruhuna sadıq olmaqdır. Bizim borcumuz əcdadlarımızın vəsiyyətinə sadıq olmaqdır – milli azadlığımızı qorumaq, dövlət müstəqilliyimizi qoruyub saxlamaqdır. Borcumuz bütün şəhidlərin ailələrinə qayğı göstərməkdir, yaralılara qayğılan artırmaqdır. Şübhəsiz ki, görülən işlər görülməyəcək işlərin bir hissəsidir. Mən bu gün bir daha bütün dövlət orqanlarına, təşkilatlara, xeyirxah insanlara müraciət edirəm. Şəhidlərin ailələrinə qayğı, diqqət, 20 Yanvar hadisələrində xəsarət alanlara, müharibə əlillərinə qayğı, diqqət bizim borcumuzdur və borcumuzu yerinə yetirməliyik. Hər bir kəs bu borcunu yerinə yetirməyə çalışmalıdır və heç vaxt bunu unutmamalıdır.

Bu gün bu matəm axşamı biz qəm-qüssə içindəyik, amma bir də qeyd edirəm, həm də iftixar hissi, qürur hissi keçiririk. O günlərdən altı il keçir. Respublikamız, xalqımız altı il müddətində böyük sınaqlardan keçdi, məharətlə keçdi. İtkilərimiz də, çətinliklərimiz də, ağır günlərimiz də oldu. Ancaq xalqımızın birliyini təmin edə bildik. Xalqımızın əsas hissəsini bir yerə yığa bildik. Artıq respublikamızda sabitlik yaranıb. Görüləsi işlər çoxdur. İqtisadiyyatda çətinlik var. Xalqımızın rifah halında çox ağır problemlər var. Bunların hamısı qarşımızda duran vəzifələrdir. Biz bunları dərk edirik, bunlarla məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq. Ancaq bunlar hamısı keçib gedəsidir. Qalan isə xalqımızın qəhrəmanlığı, mərdliyi, igidliyidir, iradəsidir, yenilməzliyidir.

Xalqımız heç vaxt sınımayacaqdır. Əmin olun ki, respublikanın prezidenti kimi, bu gün bir daha bəyan edirəm, xalqımızın milli azadlığını qoruyub saxlamaq, dövlət müstəqilliyini qorumaq və inkişaf etdirmək mənim müqəddəs vəzifəmdir. Hesab edirəm ki, hər bir namuslu vətəndaşın müqəddəs vəzifəsidir. Gəlin bu müqəddəs vəzifələrimizi şərəflə yerinə yetirək. Şəhidlərə Allahdan bir daha rəhmət diləyirəm.

20 yanvar 1996-cı il

**Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn gününə, şəhidlərin anılmasına həsr olunmuş
xatirə gecəsi başa çatdıqdan sonra ədəbi-bədii kompozisiyanın
iştirakçıları – incəsənət ustaları ilə görüşdə çıxışı
(20 yanvar 1997)**

Respublika Sarayı

Bir neçə gündür ictimaiyyətimiz, xalqımız, millətimiz 20 Yanvar faciəsinin ildönümü münasibətilə qəm-qüssə keçirir. Televiziyada göstərilən verilişlər, xüsusən bu gün Şəhidlər xiyabanının ziyarət edilməsi həm şəhidlərin ruhunu şad edir, həm də onların qəhrəmanlığının qəlbimizdə daim yaşadığını, xalqımızın nə qədər məğrur, azadlıqsevən xalq olduğunu nümayiş etdirir.

O hadisədən yeddi il keçsə də, faciəni unutmaq olmaz və hər il yanvarın 20-də hamımız matəm əhval-ruhiyyəsi içində oluruq. Siz də bu gün belə bir əhval-ruhiyyə ilə öz əsərinizi təqdim etdiniz. Mənim fikrimcə, göstərilmiş ədəbi-bədii kompozisiya şəhidlərimizin xatirəsinə, onların qəhrəmanlığına layiqdir.

Bunun üçün incəsənət xadimlərinə təşəkkürümü bildirirəm. Bugünkü tamaşanın həm bədii dəyəri, həm də ifaçıların hər birinin keçirdiyi daxili hisslər, hadisəni dərk etməsi xatirə gecəsinə həqiqətən xüsusi əhəmiyyət verdi. Bunlar çox təsirli idi, şəxsən mənə təsir etdi. Güman edirəm ki, salondakıların hamısına təsir etdi.

Biz xalqımızın başına gətirilmiş müsibətlər içərisində rəhmsizliyi və qəddarlığı ilə seçilən bu günü unutmamaq üçün gərək onu həmişə gözümüzün önünə gətirək. Həm də nəinki təkcə biz unutmayaq, həmçinin gərək gələcək nəsillər də unutmasın. Ona görə sizin bugünkü tamaşanızın da bu baxımdan çox böyük əhəmiyyəti var.

Bununla belə, nə qədər kədərli olsa da, 20 Yanvar gününü xatırlayarkən hər birimiz eyni zamanda böyük iftixar hissi keçiririk. Çünki xalqımız həmin təcavüz qarşısında özünün əyilməzliyini, sarsılmazlığını bütün dünyaya sübut etdi. İnsanlar dünyadan getdi, bəziləri bu gün də şikəstdir, ancaq xalqımızın adını ucaldılar. Ona görə də bu gün bizim üçün həm matəm günü, həm də iftixar günüdür. Şəhidlərlə də iftixar etməliyik ki, Azərbaycanın adını belə ucaldıblar. Azərbaycanın şairləri, yazıçıları, mədəniyyət xadimləri, incəsənət xadimləri, bəstəkarları və ifaçıları ilə də fəxr edə bilərik ki, bizim belə yüksək səviyyəli mədəniyyətimiz var, hətta bu kədərli, qəmli hadisəni də incəsənətimiz vasitəsilə nümayiş etdirə bilirik. Bunun özü də çox əlamətdardır.

Mən Ümumxalq hüzn gününə, şəhidlərin anılmasına həsr olunmuş xatirə gecəsində iştirak etmiş bütün incəsənət xadimlərinə bir daha təşəkkür edərək onlara yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Arzu edirəm ki, sizin yaradıcılığınız bundan sonra həmişə şadlığımıza, xalqımızın sevincinə, qələbələrinə həsr olunsun. 20 Yanvar da bizim qələbəmizdir. Ancaq elə olsun ki, bizi sevindirən hadisələr daha çox olsun. Sağ olun.

**Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn günündə öz doğmalarının məzarlarını ziyarət etmək üçün Şəhidlər Xiyabanına gəlmiş şəhid ailələrinin üzvləri ilə görüşdə çıxışı
(20 yanvar 1998)**

Bakı, Şəhidlər xiyabanı

Bu gün sizin üçün də, bizim üçün də böyük mətəm günüdür. Bu, tək sizin faciəniz deyil, bütün millətimizin, bütün xalqımızın faciəsidir. O dəhşətli gecədən, dəhşətli gündən səkkiz il keçibdir. Ancaq bizim xalqımız o günü heç vaxt unutmayacaqdır. Çünki o, ayrı-ayrı insanlara edilən qəsd, təcavüz deyildi, bu, bütün Azərbaycan xalqına, Azərbaycan millətinə, Azərbaycan ölkəsinə edilən hərbi təcavüz idi və bizim xalqımıza qarşı soyqırım idi. Bu təcavüz nəticəsində həlak olanlar xalq qəhrəmanlarıdır, onlar millətimizin qəhrəmanlarıdır. Onların həlak olması bizim üçün, xalqımız üçün, sizlər üçün, ailə üzvləri üçün böyük itkidir, faciədir. Ancaq eyni zamanda onların şəhid olması xalqımızın qəhrəmanlıq rəmzidir. Onların şəhid olması zamanı tökülən qan bütün xalqımızın qanıdır. O qanın hər damcısında bizim xalqımızın qüdrəti var, xalqımızın qəhrəmanlığı var, xalqımızın milli azadlıq, müstəqillik arzuları vardır. O gecə tökülən qanlar müqəddəs qanlardır. Onlar bizim xalqımızın əsrlər boyu milli azadlıq, müstəqillik uğrunda tökdüyü qanlara qovuşmuş qanlardır, o gecə tökülən qanlar Azərbaycanın müstəqilliyini nümayiş etdirən milli bayrağımızın üstündəki qandır.

Biz itkilərə görə, tələfata görə məyus oluruq, kədərlənirik və daim kədərlənəcəyik. Biz sizinlə birlikdəyik. Bu, tək sizin kədəriniz, sizin qəminiz-qüssəniz deyil, bütün Azərbaycan xalqının qəmi-qüssəsidir. Ancaq onlar öz şəhidliyi ilə, canlarından tökülən qan ilə özlərini də əbədləşdirmişlər. Onlar xalqımızın müstəqillik, milli azadlıq arzularını və bu yolda şəhid olmağa hazır olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmiş və bununla da qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər.

Dünyaya gələn hər bir insan bu dünyanı tərk edəcəkdir. Bu dünya heç kim üçün əbədi deyildir. Ancaq öz əməlləri ilə, xalqa, millətə sədaqəti ilə, xalqın milli istiqlaliyyət ruhunu yüksəklərə qaldırmaları ilə dünyalarını dəyişənlər ən müqəddəs insanlardır. Onlar cismən bu dünyadan gediblər, ancaq ruhən bizim qəlbimizdədirlər, bütün Azərbaycan xalqının qəlbindədirlər. Bu gün Şəhidlər xiyabanına ümumxalq axını və hər bir Azərbaycan vətəndaşının gəlib bu müqəddəs qəbirləri ziyarət etmək arzusu və ziyarəti onu sübut edir ki, onlar – bu şəhidlər bütün xalqımızın qəlbində yaşayırlar. Onlar heç vaxt unudulmayacaqdır.

Biz bu günlər 20 Yanvar faciəsinin ildönümünü qeyd edərək, xalqımıza qarşı bu təcavüzü edənləri, xalqımıza qarşı soyqırım törədənləri, o günahsız insanları həlak edənləri bir daha məhkum edirik, onlara ümumxalq nifrəti nümayiş etdiririk. Bəzən deyirlər ki, onlar cəzalanmayıblar. Cəza cürbəcür olur. Bir var ki, insanı bir cinayətə görə cəmiyyətdən təcrid edirlər. O, müəyyən bir müddət cəza çəkir. Bir də var ki, bu cinayəti törədənlər həm Moskvada, həm də Azərbaycanda daimi cəzaya məhkum olublar. Onlar harada yaşamalarından asılı olmayaraq – Moskvada, dünyanın başqa yerlərində, burada, Azərbaycan torpağında, hətta bizim içimizdə daim cəzaya məhkum olunublar. Onlarda heç olmasa zərrə qədər vicdan qalıbsa, dərk etməlidirlər ki, nə qədər böyük cinayət

ediblər, nə qədər cəzaya məhkum olunublar. Bəziləri nə qədər arsız da olsalar, hesab edirəm ki, xalqın onlara nifrəti ən böyük cəzadan da çox cəzadır və bu nifrət daim olacaqdır.

Biz 1994-cü ildə iki ay müzakirə apardıq. Xatirinizdədir, 1994-cü il yanvarın əvvəlində mən təşəbbüslə çıxış etdim ki, 20 Yanvar faciəsinə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyibdir. Biz bunu Milli Məclisdə müzakirə etdik. Hərə öz sözünü dedi və qərar qəbul etdik. Şübhəsiz ki, bəlkə bu qərar da hər şeyi əhatə etmir. Ancaq bu gün bizim əlimizdə olan əsaslara görə hesab edirəm ki, bu qərar tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir qərardır. Bəziləri deyirlər ki, bura kiminsə adı salınıb, kiminsə adı salınmayıbdır. Bəzilərinin adı ora düşüb. Amma mən bu gün, 20 Yanvar faciəsinin səkkizinci ildönümü münasibətilə deyirəm ki, həm o vaxtkı sovet hökumətinin ali rəhbər orqanları, onların rəhbərləri, həm də Azərbaycana o dövrdə rəhbərlik edənlərin hamısı – birincisi də, ikincisi də, üçüncüsü də, dördüncüsü də, beşincisi də, – hamısı o faciənin günahkarlarıdır.

Mən dünən gecə televiziya baxırdım. Orada bəzi adamları danışdırırdılar. O vaxtkı rəhbərlərdən biri deyir ki, “biz gecə saat 11-də dağılıb evimizə getdik. Biz bilmirdik ki, Bakıya qoşun girəcəkdir. Bunu ancaq Vəzirov bilirmiş, bir də Mütəllibov bilirmiş”. Yalan danışrlar! O qoşunlar bir gündə paraşütlə bir dəqiqənin içərisində bura düşmədilər ki! Qoşunlar bura 10-15 günün içərisində ardıcıl surətdə gətirilib Bakının ətrafına doldurulmuşdu. Gecə ya saat 12-də, ya da 1-də birdən-birə Bakı şəhərinin müxtəlif istiqamətlərindən qoşunlar Bakının mərkəzinə hücum etdilər. Məgər onları gətirib bura paraşütləmi salmışdılar? Hamısı yalandır! Heç olmasa onların vicdanı olsun, heç olmasa bu günlər doğrusunu desinlər. Nə cür oldu ki, onlar gedib gecə saat 11-də rahat yatdılar, səhər ayılıb gördülər ki, faciə baş veribdir? Gecə səhərə qədər Bakı şəhəri qana qərç olmuşdu. Onlar hamısı günahkardır.

Mən dünən hiddətə gəlmişəm. İnsanda nə qədər həyasızlıq olar ki, çıxıb televiziya ilə desin ki, “mən bunu bilməmişəm, mən onu bilməmişəm. Bunu bir Vəzirov bilib, bir Mütəllibov bilib, bir də Elmira Qafarova bilib”. Bəli, onlar biliblər, onlar günahkardırlar. Amma o birisilər də bilirdilər. Nə cür oldu ki, bunu adi insanlar bildilər, gecə bütün insanlar dəhşətə gəldi, adamlar gecə bir-birinə telefonla zəng ediblər ki, oradan tank keçdi, buradan top keçdi, oradan atəşə tutdular, buradan atəşə tutdular və s., amma bunlar rahat yatıblar.

Gecə mən yatdığım vaxt bir yerdə güllə atılarda oyanıram. Bir güllə səsinə oyanıram. Bəs o tanklar, toplar, avtomatlar, pulemyotlar bütün bu şəhərin binalarını atəşə tutanda bunların qulaqları nə qədər kar idi. Gözləri kor idi ki, elə yatmışdılar ki, ayıla bilmirdilər! Onların hamısı günahkardırlar. Onlar bilməlidirlər ki, bu gün onların hüquqi məsuliyyəti əgər sübut olunmayıbsa, mənəvi məsuliyyətləri göz qabağındadır. Mən bununla nəyi demək istəyirəm? Bizim xalqımızın qəhrəmanlarını, canını qurban verən insanları görürsünüz. Biz bunlarla fəxr etməliyik. Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığını, cəsurluğunu nümayiş etdirənlər bu insanlardır, bu şəhidlərdir. Amma o böyük-böyük vəzifələri tutub, belə gərgin dövrdə gedib evində yatanlar və xalqın aqibətinə biganə qalanlar indi də burada rahat gəzənlərdir. Onlar xalqa xəyanət etmiş adamlardır. Onların hər biri böyük cinayət edibdir.

Ancaq indi bizim məqsədimiz qisasqanlıqdan ibarət deyil. Şübhəsiz ki, hərə öz cəzasını almalıdır. Mən bir də qeyd edirəm ki, xalqın o nifrətindən doğan cəza onlara bütün cəzalardan da bəlkə ağır cəzadır. Bu, daim olacaqdır. Bizim isə məqsədimiz odur ki, dünyaya daim göstərməliyik ki, bu, Azərbaycan xalqına qarşı XX əsrdə onun 70

il itaət etdiyi dövlət tərəfindən edilmiş cinayət və o dövlətin aparıcı qüvvələri tərəfindən, aparıcı şəxsləri tərəfindən edilmiş cinayətdir.

Şəhidlər öz qəhrəmanlıqları, şəhidlikləri ilə xalqımızın mənəviyyatını yüksəklərə qaldırmışlar. Bizim insanlar buraya gələrkən, biz də hər dəfə bu məzarları, bu qəbirləri ziyarət edərkən onlara Allahdan rəhmət diləyirik. Amma eyni zamanda onların hər birinin qarşısında şəxsən mən baş əyirəm. Çünki onlar öz şəhidliyi ilə bizim xalqımızı yüksəltdilər. Bəli, onlar bizim müstəqilliyimizə yol açdılar. Onlar sübut etdilər ki, xalqımızı müstəqillik yolundan çəkəndirmək olmaz və biz bu müstəqilliyi də əldə etdik. Biz bu müstəqil dövlətdə yaşayırıq, yaşayacağıq və o şəhidlərin bugünkü müstəqilliyi-mizin əldə edilməsində xüsusi xidmətləri vardır. Onlar bizim bu müstəqilliyimizin təməlini qoyan insanlardır. Onlar əmin ola bilərlər ki, onların tökülən qanları heç vaxt unudulmayacaq, onların qəhrəmanlığı heç vaxt unudulmayacaqdır. Onların şəhidliyi Azərbaycan xalqını daha da mətinləşdirib, Azərbaycan xalqının daim müstəqil yolla getməyinə kömək edir və kömək edəcəkdir.

Hörmətli bacılar, qardaşlar! Hörmətli analar! Mən sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Bilin ki, siz xalqımız üçün, şəxsən mənim üçün çox əziz insanlarsınız. Siz belə qəhrəman övladlar yetişdirmisiniz, sizin ailənizdə belə qəhrəman insanlar olubdur. Siz bununla fəxr edə bilərsiniz. Bütün bunlar da sizə təskinlik verməlidir, sizə təsəlli verməlidir. Allah sizə səbr versin. Allah xalqımıza səbr versin. Amma bilin ki, bizim bu yolumuz uğurlu yoldur. Bu yolda itkilərimiz olub, şəhidlərimiz olub. Bəlkə bundan sonra da ola bilər. Ancaq biz bu yolla gedirik, gedəcəyik və o şəhidlər də, onların qəhrəmanlıq nümunələri də böyük bir məşəl kimi bizim bu yolumuzu işıqlandırır və işıqlandıracaqdır. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

20 yanvar 1998-ci il

**Heydər Əliyevin Rusiyanın NTV telekanalının müxbirinə Azərbaycanda
9-cu ildönümü qeyd olunan faciə barədə müsahibəsi
(20 yanvar 1999)**

Ankara,

Gülhanə Tibb Akademiyası

Bu gün yanvarın 20-dir. Bu gün Azərbaycan üçün matəm günüdür. Ona görə matəm günüdür ki, 1990-cı il yanvarın 20-də Siyasi Büronun qərarı ilə və şəxsən Mixail Qorbaçovun qərarı ilə iri qoşun kontingenti insanları əzmək üçün bir gecənin içində Azərbaycana, xüsusən Bakıya yeridildi. Bu insanlar Dağlıq Qarabağla əlaqədar Ermənistanın Azərbaycana hücumunun qarşısını almaq və mərkəzin, - mən sovet rəhbərliyini nəzərdə tuturam, - Azərbaycan barəsində fəaliyyətindəki ədalətsizliyə son qoyulması üçün o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyindən də, Sovetlər İttifaqının rəhbərliyindən də daha təsirli tədbirlər görülməsini tələb edirdilər. Amma rəhbərlikdə olanlar bu dinc adamlara qarşı qoşun yeritməkdən başqa ayrı heç nə tapmadılar. Özü də bilirdilər ki, onlarda silah yoxdur, heç nə yoxdur, onlar, sadəcə olaraq öz etirazını, öz fikrini bildirmək üçün meydanlara toplaşırlar. Bu xalqdır. Lakin qoşun yeridib camaatı qırdılar. Bir gecədə 135 adam həlak oldu, onların arasında uşaqlar, qadınlar, qocalar vardı, halbuki bu adamlar həmin mitinqlərdə iştirak etməmişdilər. 740, yaxud 750 adam ağır yaralandı.

Bax, belə bir ədalətsizlik oldu. Mən Sovetlər İttifaqının tarixini - İkinci dünya müharibəsinə qədərki tarixini də, ondan sonrakı tarixini də yaxşı bilirəm. Deyərdim ki, öz dövləti tərəfindən heç bir respublikaya qarşı belə təcavüz olmamışdı. Siz bu təcavüzün miqyasını təsəvvürünüzə gətirin, müdafiə naziri marşal Yazov, daxili işlər naziri Bakatin, quru qoşunlarına komandanlıq edən ordu generalı Varennikov, DTK sədrinin birinci müavini, ordu generalı Babkov və başqaları orada oturmuşdular. Azərbaycanda, bu kiçik respublikada görəsən nə olmuşdu ki, oraya bu qədər qoşun, bu qədər yüksək rütbəli generallar cəmləşdirmək, hamını qırmaq lazım idi? Küçələrdə qan tökdülər. Yaralar hələ də sağalmayıbdır. Olduqca ağır cinayət törədilmişdir.

Həmin vaxt mən Moskvada idim. Yeri gəlmişkən, qrip keçirdikdən sonra Barvixada istirahətdə idim. Bundan xəbər tutan kimi Moskvaya gəldim. Yanvarın 21-də Moskvada yaşayan azərbaycanlılar qarşısında çıxış etdim. Onlar Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinin binası qarşısına toplaşmışdılar. Buraya bir neçə min adam toplaşmışdı və onların hamısı bu hadisədən çox böyük ürək ağrısı keçirirdi. O vaxt mən Qorbaçov başda olmaqla, rəhbərliyin bu xalqa zidd siyasətinə qarşı etirazımı bildirdim.

Sonra məni gözümçixdıya saldılar, təqib edirdilər, qəzetlərdə mənim barəmdə cürbəcür məqalələr dərc edirdilər və sairə. Hiss edəndə ki, görünür, tamamilə divan tutana qədər məni təqib edəcəklər, 1990-cı ilin yayında Moskvadan çıxıb getdim. Yeri gəlmişkən, mənə hətta Moskvadan çıxıb getməkdə də bir neçə dəfə əngəl törətdilər.

Bu tarixdir. Siz mənim yanıma elə bir gündə gəlmisiniz ki, mən həmin gün haqqında danışmaya bilmərəm. Mən çox həyəcan keçirirəm, çünki mən indi, bu gün Bakıda deyiləm. Belə ki, hər il bu gün biz həmin təcavüzün qurbanlarının məzarlarını ziyarət edirik.

Məni təəccübləndirən budur ki, sonradan bütün bu işləri ört-basdır etməyə başladılar. Bunda Azərbaycan rəhbərliyinin, Azərbaycan Kommunist Partiyasının da təqsiri var idi. Lakin kommunist rejimi dövründəki həmin adamlar 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağılıqdan sonra da rəhbərlikdə qalırdılar.

Müxtəsəri, 1993-cü ildə mən Bakıya gəldikdən sonra, 1994-cü ilin yanvarında biz bu məsələni parlamentdə müzakirə edib, ona siyasi qiymət verdik. Əlbəttə, bu faciədə cinayətkar olan sovet rəhbərliyi, xüsusən də bunu törədən Qorbaçovun şəxsən özü öz cinayətləri barədə bir söz deyə bilməzdi. Amma məni təəccübləndirən budur ki, nə üçün indi, aradan bu qədər vaxt keçdikdən sonra heç kim bu cinayətdən danışmaq istəmir. Bu fürsətdən, sizin televiziyanızdan istifadə edərək, - ümidvaram ki, siz bunu verəcəksiniz, kəsməyəcəksiniz, - demək istəyirəm, ona təəccüblənirəm ki, nə üçün demokratik Rusiya sovet totalitar rejimində olmuş bir çox şeyləri pislədiyi halda, onun bu qara səhifəsini də açmaq istəmir. Əlbəttə, biz istərdik ki, təqsirkarlar cəzalandırılsın. Amma indi bəlkə də ən çox lazım olan bu deyildir. Daha çox lazım olan peşmanlıqdır, daha çox lazım olan etirafdır, daha çox lazım olan ədalətlikdir. Axı biz sonradan etiraf etdik ki, Sovetlər İttifaqı 1956-cı ildə Macarıstana qoşun yeritməklə səhvə yol vermişdi. Axı 1968-ci ildə Çexoslovakiyaya qoşun yeridilməsinin də səhv olduğunu etiraf etdik. Yadımdadır, Moskva mətbuatı Xruşçovun dövründə Rostov vilayətində kütləvi iğtişaların necə yatırıldığını, Siyasi Büro üzvlərinin oraya getdiyini yazmışdı. O hadisə də pislənilir. Elə isə bəs nə üçün bu hadisə pislənilmir? Nə üçün?

Təkrar edirəm, ola bilsin, onlar bunu etməyə qadir deyildilər, çünki özləri cinayətkar idi. Amma haqq-ədalətin bərpa olunması naminə və Rusiya ilə Azərbaycan arasında, Rusiya xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında mehriban, dostluq münasibətlərinin inkişaf etməsi naminə demokratik Rusiya buna qiymət verməlidir. Məsələn, mən belə hesab edirəm, əgər Rusiya hökuməti, Rusiya özünü Sovetlər İttifaqının hüquqi varisi elan edibsə, onda təbii ki, Sovetlər İttifaqının beynəlxalq aləmdə istifadə etdiyi imkanların hamısından istifadə etməlidir. Bununla bərabər, sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş mənfi, rüsvayçı, cinayətkar əməllər barəsində Rusiya öz mövqeyini aydınlaşdırmalı və müəyyənləşdirməlidir. Bu iş isə heç də çoxdan deyil, 1990-cı ildə baş vermişdir.

Odur ki, bu fürsətdən istifadə edərək, Rusiya ictimaiyyəti üçün bəyan edirəm və Rusiya rəhbərliyinə üz tuturam ki, onlar 1990-cı ildə sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş cinayətə görə peşmançılıq çəkmək, belə bir cinayətə yol verildiyini etiraf etmək səviyyəsinə qalxmaq üçün nə etmək lazım olması barədə hər halda düşünsünlər. Bu, Azərbaycan xalqı ilə Rusiya xalqı arasında münasibətlərin daha da yaxşılaşmasına kömək edə bilərdi.

20 yanvar 1999-cu il

**Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ilə əlaqədar
şəhidlərin xatirəsinə həsr olunmuş mərasimdə nitqi
(19 yanvar 2000)**

Respublika sarayı

Əziz həmvətənlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu günlər Azərbaycan xalqının matəm günləridir. Biz qanlı yanvar faciəsinin 10-cu ildönümünü qeyd edirik. Həmin o müdhiş gecə vətən yolunda, azadlıq yolunda, istiqlaliyyət yolunda həlak olanların xatirəsinin, ruhunun qarşısında mən bu gün bir daha baş əyirəm.

20 Yanvar 1990-cı il Azərbaycanın tarixində ən faciəli gündür. Ancaq eyni zamanda o gecə, o gün Azərbaycan xalqı öz qəhrəmanlığını, rəşadətini və şəhidlik zirvəsinə qalxa bilməsini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ona görə də bu gün biz həmişə qəm, kədər içində oluruq. Amma eyni zamanda böyük qürur hissi keçiririk ki, xalqımız qəhrəman xalqdır, əyilməz xalqdır, sınımaz xalqdır.

Azərbaycan xalqının tarixində, xüsusən XX əsrdə faciəli hadisələr az olmamışdır: 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən qırğınlar, soyqırımı. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra xalqa, millətə qarşı aparılan repressiyalar, terrorlar. 1937–1938-ci illərdə xalqımıza qarşı kütləvi repressiyalar. 1988-ci ildə Azərbaycana hərbi təcavüz etmək məqsədi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin meydana çıxması və vətənimizin oğullarının şəhid olması.

Ancaq bütün bunların içərisində Azərbaycan xalqına vurulan ən böyük zərbə, edilən hərbi təcavüz, terror məhz 1990-cı ilin yanvar ayının 20-də olmuşdur. Mən sadaladığım, bəlkə də indi xatırlamadığım bütün keçmiş faciəli hadisələr ayrı-ayrı şəxslərə, ayrı-ayrı qruplara qarşı yönəldilmişdir. Yaxud da ki, məsələn, 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən törədilən qırğın, erməni-azərbaycanlı münasibətləri ermənilərin azərbaycanlıların torpaqlarını ələ keçirmək, azərbaycanlıları əzmək məqsədi daşmışdır. Ancaq yanvar hadisələrini, yanvar faciəsini bütün bu faciələrdən, bu dərdlərdən fərqləndirən odur ki, o gecə illər boyu hakimiyyəti altında olduğumuz SSRİ dövləti, Sovet hakimiyyəti və Azərbaycan kommunist hakimiyyəti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi təcavüz edilmişdir. Yəni dövlətin, hökumətin, hakimiyyətin öz xalqına qarşı yönəldilmiş təcavüzü, təbiidir ki, ən dəhşətlidir, ən faciəlidir və siyasi nöqteyi-nəzərdən bütün başqalarından fərqlidir.

Tarixə nəzər salarkən onu demək olar ki, Sovet hakimiyyəti qurulandan SSRİ-də yanvar hadisələrinə qədər Sovet hakimiyyəti tərəfindən öz xalqına, öz vətəndaşlarına qarşı edilən belə hərbi təcavüz heç vaxt heç yerdə olmamışdır. Heç bir xalqa qarşı olmamışdır. Heç bir respublikaya qarşı olmamışdır. Heç bir millətə qarşı olmamışdır. Bu, bizə qarşı olmuşdur, Azərbaycan xalqına qarşı olmuşdur. Amma bu, təkcə SSRİ rəhbərliyinin

yox, o vaxt birlik təşkil edən və öz xalqını əzməyə, sındırmağa çalışan Sovet dövlətinin, Azərbaycan hakimiyyətinin birlikdə öz xalqına qarşı etdiyi təcavüz, terrordur.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ hökuməti bir neçə ölkələrə təcavüz etmişdir. 1956-cı ildə Sovet qoşunlarını Macarıstana yeritdilər. Çünki Macarıstan xalqı Sovet ideologiyası ilə razılaşmırdı, öz yolu ilə getmək istəyirdi və onları bu yoldan çəkəndirmək üçün, onları əzmək üçün Sovet qoşunları Macarıstana yeridildi və böyük qanlar töküldü. Xalq şəhidlər verdi. Sovet ideologiyası orada öz hakimiyyətini möhkəmləndirdi.

1968-ci ildə Çexoslovakiyada gedən proseslər Çexoslovakiyanı sosialist ölkələri sırasından çıxmaq təhlükəsinə gətirdi. O vaxt da SSRİ hökuməti qoşunlarını Çexoslovakiyaya yeritdi və orada olan o hərəkatın qarşısını aldı, öz hakimiyyətini orada möhkəmləndirdi.

1979-cu ildə Əfqanıstanda Sovet ideologiyası əsasında hökumət qurmaq istəyən qüvvələrə yardım etmək məqsədi ilə SSRİ-nin böyük qoşun hissələri Əfqanıstana yeridildi, qanlar töküldü.

Mən bunları niyə xatırlayıram? Ona görə ki, bütün bu hallarda Sovet hakimiyyəti, SSRİ dövləti ayrı-ayrı ölkələrdə öz hakimiyyətini qurmaq, möhkəmləndirmək məqsədi ilə belə təcavüzlər etmişdir.

Amma Azərbaycan xalqı isə artıq 70 il idi ki, bu dövlətin tərkibində yaşayırdı, bu ölkənin vətəndaşları idi, bu hakimiyyətin rəhbərliyi altında idi. Demək, xalqımız bu hakimiyyət üçün, kommunist hakimiyyəti üçün öz vətəndaşları kimi doğma olmalı idi. Ancaq bu olmadı və bu da ümumiyyətlə, müəyyən qədər Azərbaycan xalqına olan münasibətin nəticəsində idi. Bunun səbəbi, təbii ki, 1987-1988-ci illərdə başlanmış Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə bağlı idi.

1987-ci ilin sonunda – 1988-ci ilin əvvəlində Ermənistan hakimiyyəti, orada olan millətçi qüvvələr Qağlıq Qarabağı Ermənistana bağlamaq cəhdinə başladılar. Keçən dövrlərdə də belə cəhdlər olmuşdur. Yəni 1923-cü ildən başlayaraq, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaranandan sonra müxtəlif vaxtlarda Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi cəhdləri göstərilmişdi. Ancaq bunların qarşısı alınmışdı. Həm Azərbaycan rəhbərliyinin öz respublikasını qorumağa qadir olduğuna görə, həm də Sovet, SSRİ dövlətinin öz dövlət quruluşunun dəyişilməsini təhlükəli hesab etdiyinə görə. Ancaq 1987-ci ildə, bəlkə ondan da əvvəl artıq Ermənistanda Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirmək əhval-ruhiyyəsi, sonra isə hərəkatı başlandı və burada həmin bu ikili standart, yəni SSRİ hökumətinin, Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Azərbaycana və Ermənistana fərqli münasibəti özünü büruzə verdi.

Təbiidir ki, o vaxt, SSRİ dövlətinin hələ çox güclü olduğu bir zamanda əgər SSRİ başçıları istəsəydi, bunun qarşısını ala bilərdi və Azərbaycanın rəhbərləri də əgər öz xalqına, vətəninə, torpağına sədaqətli olsaydılar, onlar da bunun qarşısını alardılar. Ancaq Moskvadakılar bunun qarşısını almaq istəmədilər, əksinə, buna şərait yaratdılar. Azərbaycanın rəhbərləri isə sadəcə, fəaliyyətsizlik göstərdilər və beləliklə, 1988-ci ilin fevral ayında Dağlıq Qarabağ hadisəsi mövcud oldu. Ondan sonra Azərbaycanda rəhbərlik dəyişildi – guya Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün burada rəhbərliyi möhkəmləndirmək məqsədi ilə. Ancaq ondan sonra gələn rəhbərlik nəinki fərsizlik, yaxud fərasətsizlik göstərdi, hətta xəyanət yoluna düşdü. Bu xəyanət – Azərbaycanın rəhbərləri tərəfindən öz xalqına edilən xəyanət və SSRİ başçılarının Azərbaycana göstərdikləri ögey münasibət, bəlkə

də, deyərdim, mənfi münasibət Dağlıq Qarabağ hadisəsini müharibəyə çevirdi və Azərbaycan böyük zərbələr aldı. Təbiidir ki, 20 Yanvar həmin bu siyasətin, bu zəncirin böyük bir halqası idi.

Həqiqətən, o dövrdə xalqımız öz torpaqlarını, öz suverenliyini qorumaq üçün ayağa qalxdı. Xalqın ayağa qalxmasının əsas səbəbi həm SSRİ hökuməti başçılarının Azərbaycana qarşı ədalətsiz mövqeyi idi, həm də Azərbaycanın başçılarının öz torpaqlarını, millətini, xalqını qorumaq üçün tədbirlər görməməsi idi. Bunlar hamısı Azərbaycanda xalqı ayağa qaldırdı və xalq öz gücünü göstərdi. Xalq meydanlara çıxdı. Xalq küçələrə çıxdı.

Bütün xalqı cəzalandırmaq üçün, xalqı sındırmaq üçün və beləliklə, həmin o Dağlıq Qarabağ məsələsini Ermənistanın xeyrinə həll etmək üçün Azərbaycana bir zərbə vurmaq lazım idi və bu zərbə də vuruldu. Azərbaycana hərbi təcavüz edildi. Azərbaycana fiziki zərbə vuruldu. Azərbaycana siyasi zərbə vuruldu. Azərbaycana mənəvi zərbə vuruldu. Bunun günahkarları həm SSRİ rəhbərləri idi, həm də Azərbaycanın rəhbərləri. Bu barədə bu gün burada elan olunan sənədlərdə hər şey çox açıq-aydın nümayiş etdirildi.

Mərasimdə çıxış edən hörmətli ziyalılarımız, şəhid anası, şəhid qızı, 20 Yanvarda – o gecə xəsarət almış insanlar burada çox səmimi danışdılar. Düzü, mən sizə onu da deyim ki, bu gecə başlandı indiyə qədər mən, – güman edirəm, siz də – böyük həyəcan hissələri keçirirəm. Çünki bu tarixi xronikanın bir daha göz önündən keçirilməsi, yada salınması, o dəhşətli hadisələrin bir daha göstərilməsi və burada çıxış edənlərin fikirləri, sözləri çox təsirlidir. Mən ona görə çox həyəcanlıyam və çox həyəcanla danışiram. Ümumiyyətlə, bu gecənin ilk dəfə məhz bu şəkildə keçirilməsi, hesab edirəm ki, bizim tariximizə, millətimizə, xalqımıza olan hədsiz məhəbbətimizin nümayişidir. Mən bu gecəni hazırlayanlara və burada çıxış edənlərin hamısına təşəkkür edirəm.

Bunun çox böyük siyasi, əxlaqi, mənəvi əhəmiyyəti var.

Çünki, birinci, biz gərək tariximizi heç vaxt unutmayaq və tariximizi təhrif etməyək. Tarix tarixdir və o, olduğu kimi yazılmalıdır, nəşildən-nəslə verilməlidir.

Faciəli Yanvar gecəsindən on il keçibdir. On ildə Azərbaycanda yeni övladlar meydana gəlibdir. Bu gün 10 yaşında olan uşaqlar 1990-cı ildə doğulanlardır. Mənə dedilər ki, o yanvar gecəsində 135-136 Azərbaycan vətəndaşı şəhid olub, həlak olub və bir çoxları yaralanıb. Amma o gecə Azərbaycanda 500-dən artıq uşaq doğulubdur. Demək, xalq yaşayır, millət yaşayır, artır, inkişaf edir və heç bir təcavüz, heç bir terror, heç bir xəyanət bizim xalqımızın inkişafının qarşısını ala bilməz.

Ancaq biz o günlərin canlı şahidiyik. 10 yaşlı uşaqlar isə bunu yalnız bizlərdən eşidirlər. Hətta 20 yaşlı gənclər də o vaxt 10 yaşında olarkən bəlkə hər şeyi olduğu kimi dərk edə bilməmişdilər və bilə də bilməzdilər. Ona görə də zaman keçdikcə biz tariximizin həm şanlı səhifələrini, uğurlu səhifələrini, həm də faciəli səhifələrini yad etməliyik, nəsillərdən-nəsillərə verməliyik. Bunların içərisində 20 Yanvar faciəsi, eyni zamanda o günlər göstərilən qəhrəmanlıq, şücaət və xalqın birliyi hamıya örnək olmalıdır – bu gün yaşayanlara da, gələcək nəsillərə də. Hamı bu hadisədən ibrət dərəsi götürməlidir.

Burada sənədlər də göstərildi, çıxışlarda deyildi və kino kadrlarından biz gördük ki, ayın 19-dan 20-nə keçən gecə və 20-21 yanvar günlərində Azərbaycan nə qədər ağır vəziyyətdə idi. Azərbaycana, Bakı kimi bir şəhərə həddindən çox qoşun hissələri, zirehli texnika, tanklar yeridiləndə, təbiidir ki, insan rahat ola bilməz və Bakı, -

tək Bakı yox, bütün Azərbaycan - o vaxt təlaş içində idi. Amma o günlərin bu axşam burada aparılan təhlili nəyi göstərdi? Onu göstərdi ki, xalq şəhid verdi, amma xalq sınımadı, xalq əyilmədi. Ancaq xalqa rəhbərlik edənlər axıra qədər öz xəyanətlərini etdilər.

İndi kiminsə yaxın adamı vəfat edir. Qohumu, əqrəbası, dostu, iş yoldaşı mütləq onun dəfninə gedir, onun yasına gedir, o ailənin dərдинə şərik olur. Amma burada Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz ediləbirdir, xalqımız şəhidlər verəbirdir. Millət, xalq birləşib bu faciəni törədənlərə nifrət edir, şəhidləri son mənzilə aparırlar. Ancaq Azərbaycanın rəhbərləri bundan kənardadırlar, qaçıb gizləniblər. Elə bu faktın özü çox aydın və aşkar göstərir ki, kim kimdir.

Ali Sovetin sessiyasını bir qrup deputatlar, özü də böyük maneçiliklərin öhdəsindən gələrək toplayıblar və Azərbaycanın böyük şairi Bəxtiyar Vahabzadə - hansı ki, ömründə bir iclas aparmayıbdır, çünki həmişə şeirlər yazıbdır və Azərbaycanın şeir sənətini inkişaf etdirəbirdir, yəni bu işdə təcrübəsi yoxdur. Ancaq onun mərd ürəyi var, onun xalqa məhəbbəti var, o, heç bir şeydən çəkinmədi, heç bir şeydən qorxmadı. Bir də ona görə ki, o, heç kəsin qarşısında gözükölgəli deyildi, heç vaxt heç kəsə xəyanət etməmişdi.

Mərhum İsmayıl Şıxlı, başqa ziyalılar da həmçinin. Burada kadrlar göstərildi. Təəssüf ki, onların hamısı qalmayıbdır. Amma o gördüyümüz kadrlar kimin kim olduğunu tamam göstərdi. Bəs nə cür olur ki, şair Bəxtiyar Vahabzadə, yazıçı İsmayıl Şıxlı və başqa ziyalılar, yaxud da ki, Ali Sovetin bir qrup deputatları o salona toplaşib məsələni müzakirə edə bilirlər, amma Azərbaycanın rəhbərləri qaçıb gizləniblər? Bununla da onlar xalqa rəhbərlik etmək hüququnu artıq tam itirmişdilər.

Həmin o sessiyada qəbul olunmuş qərar və müraciətlər – onlar burada səsləndi – tarixi xarakter daşıyır. Biz buna yüksək qiymət verməliyik. Mən şəxsən o sənədlərə belə qiymət verirəm. Ancaq bir neçə gündən sonra o qaçıb gizlənənlər gəlib Azərbaycanın hakimiyyətini aparmağa başlayanda bütün bu sənədlər nəinki unuduldu, kənara qoyuldu, hər şeyin üstü basdırıldı. Bu barədə də bu gün burada konkret faktlar gətirildi, təkrar etməyə ehtiyac yoxdur.

Demək, əgər 20 Yanvara qədər həm SSRİ hökuməti, həm Azərbaycan hakimiyyəti birlikdə Azərbaycan xalqına təcavüz etmişdilər, ondan sonra hər iki tərəf buna bəraət qazandıрмаğa çalışdı. Moskvada elə bir əhval-ruhiyyə yarandı ki, guya heç bir şey olmayıbdır. Azərbaycanda da biri qaçdı getdi, o birisi onun yerinə oturdu və beləliklə, xalq da unuduldu, faciə də unuduldu, hər şey unuduldu və ardıcıl olaraq bu məsələnin unudulmasına cəhd edildi. Xəyanətkarlar, rəhbərlik etmək hüququnu itirmiş adamlar yenə də öz şəxsi mənafeələrini xalqın, millətin mənafeələrindən qat-qat üstün tutdular. Bunlar hamısı tarixin həqiqətləridir.

Ancaq bu gün biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız, yenə də deyirəm, mərdlik və şücaət göstərdi.

O kinokadrlarda şəhidlərin dəfn mərasiminə baxanda insan həyəcənsiz ola bilməz. Mənə belə gəlir ki, - hər halda, tarix hamımıza məlumdur, - Azərbaycanda bu qədər izdihamlı və bu qədər təsirli dəfn mərasimi heç vaxt olmamışdı. Həmin o vaxt Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin fəaliyyəti də yüksək qiymətə layiqdir - həm onun Qorbaçova göndərdiyi müraciət, həm bu məsələyə münasibəti, yəni bu cinayəti edənlərin hamısına nifrəti, həm

də ki, dəfn mərasimini əlinə alıb həyata keçirməsi. Necə deyərlər, Azərbaycanın bütün hakimiyyətinə rəhbərlik edən adamlar kənar qaldılar. İndi görün, bundan da böyük mənəvi günah, bəlkə də mənəvi xəyanət ola bilməz.

Amma xalq heç bir şeydən qorxmadı. Xalq qorxmadı ki, yenə də o tanklar gəlib onları qıra bilər. Azadlıq meydanında, bütün küçələrdə, ta Dağüstü parka qədər böyük izdiham var idi.

Mən o vaxt Azərbaycanda deyildim. Mən öz münasibətimi dərhal bildirdim. Bilməlisiniz ki, mən o vaxtlar xəstə idim. Xəstə olaraq bir müddət xəstəxanada, bir müddət isə reabilitasiya üçün Moskvadan kənar bir sanatoriyada idim. Buna baxmayaraq, mən öz övladlarımla gəlib münasibətimi bildirdim. Mən başqa heç bir şey edə bilməzdim və mən bu gün təşəkkür edirəm o Azərbaycan vətəndaşlarına, o şəxslərə ki, o şəhidlərin qəbirlərinin yerini çox düzgün seçiblər və onları Dağüstü parkda basdırıblar. Çünki burada da müəyyən qədər keçmiş xəyanətə qarşı öz münasibətlərini bildiriblər.

1918-ci ildə ermənilərin törətdiyi qırğınlar nəticəsində orada qəbiristanlıq salınmış, insanlar basdırılmışdılar. 1930-cu illərdə ora dağıdılmış, Dağüstü park düzəldilmiş və orada Kirovun heykəli qoyulmuşdu. Tarixin həqiqəti bundan ibarətdir ki, həmin vaxt o qəbirlərə qarşı edilmiş xəyanət indi üzə çıxdı və orada şəhidlər yenidən dəfn olundu.

Mən öz borcumu yerinə yetirərək, bu hadisə baş verəndən – 1990-cı ilin 21 yanvarından indiyə qədər bu hadisənin tam açıqlıq aşkar olması üçün çalışmışam və çalışıram, çalışacağam da. Günahkarların məsuliyyətə cəlb olunması üçün çalışacağam və heç kəs xalqın qarşısında etdiyi cinayətdən qaça bilməyəcəkdir. Əgər cismani də qaça bilsə, tarix qarşısında cinayətkar kimi qalacaqdır.

Şəhidlər xiyabanında onların qəbirlərinin yanında həmin o «Əbədi məşəl» abidəsinin yaranması da mənim ürəyimdə olan bir arzu idi. Bu da Azərbaycanın prezidenti kimi, mənim borcum idi. Bu gün bu borcumu da yerinə yetirdiyimə görə özümə müəyyən qədər təskinlik verirəm və ora həqiqətən, burada deyildiyi kimi, xalqın and yeri, inam yeri olubdur, ən mötəbər ziyarətgahdır. Artıq bir neçə gündür ki, biz müşahidə edirik – insanlar öz ürəyinin tələbi ilə əllərində gül gedib o qəbirləri ziyarət edirlər, «Əbədi məşəl»in qarşısında baş əyirlər, qəbirlərin qarşısında baş əyirlər. Mən inanıram ki, bundan sonra da ora bizim gənclərimizin daim and yeri olacaqdır. Millətində sədaqət andı, xalqına sədaqət andı, torpağına, vətəninə sədaqət andı yeri olacaqdır. Eyni zamanda, gənclərimizin, ailə quran gənclərimizin bir-birinə sədaqət andı yeri olacaqdır.

Faciə eyni zamanda, ölkəmizdə böyük proseslərin həyata keçirilməsinə təkan verdi. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi. Artıq doqquzuncu ildir ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqil dövlətində yaşayır.

Yaşayışımızda çətinliklər, problemlər az deyildir. Hamımızı incidən, ürəyimizi ağrıdan problem torpaqlarımızın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması və o torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımızın zorla köçürülməsidir, onların çadırda yaşamasıdır. Başqa problemlər də var. Amma bu ağır, çətin dövrü biz keçirik və keçəcəyik. İşğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, vətəndaşlarımız öz yerinə, yurduna qayıdacaq, Azərbaycanın suverenliyi təmin olunacaqdır. Çünki Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir və heç bir dövlətin Azərbaycana təcavüz etməyə artıq hüquqi əsası yoxdur.

Bizim şəhidlərimizin xatirəsinə ən böyük abidə Azərbaycanın istiqlaliyyətidir, müstəqil Azərbaycandır, hüquqi, demokratik, dünyəvi Azərbaycan dövlətidir və indi Azərbaycanda gedən müsbət proseslərdir. Bütün şəhidlərimiz, təkcə yanvar şəhidləri yox, vətən, torpaq uğrunda döyüşlərdə şəhid olan övladlarımız da rahat yatsınlar. Çünki artıq onların istəkləri, arzuları yerinə yetirilibdir – Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edibdir.

Mən bu gün şəhidlərin xatirəsi qarşısında, ruhu qarşısında and içirəm ki, biz heç vaxt Azərbaycanın müstəqilliyini əlimizdən verməyəcəyik, heç vaxt hansısa bir dövlətə vassal olmayacağıq. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bütün çətinliklərə baxmayaraq, bizə göstərilən bütün təzyiqlərə baxmayaraq yaşayacaq və inkişaf edəcəkdir. Müstəqil, demokratik Azərbaycan, hüquqi, dünyəvi Azərbaycan dövləti şəhidlərimiz üçün böyük abidə olacaqdır.

Mən bu matəm gecəsini hazırlayanlara və burada ürək sözlərini deyənlərə bir daha təşəkkür edirəm. Allahdan bütün şəhidlərə rəhmət diləyirəm.

19 yanvar 2000-ci il

**Heydər Əliyevin «20 Yanvar Fondu»nun sədri Nəsim Azər (Ələkbərov),
«20 Yanvar Cəmiyyəti»nin sədri Fərman Məmmədov, şəhid valideynləri
İsmayıl Qasımov və Müzəffər Salahovla görüşdə söhbəti
(20 yanvar 2000)**

Prezident sarayı

Heydər Əliyev: Salam, xoş gördük sizi. Mənə məlumdur ki, 20 Yanvar ilə bağlı iki təşkilat var. Bu təşkilatların sədrləri kimlərdir?

Nəsim Azər: «20 Yanvar Fondu»nun sədri mənəm, «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin sədri isə Fərman Məmmədovdur.

Heydər Əliyev: Bir-birinizlə əlaqədə işləyirsinizmi, ziddiyyət yoxdur ki?

Nəsim Azər: Yoxdur, bir-birimizə kömək edirik.

Heydər Əliyev: Olmasın, gərək olmasın. Çünki bu, müqəddəs işdir. Bilirsiniz, mənim təşəbbüslə 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinə geniş qiymət verildi. Milli Məclis nə qədər müzakirələr apardı və 1994-cü ilin mart ayında böyük bir qərar qəbul olundu. Ondan sonra mən 20 Yanvar şəhidləri yolunda nə qədər tədbirlər gördüm. Baxın, qəbirlər nə vəziyyətdə idi, indi nə vəziyyətdədir. Ondan sonra orada «Əbədi məşəl» abidəsi kompleksini yaratdıq. Dünən mən Respublika Sarayında dedim, - yəqin siz orada idiniz, - indi ora bizim ən müqəddəs yerimizdir. İnam yeridir, inanc yeridir, and yeridir. Ona görə 20 Yanvar faciəsi mənim üçün xalqımızın ən ağır faciəsidir. Amma eyni zamanda 20 Yanvar Azərbaycan xalqının mərdlik, qəhrəmanlıq və şəhidlik zirvəsinə qalxmasının əyani nümayişidir. Biz bir tərəfdən qəm-qüssə çəkirik. Ona görə mən dünən Respublika Sarayında olarkən, - baxmayaraq ki, bütün o sənədlərin hamısını bilirəm, 20 Yanvar hadisələrinin sabahısı günü mən Moskvada xəstə olaraq gedib öz mövqeyimi bildirdim, sonralar bu barədə nə qədər çıxışlar etmişəm, sözlər demişəm, - o gecə mənə çox təsir etdi. Həddindən artıq təsir etdi. Siz yəqin orada hiss etdiniz, - çox həyəcanlı idim.

Nəsim Azər: Şəhid ailələrinin nümayəndələri mənə dedilər bu gün Sizə çatdırım ki, birinci növbədə Sizin sağlamlığımız, səhhətiniz nə qədər yaxşı olsa, xalqımız üçün bir o qədər yaxşıdır. Siz Azərbaycan torpağında o qədər iz qoymusunuz ki, sayı-hesabı yoxdur. Bunları tarixdən heç kim silə bilməz. Sizin dostlarınız da, düşmənləriniz də var. düşmənlər də etiraf etməli olacaq ki, xalqımızın qarşısında Sizin əməyiniz nədən ibarətdir. Bunu heç kim inkar edə bilməz.

Ona görə də xalqımız Sizin haqqınızda iftixarla danışır. Baldızım Gəncədə uşaq bağçasında işləyir. Keçmiş prezident seçkiləri zamanı o, Sizin namizədiyinizi vermişdi ki, Heydər Əliyev prezident seçilməlidir. O vaxt ona izah etmək istəyirdilər ki, sən savadlı adamsan, bilirsən ki, yaş senzi var. Cavabında demişdi ki, onun adını

siyahıya salın, xalq bildirsən ki, ona münasibəti necədir. Bir-iki aydan sonra çağırır danlamışdılar. Demək, xalqın Sizə olan məhəbbəti elə-belə deyildir, Siz burada xalqın məhəbbəti sayəsində oturmusunuz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Tamamilə düz deyirsən. Əgər xalqın mənə inamı, məhəbbəti, xalqın mənə dəstəyi olmasaydı, 1993-cü ildə buraya gəlməzdim və təbiidir ki, bu neçə ili də burada oturmazdım.

N ə s i b A z ə r: Mənim bir yaralı yerim var, o da Şəhidlər xiyabanıdır. Siz orada böyük iş görmüsünüz, o abidəni yaratmaqla özünü də heykəl qoymusunuz. 1990-cı ildə o xiyabanı şəhid ailələrinin təzyiqi ilə saldırmışdıq. Onu tikmirdilər, sökdürmək istəyirdilər. İstərdim ki, Siz Şəhidlər xiyabanının geniş şəkildə, Baş plan əsasında qurulmasını davam etdirəsiniz. Mənə elə gəlir ki, Şəhidlər xiyabanı Sizin adınızla Azərbaycan xalqının tarixinə əbədi həkk olunacaqdır. İstərdim ki, imkan tapıb Şəhidlər xiyabanının girişini də düzəldək və ora doğrudan da məbədgah olsun, xaricdən də ziyarətə gəlsinlər.

İndi orada nə varsa, hamısı 1994-cü ildən etibarən, Siz gələndən sonra yaradılıbdır. Kompleksə rəhbərliyin olması lazımdır. Şəhidlər xiyabanı müqəddəs yerdir.

Şəhid ailələrinin nümayəndələri deyirlər ki, möhtərəm prezidentimiz sağlamlığını qorusun, o, bizə lazımdır. Mən isə deyirəm ki, sağlamlıqdan danışsınız, amma o qədər müraciətlər edib, problemlərinizi bildirirsiniz, halbuki bunları Rəfael müəllimlə, başqası ilə həll edə bilərik. Elə şeylər deyir, yazırsınız ki, adam xəcalət çəkir. Ora müqəddəs yerdir. Məni şaqqalasalar da, orada bunu demərəm. Çünki şəhidlərin ruhu, oğlumun ruhu məni bağışlamaz ki, orada nə isə tələb edim. Nə deyim, adamların hərəsinin səviyyəsi bir cürdür.

H e y d ə r Ə l i y e v: Eybi yoxdur, eybi yoxdur.

N ə s i b A z ə r: Mən istərdim ki, Siz səhhətinizi qoruyasınız. Bizə çox qayğı göstərmisiniz. Siz 120 nəfər adama yenidən həyat verdiniz. Vaxtilə subyektiv münasibətlərə görə onlara «Azadlıq uğrunda mübariz» adı verməmişdilər. Siz 137 nəfərə «20 Yanvar şəhidi» fəxri adı vermişsiniz. Bu, böyük işdir, şəhid ailələrində ruh yüksəkliyi yaratmışdır. Mən onların minnətdarlığını Sizə çatdırmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, qalan məsələləri özümüz həll edəcəyik. Rəfael müəllim bizə çox kömək edir. Bilmirəm. Sizə məlumat veriblər, ya yox. Mənzil, maşın, telefon məsələlərində rayonlar da bizə çox kömək edir. Məsələn, son iki ayda 20-dək şəhid və ailələrinin mənzilinə telefon çəkilibdir. Bunlar hamısı pulsuz, dövlət hesabınadır. Həm də onlar telefon haqqından da tamamilə azaddırlar. Bu, dövlətin qayğısıdır, bəzən mənə deyirlər ki, dövlət nə edir? Deyirəm ki, nə etməlidir - işıq pulu, qaz pulu, su pulu ödənilmir. Dövlət daha nə etməlidir?

Cənab prezident, bir xahişim var. Elə şəhid valideynləri var ki, çox az pensiya alırlar. Doğrudur, bunların sayı get-gedə azalır, amma hələ var. Xahiş edərdim, Əli müəllimə göstəriş verəsiniz ki, bu məsələ müzakirə olunsun, tənha yaşayan, xüsusən ağır vəziyyətdə olan şəhid valideynləri dolanmaq üçün lazımı səviyyədə pensiya ala bilsinlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Birincisi, sizin dediyiniz söz və dünən matəm gecəsində mənim dediyim söz eynidir. Yəni Şəhidlər xiyabanı Azərbaycanın ən müqəddəs yeridir. Oranın abadlaşmasına mənim sərf etdiyim səylər də məlumdur, bunların nəticəsində olubdur. Nəhayət, orada o abidənin yaradılması mənim şəxsi təşəbbüsümün və bu barədə bir neçə vaxt aparılmış işlərin nəticəsidir.

İndi mən sizə deyə bilərəm, - göstəriş verdim ki, bu abidənin layihəsini gətirin. Bizim çox hörmətli memarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız müxtəlif, doğrudan da orijinal layihələr gətirdilər. Amma mən heç birisini qəbul etmədim. Bunu indi sizə deyə bilərəm, Rəfael bunu yaxşı bilir.

Mən özüm düşünürdüm ki, oradakı abidə gərək çox əzəmətli olsun, şəhidlərin səməyə qalxmasını göstərsin. İndi siz gördüyünüz o abidə, - bunu demək mənim üçün bəlkə də o qədər yaxşı deyil, amma bilməlisiniz, - şəxsən mənim ideyamdır. Mənim ideyam əsasında memarlar onu işləyib hazırladılar.

Bilirsiniz ki, o abidənin ucaldıldığı yer də yox idi. Çünki qəbirlər qurtarandan sonra o tərəf uçurum idi. Mən göstəriş verdim, oraya gətirib daş-torpaq tökdülər. Dedim ki, sonra bu, çökə bilər, möhkəmləndirin. Möhkəmləndirdilər və onun üzərində, hesab edirəm ki, çox gözəl bir abidə yaranıbdır. Təbiidir ki, onu Bakı İcra Hakimiyyətinin, Rəfael Allahverdiyevin başçılığı ilə bizim memarlar, ustalar çox gözəl tikiblər. Mən bu gün ona yenə də diqqətlə baxırdım. Bizim Azərbaycan memarlığını əks etdirən, eyni zamanda Azərbaycanın öz daşından, - mərmər, filan, bundan parıldayır, - yonulmuş abidədir. Onun yerini də elə seçdik ki, şəhərin hər tərəfindən görünür. Yəqin ki, axşam vaxtı, qaranlıq düşəndə bulvara çıxırsınız, oradan görürsünüz. Onun içərisində od yanır, amma elə bil ki, günbəzi də hər tərəfdən yanır. Bəli, bunlar hamısı görünür. Bunlar sadə iş deyil, mənim fikirlərimdir, bizim memarlarla birlikdə tapdığımız formadır. Hesab edirəm ki, çox yaxşı abidədir.

Mən ölkələrin çoxunda, müxtəlif paytaxtlarda olmuşam. Haraya gedirəm, belə yerlərə ziyarət proqramda həmişə olur. Mən istəyirdim elə edək ki, bu, həqiqətən Yanvar şəhidlərinə layiq olsun və başqalarından seçilsin. Biz də buna nail olduq.

Mən Azərbaycanda çox abidələr yaratmışam, çox binalar tikmişəm, çox yollar salmışam, körpülər tikmişəm, su kəmərləri çəkdirmişəm və sair - bunları saymaqla qurtarmaq olmaz. Amma mənim üçün onun qədər əziz abidə yoxdur. Çünki onun daxili mənası böyükdür, tarixi əhəmiyyəti böyükdür və əsrlər boyu da yaşayacaqdır. Mən dünən də dedim - təskinlik tapıram ki, insanlar həlak olub, şəhid olublar, amma biz onları yaşadıırıq. Qəlbimizdə yaşadıırıq və o abidədə, Şəhidlər xiyabanında, o «Əbədi məşəl»də yaşadıırıq.

Siz təklif edirsiniz ki, orada Baş plan düzəldib nə isə etmək lazımdır – mən indi bunu, sadəcə, təsəvvür etmirəm. Varsa, Rəfael Allahverdiyevə təqdim edin, baxaq, həyata keçirək. Bir də oturun, nə lazımdırsa, fikirləşin. Mənim fikrim budur: oranı kompleks şəkildə daha da əzəmətli, daha da gözəl, şəhidlərin xatirəsinə daha da layiq etmək üçün nə lazımdırsa, mən bunun hamısını dəstəkləyirəm və hamısı haqqında da lazımı qərarlar qəbul edəcəyəm. Sən onları mənə təqdim et.

Burada bir fikir də deyildi ki, müdiriyyət yaratmaq lazımdır, oranın sahibi, rəhbəri olsun. Yəni orada bir təşkilat olmalıdır ki, daim oraya baxsın. Bunun mənasını bilirəm. Bakı İcra Hakimiyyəti bunu edir.

R ə f a e l A l l a h v e r d i y e v: Var, işləyir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəs bu deyir ki... Hər halda, baxın. Rəfael, o təkliflərə baxın və mənə verin. Mən bunları etməyə hazırım.

Sonra, sən dedin ki, şəhid valideynlərinin bəzilərinin yaşayışı çətinidir. İkiniz birlikdə mənə məktub yazın. Başqa nə kimi məsələlər həll olunmalıdır, onları da yazın.

N ə s i b A z ə r: Mən yazmışam.

H e y d ə r Ə l i y e v: O məktub haradadır?

N ə s i b A z ə r: Ramiz müəllimə yazmışam, Fatma xanıma veribdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən tapşırıram Seyidzadəyə, məktubu tapsın, mənə versin.

N ə s i b A z ə r: Bir az tələsik yazmışam...

H e y d ə r Ə l i y e v: Nə yazmısan, yazmısan, əhəmiyyəti yoxdur. Onu tapıb mənə verin, mən əmr verim, nə lazımdırsa edək. Burada heç bir problem olmayacaqdır. O cümlədən, maddi baxımdan çətin yaşayan adamlara əlavə kömək etməklə əlaqədar hamısını edəcəyəm. Bundan narahat olmayın.

Bir sözlə, bütün şəhid ailələrinə bildirin ki, mən həyatımın sonuna qədər şəhidlərin xatirəsini Azərbaycanda yaşadacağam. Ancaq mən indi elə iş qurmuşam ki, gələcək nəsillər daim bunu yaşadacaqlar. Bunu heç kəs unuda bilməz.

F ə r m a n M ə m m ə d o v: Mən şəhid atasıyam, Larisa Məmmədovanın atasıyam. Özüm də ikinci qrup əliləm, 20 Yanvar hadisələri zamanı yaralanmışam. Biz Sizə inanırıq, dediyiniz işlərin hamısı görülür, biz də kömək edirik, çalışırıq, 1994-cü ildə Sizin verdiyiniz qərar əsasında Şəhidlər xiyabanında «20 Yanvar Cəmiyyəti»nə yer verilibdir. Biz oranın təmiri ilə də məşğul olmuşuq. Hazırda orada 20 Yanvarda şəhid və əlil olanların balaları üçün pulsuz ingilis və fransız dilləri kursları açmışıq.

Vaxtilə öz hesabına işləyə bilməyən təşkilatlara büdcədən dotasiya verirdilər. Düzdür, biz indi dövlət büdcəsindən bir manat da pul almırıq. Ancaq Sizdən xahiş edərdim ki, gələcəkdə «20 Yanvar Cəmiyyəti»nə maliyyə köməyi olunsun, biz o cəmiyyəti yaşadaq, sonrakı nəsillərə çatdıra bilək. Siz respublikada sabitlik yaratmışınız. Biz də çalışmışıq ki, öz gücümüzlə şəhid ailələrinə, əlillərə lazımı kömək göstərək. Kompüter mərkəzimizdə üç kitab yığmışıq. düzdür, bunların maliyyə məsələsi hələ həll olunmayıbdır. Amma istərdik ki, bu kitablar işıq üzü görsün. Bunlar tarixi kitablardır. Sizin Moskvadakı çıxışınız, 1994-cü ildə yanvar hadisələrinə verdiyiniz siyasi qiymət – hamısı orada əksini tapmışdır. Biz Sizin bütün tədbirlərinizdə iştirak etmişik. Biz həmişə hazırıq ki, Sizə kömək edək, Qarabağ torpaqlarımızı azad eləyin. Nə tapşırığınız olsa, «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin üzvləri, şəhid ailələri buna hazırdır, Sizi dəstəkləyirlər. Həm Sizin köməyinizə ehtiyacımız var, həm də Sizə kömək etməyə hazırıq. Çox sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz də təklifləriniz haqqında məktub yazın, Verin Seyidzadəyə. O, mənə təqdim edər, lazımı sərəncamlar verərəm.

Dünən axşam biz matəm mərasimi keçirdik, bu gün Şəhidlər xiyabanında olduq. İndi sizinlə də görüşürəm. Problemlərinizin hamısını söylədiniz, həll edəcəyik. Ancaq mənim sizinlə bugünkü görüşümün məqsədi eyni zamanda şəxsi söhbət etmək, bir də ki, sizin cəmiyyətə bir az yardım etməkdən ibarətdir. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti hərənizə - həm fonda, həm də cəmiyyətə - bir avtobus ayırır ki, ondan istifadə edə biləsiniz. Buraya dəvət olunmuş iki şəhid atasının da yaşayış vəziyyəti ağırdır. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı onlar üçün də mənzillər tapıbdır. O mənzilləri sizə təqdim edirik. Beləliklə, əlimizdən gələni edirik.

Rəfael Allahverdiyev mənə dedi ki, şəhid ailələrinin tam əksəriyyətinin mənzil problemi həll olunubdur. Deyəsən, beş nəfər qalıbdır. Mən göstəriş verdim ki, kim qalıbsa, hamısını həll eləsin.

Mən bu gün sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Bütün Yanvar şəhidlərinin ailələrinə mənim salamımı, hörmət-ehtiramımı, məhəbbətimi, çox səmimi hissiyyatlarımı çatdırın. Bilin ki, mən həmişə sizinləyəm, sizin arxanızdayam. Bilirəm ki, siz də müstəqil Azərbaycan dövlətinin arxasındasınız, Azərbaycan prezidentinin arxasındasınız.

N ə s i b A z ə r: Bizim balalarımız müstəqillik yolunda şəhid olublar. Biz onlara necə xəyanət edə bilərik! Biz hansı şəraitdə də olsa, pis də yaşaya bilərik, ancaq müstəqilliyimizi qorumalıyıq. Mənim oğlumun məzarı oradadır, onun ruhuna xəyanət etsəm, gözümdən gələr.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, belədir. Mən dünən dedim ki, şəhidlər üçün ən böyük abidə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyidir. Xatirinizdədir, ikincisi də onu dedim ki, mən şəhidlərin ruhu qarşısında, xatirəsi qarşısında and içirəm ki, bizim müstəqilliyimiz yaşayacaq, inkişaf edəcək və əbədi olacaqdır. Bu sözlər sadəcə sözlər deyildir. Mən dünən bütün ölkə qarşısında and içmişəm.

İ s m a y ı l Q a s ı m o v: Arzu edək ki, üçrəngli bayrağımız daim dalğalansın, şəhidlərimizin ruhu şad olsun. Biz dünyamızı dəyişəndə onlara xoş xəbər aparaq ki, Xankəndi azad olunubdur. Mən bu arzu ilə yaşayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: İnşallah, ona da nail olacağıq.

İ s m a y ı l Q a s ı m o v: Cənab prezident, mən şəhid atasıyam. Otuz il Nərimanov adına bağda çalışmışam. Orada xalq çox olur. İnanıram ki, xalq Sizi hədsiz sevir. Deyirlər ki, ay Allah, mənim ömrümdən kəsib Heydər Əliyevin ömrünə cala. Xalq Sizi çox istəyir. Mənim kürəkənim türkdür. Balaca nəvəm var, beş yaşındadır. Deyir, «Azərbaycan, Heydər baba, mən də səni sevəcəyəm, Heydər baba». Deyir ki, məni apar Heydər babanın yanına.

Cənab prezident, onu demək istəyirəm ki, xalq Sizi sevir. Siz rəhbərliyə qayıdanda xalqın üzü güldü. O vaxta qədər xalq belə deyildi. Siz gələndən sonra camaatın üzü güldü, mən bunun canlı şahidiyəm. Ona görə demək istəyirəm ki, Allah Sizə cansağlığı versin. Allah-təaladan arzum budur ki, Sizin kölgənizi də bizim üstümüzdən əskik eləməsin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm, çox sağ olun.

M ü z ə f f ə r S a l a h o v: Hörmətli prezident, mən də şəhid atasıyam. Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayıram. Mən çox danışmağı bacarmıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.